Oct. Popa:	Ștefan Mailat
Caius Bardoși:	Revizionismul maghiar
Gh. Tulbure:	Politica educației
Th. Tartler-I. Ludu:	Cronica comunei Prejmer
I. Ghelase:	Însemnări vechi
C. Comanescu:	Alte tablouri de pictorul Mișu Popp

PARTEA LITERARĂ:

Ecat. Pitiș:	Ceasuri de noapte
„ „	Sfârșit de August
Al. Lascarov-Moldovanu:	Flori de lumină
Gheorghe D. Banu:	Toamnă
S. Tamba:	Din stânga și din dreapta
Ax. B., I. Gh. V. Branisce-Căliman:	Dări de seamă

Bibliografie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Anul IV. **Noemvrie-Decemvrie 1932** **No. 6**

ŢARA BÂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

SUB CONDUCEREA PROFESORULUI **AX. BANCIU**

REDACŢIA: Str. Mureşenilor No. 22, I. Braşov

ADMINISTRAŢIA: B-dul Regele Ferdinand No. 14, Braşov

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI **260** ACHITAT DECURSIV LEI **300** NUMĂRUL LEI **50**

Pentru străinătate acelaş preţ, plus taxele de expediţie (Lei 140)

INFORMAŢIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacţie nu se înapoiază.

Autorii, ale căror articole urmează să se publice, vor fi încunoştiinţaţi despre aceasta.

Extrase din articolele publicate în revistă se pot face plătindu-se tipografiei numai costul hârtiei şi trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 540

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 320

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu putem trimite câte două exemplare din acelaş nr. în contul *unui* abonament. Ni s'ar descompleta colecţiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toţi abonaţii noştri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că şi-au schimbat domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamaţiunile prea întârziate nu le putem lua în consideraţiune.

*

Meseriaşilor şi negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunţa gratuit adresa în corpul revistei, anul întreg.

*

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista gratuit un an.

Administraţiunea.

Lucrările şi revistele primite la redacţie
vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste.

Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

ȚARA BÂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

Redacția și administrația: BRAȘOV, B-DUL REGELE FERDINAND No. 14

Anul IV. Noemvrie-Decemvrie 1932 No. 6.

Ștefan Mailat
Domnul Făgărașului
(1502—1550)

de **Pr. Octavian Popa**
profesor secundar.

(Sfârșit)

Petru Rareș, care în 1529 și 1530 adusese sub influența sa toate țările locuite de Români,[1]) care și acum — în a doua domnie — se ocupa cu gânduri de mărire[2]), vedea în înălțarea lui Mailat o piedecă în calea aspirațiilor sale. Pe lângă acestea, cum am amintit, el promisese sultanului, că-i va da în mână pe Mailat. Sultanul a fost în continuu asmuțat de Martinuzzi contra lui Mailat. Călugărului nu i-a fost greu să deștepte furia Sultanului. Luptele contra lui Zapolia și alipirea la Ferdinand, îndată după dezastrul dela Mohács, uciderea lui Gritti, ținuta de mai târziu contrară lui Zapolia și a fiului său Ioan Sigismund, toate acestea au fost exploatate înaintea sultanului contra lui Mailat, care era prezentat ca un dușman al Turcilor și luptător contra dispozițiilor sultanului.

Aceasta era situația lui Mailat, când el s'a închis în cetatea Făgărașului, pregătindu-se pentru o rezistență îndelungată, în nădejdea ajutorului promis de Ferdinand. Armatele contrare s'au apropiat de Făgăraș. Din ordinul Izabellei li s'a alăturat și Baltazar Bornemissza cu armata sa.

Cetatea Făgărașului era și de astădată foarte întărită și garnizoana, compusă din boerii și poporul român de aici, inspi-

1) Ursu pag. 20.
2) Ursu pag. 75—85.

ra toată încrederea. Conducătorii armatelor duşmane au văzut, că cucerirea cu arma a cetăţii ar fi o luptă grea şi îndelungată, de aceea, într'o consfătuire ce a avut loc între Petru Rareş, Martinuzzi şi Ahmet, s'a făurit un plan mârşav pentru prinderea cu vicleşug a lui Mailat. Rareş şi Cuciug Bali, pe cari Mailat îi socotia de prietini, i-au trimis ştiri, ca să nu fie nicidecum îngrijat, pentrucă sultanul intenţionează să-i dea principatul ardelean. In 19 Iulie 1541 s'au prezentat la poarta cetăţii Bornemissza cu doi logofeţi români şi cu un fruntaş turc şi au cerut voie să intre şi să vorbească cu Mailat. Introduşi, i-au spus, că e invitat afară, în tabără, ca să i se comunice voinţa sultanului. Szilágyi ni-l prezintă pe Bornemissza ca pe un binevoitor, care se temea de o cursă întinsă lui Mailat şi i-a dat sfatul să fie precaut.[1]) Majláth B. ni-l prezintă pe Bornemissza ca pe un duşman aprins de dorul de răzbunare.[2]) Martinuzzi a ales pe Bornemissza ca unealtă de răzbunare, ştiind bine, că dacă acesta îl va îndemna pe Mailat să fie precaut, Mailat va bănui, că această bunăvoinţă e prefăcută numai, ca să-l poată abate dela planurile sale. Verancici spune, că Fratele a trimis pe Bornemissza în tabără, pentruca să lucreze pe o mână cu voevozii români. De aceea, când Bornemissza îi spune lui Mailat în taină, pe un ton binevoitor: „Domnule, până acuma ai fost om cu minte, dar acum mai cu seamă ai grije şi fii cu minte. Nu merge între ei, pentrucă te înşeli, doar bine îi cunoşti pe Valahi şi pe Turci", Mailat, încrezut în prietinia lui Petru şi a lui Bali, arătată prin veştile trimise, a văzut în aceste cuvinte o apucătură, ca să-l abată şi împiedece dela ajungerea planurilor sale. Aceasta cu atât mai mult, cu cât Bali îl înştiinţase, că scopul sultanului e să fie omorît Bornemissza.

Mailat a căzut în cursă. El a cerut ostatici şi o scrisoare de garanţie, că nu i se va întâmpla nimic. De ostatici a cerut pe fiii lui Ahmet, dar acesta s'a scuzat, că pe fiii săi i-a dat lui Soliman, însă îi va trimite pe paşalele din Vidin şi Silistra şi câte doi boeri moldoveni şi munteni. Ei au îmbrăcat în haine strălucite şi au provăzut cu spade aurite pe şase soldaţi de

1) Szilágyi I. 279.
2) Majláth B. 105.

rând — doi turci, doi moldoveni şi doi munteni — părând astfel şase bărbaţi de frunte şi i-au trimis de ostatici cu scrisoarea de garanţie. Tradiţia poporală ne spune, că Mailat a fost asigurat, că până va fi soare pe cer, nu i se va întâmpla nici un rău.[1])

In 19 Iulie 1541 a primit Mailat pe ostatici şi scrisoarea de asigurare. Imediat a făcut pregăriri de plecare. Zădarnice au fost rugăminţile şi plângerile soţiei sale Ana, care, ca odinioară Casandra, a văzut nenorocirea ce-i ameninţă, zădarnice suspinurile celor doi copilaşi, zădarnice au fost stăruinţele celor mai mulţi dintre boeri, de a nu pleca. El era hotărît. Prietinia lui Rareş şi a lui Bali i-a fost fatală. Imbrăcat în cele mai strălucite haine şi însoţit de patruzeci de călăreţi, îmbrăcaţi în haine de gală, Mailat a ieşit din cetate şi s'a dus în tabăra lui Rareş, unde şi-a aşezat corturile. A fost primit bine şi prietineşte. Toată ziua şi-au trecut-o în petreceri. Intr'aceea însă Rareş a trimis în jurul Făgăraşului 10,000 de călăreţi. A doua zi iarăşi a urmat în petreceri. Seara — nu mai era soare pe cer ! — a fost invitat la ospăţ în cortul lui Rareş. Mailat, înfierbântat de petrecere şi băutură, a început să fie zădărit şi apoi batjocurit de Moldoveni şi atunci el înfuriat a pus mâna pe sabie. In acest moment Moldovenii sar asupra lui şi îl prind, iar Rareş, punându-şi mâna pe el, i-a zis : „Câine, eşti prisonierul sultanului". Moldovenii, despoindu-l de toate podoabele şi scumpeturile, l-au legat şi i-au dezarmat şi suita, despoind pe toţi de toate podoabele, dar cel puţin dându-le libertatea de a se întoarce la ai lor. „Pe când Mailat se sbuciuma, veni Ahmet, care mascându-şi mulţămirea, se prefăcu a dojeni pe Petru, pentrucă ar fi înfrânt legile ospeţiei şi ar fi expus morţii pe floarea Turcilor, trimişi ca ostatici în Făgăraş. Petru Rareş îi răspunse cu un prefăcut dispreţ, că prinderea lui Mailat avea cauze foarte grave şi că el va fi trimis neatins la Constantinopol, „unde într'adevăr voevodul fu şi expediat şi-şi duse

---

1) I. Antonelli: Monografia Făgăraşului (Transilvania 1871 pag. 215) şi „Erdélyi magyar képes naptár", pe anul 1879 (Cluj, pag. 21). Majláth B. 106—107, Szádeczky 20, Szilágyi I. 219—28, Xenopol 258—259, Bunea 38, Hunfalvy II. 238—241.

restul mizerabilelor sale zile în închisoarea celor şapte turnuri."[1]) Fără îndoială că această cursă fusese convenită între sangiacul turc şi domnul Moldovei. Cunoscând meşteşugul lui Rareş, pus odată în aplicare la prinderea lui Gritti, nu vom sta la îndoială a atribui lui Petru iscoada acestei trădări.[2])"

Noi ştim, că planul mişelesc, de a-l atrage în cursă pe Mailat, a fost iscodit într'o consfătuire ţinută între Petru Rareş, Martinuzzi şi Ahmet şi astfel putem admite cu Xenopol, că Petru Rareş a fost autorul acestei tradări. La executarea planului a fost folosit ca unealtă Baltazar Bornemissza.

„Acolo în închisoarea celor şapte turnuri a suferit 10 ani puternicul stăpân al Făgăraşului. Soţia lui înzădar a încercat tot posibilul pentru scăparea lui. Inzădar a îmbiat călugărului Gheorghe, atotputernicului guvernator, cetatea Făgăraşului, ca preţ al eliberării soţului său ; înzădar a câştigat scrisoare de recomandare chiar şi dela regina Izabella ; pe soţul său nu l-a putut scăpa : Ştefan Mailat a murit în temniţa din Constantinopol, în săptămâna Crăciunului din 1550. Stăpânul cetăţii s'a prăbuşit, cetatea însă, pe care n'au putut-o lua armatele turco-valahe, a rămas mai departe în stăpânirea familiei lui Mailat. Principatul independent ardelean, pe care înzadar s'a încercat Mailat să-l înfiinţeze, s'a format peste scurt timp, după căderea Budei în mâna Turcilor. Şi cu aceasta şi pentru Făgăraş se începe o epocă nouă, acum în cadrele principatului ardelean."[3])

Bunea, vorbind despre căderea lui Mailat, exclamă : „Astfel se sfârşi cel mai de frunte dintre Mailateştii dela Făgăraş, cel născut dintr'un boer român, care-şi schimbase boeria românească cu nobilitatea ungurească şi legea grecească cu cea română, pentruca fiul său Zehan, sau Ştefan, să o schimbe şi pe aceasta cu cea protestantă."[4])

Un scriitor contimporan sas, cetăţeanul Scherer din Sibiu, scrie următoarele despre Ştefan Mailat : „In acelaş an

---

1) Xenopol citează din Istvánfi, combinat cu Paul Giovio V. Xenopol IV. 259.

2) Xenopol IV. 259. N. Iorga : Ist. Rom. din Ardeal I. 132—133. Pe Rareş ni-l arată şi d-l Iorga ca pe un om viteaz, dar viclean şi ipocrit.

3) Szádeczky 20.

4) Bunea pag. 38. Vezi şi N. Iorga : Istoria poporului român II. 173.

(1541) a fost prins domnul Ştefan Mailat de către cei doi voevozi vecini şi dus în prinsoare turcească, de unde nu s'a mai reîntors. A pierit. El era un Valah blestemat din Ţânţari, a fost însă puternic, bogat şi prea curajos. A făcut ţării mult rău şi a adus războiu şi mizerie peste ţară, iar de noi bieţii Saxoni, şi-a bătut joc mult şi adeseaori. A făgăduit şi a spus multe, dar a ţinut puţine"[1])

Epilog.

Prinderea mişelească şi întemniţarea în Constantinopol a lui Mailat a făcut să se producă valuri de indignare şi nemulţămire în şirul prietinilor săi, cari au lucrat din toate puterile lor, laolaltă cu soţia sa şi cumnatul său, ca să-i câştige libertatea. Dieta ţinută la 2 Martie 1542 în Besztercebánya a adresat o scrisoare regelui Ferdinand, în care — referindu-se la serviciile credincioase prestate de Mailat — îi cerea regelui, ca să intervină la Izabella, la Soliman, la paşalele turceşti, la ambasadorul francez din Constantinopol, ca şi la călugărul Martinuzzi pentru eliberarea lui Mailat. Ferdinand a şi intervenit, dar zădarnic. Voevodul muntean Mircea încă a făcut dese intervenţii şi într'un timp credea, că va şi dobândi eliberarea voevodului Mailat. Intervenit-a şi soţia sa, apoi Nádasdy şi Zalay — tot înzădar. Soţia a câştigat, fără ştirea Călugărului, o scrisoare de recomandare dela regina Izabella către sultan, dar toate înzădar, pentrucă intrigile şi darurile lui Martinuzzi la Constantinopol erau mai puternice şi au făcut pe sultan să creadă, că întoarcerea lui Mailat ar fi o mare şi serioasă primejdie pentru stăpânirea turcească.

Ce inimă avea Călugărul se vede din o scrisoare a Anei Mailat către fratele său: „Nu pot avea în el (în Martinuzzi) nici o nădejde, pentrucă cum să nu-şi răzbune pe omul viu

---

1) N. Densuşianu o. c. pag. 121: „Eodem anno (1541). D. Stephanus Mayladus a duobus Vayvodis vicinis captus, in Turcicam captivitatem abducitur, fors non amplius redditurus. Periit. Er war ein schlechter Wallach aus Zunioghzegh, wurde aber mächtig, reich und übermüthig, hat dem Lande viel schlechtes gethan, und viel Krieg, und Noth über Land gebracht, und uns mesellos Saxones oft und viel emungirt, — hat viel versprochen und gesprochen, aber wenig erhalten."

acela, care şi-a răzbunat pe un mort, cum a făcut cu sărmanul Urban Battyányi, pe care regina l-a înmormântat cinstit în mănăstirea din Alba-Iulia, iar Fratele Gheorghe l-a scos de acolo şi l-a îngropat în gunoiu?“[1])

Cu intervenţiile s'a ajuns atâta, că i s'a uşurat tratamentul înăsprit din cauza unei încercări de evadare şi i s'a dat voe să primească vizite, să poată scrie acasă, iar în temniţă să se poată întâlni cu Valentin Török, prietin bun şi vechiu tovarăş de arme, prins şi el, mişeleşte, la ocuparea Budei.

Istoriograful Paul Giovio (Paulus Jovius) spune, că Mailat ar fi putut căpăta libertatea, dacă ar fi trecut la mahomedanism, dar el a refuzat.[2])

El ţinea la noua sa religie protestantă şi a stăruit şi a dobândit, ca chiar şi în temniţă să poată asculta rugăciunile evanghelice şi de-acolo scrie soţiei sale şi fiului său să ţină cu tărie la noua credinţă, ba o roagă pe soţia sa, ca să permită să se reformeze bisericile de pe domeniile sale.[4])

In săptămâna Crăciunului din anul 1550, după o robie grea şi lungă de 10 ani, şi-a sfârşit zilele departe de ai săi şi de Ardealul său drag, fostul stăpân al cetăţii Făgăraşului şi urzitorul ideii marelui principat independent al Transilvaniei.

B.C.U. Cluj / Central University Library Cluj

---

1) Majláth B. 112.

2) Majláth B. 112.

3) Szádeczky 26.

4) Szádeczky 26. — De altfel se pare, că încă sub Mailat au trecut unii preoţi la calvinism, păstrându-şi ritul. Astfel înţelegem noi scrisoarea către soţia sa, referitoare la reformarea bisericilor de pe domeniile sale. La aceasta ne îndreptăţeşte şi diploma lui Mihail Apafi din 11 Februarie 1689, prin care întăreşte privilegiile boeronale familiei Popa din Ludişor, acordate de Ştefan Mailat, „Honorabilis Bacsillae Popa, Valachici ritus Possessionis Ludisor Pastoris.“ Cuvântul „pastor“ ne îndreptăţeşte la această explicare. Calvinismul a fost întrodus în ţara Oltului astfel, încât „pe la 1585 toată Ţara Oltului e scoasă de sub dominaţia duhovnicească a Vlădicului român din Alba-Iulia şi supusă preotului reformat maghiar din Făgăraş (Şt. Meteş: „Viaţa bisericească a Românilor din Ţara Oltului“, în „Transilvania“ Nr. 1 din 1929 pag. 21.) Tot la această explicare ne duc şi cuvintele din o altă diplomă a lui Apafi, în care a nobilitat pe „Honorabilis Joannis Popa, Pastoris Ecclesiae Valahicae“, pomenită de N. Aron, în Monografia bisericilor, şcoalelor şi reuniunilor române din Făgăraş, 1913 pag. 268.

El cade frânt prin intrigi şi cursă, nu biruit în luptă. Principatul ardelean, pe care l-a visat atâta Mailat şi pentru care a trebuit să cadă el în mod atât de tragic, — s'a înfiinţat nu mult după moartea lui, — dar sub principe maghiar.

Putem aplica şi aici cuvintele regretatului istoriograf D. Onciul: „Aşa ne-a fost fatalul destin al istoriei".[2])

Cel care s'a numit cu atâta mândrie „Liber Dominus Terrae Fogaras, wajwoda Trans-nus et Siculorum Comes" şi „Perpetuus Dominus Terrae Fogaras"[3]) a căzut ca un erou pentru ideia atât de frumoasă a Principatului ardelean român, care, după o jumătate de veac, sub Mihaiu Viteazul, s'a întrupat pe timp foarte scurt. A trebuit să treacă veacuri de suferinţe şi de chinuri, până când frumosul Ardeal, la stăpânirea căruia a râvnit atât de mult Domnul Făgăraşului Ştefan Mailat, să ajungă sub stăpânire românească.

Ştefan Mailat, pentru idealul său frumos şi măreţ, merită un loc de cinste în istoria Ţărilor româneşti.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

2) Vezi „Lui Titu Maiorescu", omagiu. Bucureşti 1900 pag. 631.
3) Marinescu o. c. pag. 788, 790 şi 794.

Revizionismul maghiar *)

— în lumina istoriei politice şi diplomatice —

de **Caius Bardoşi.**

Poincaré condamnă pe Tisza.

Discuţia originilor războiului mondial a devenit, astăzi, de o palpitantă actualitate. La aparenţă, controversa este mai mult o afacere de prestigiu. In fond, însă, ea implică importante probleme, economice şi teritoriale. Aşa încât a depăşit cadrul cercetărilor pur istorice şi a speculaţiunilor, dialectic, academice. Pregătită în arhive secrete şi biblioteci bogate, ea a devenit o teză diplomatică şi politică, de ordin european şi internaţional.

In afară de complicitatea negativă, prin reticenţă şi conivenţă, a guvernului maghiar, la facilitarea atentatului dela Sarajevo şi la pregătirea, indirectă, a războiului mondial, — mai rămâne de lămurit atitudinea culpabilă şi vina directă a Ungariei, la actul de declarare a războiului. Limpezirea acestei chestiuni mistificate este extrem de importantă, pentru combaterea revizionismului maghiar.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

După cum am mai spus, contele Ştefan Tisza, primul ministru al Ungariei, pare a fi avut unele ezitări, în momentul declarării războiului, care sunt exploatate, ca tendinţe pacifiste, de către protagoniştii revizionismului.

Să consultăm, în această privinţă, opinia autoritară a lui *Raymond Poincaré.* După cum ştie toată lumea, *Poincaré* a fost Preşedintele Republicei Franceze, în timpul războiului. La *Quai d'Orsay* a învăţat să cunoască şi să observe întreaga politică europeană. Aşa încât memoriile lui sunt impregnate de originalitate expertă şi de un spirit fin de observaţie.

Incă în 1913, scrie Poincaré în volumul III al memoriilor sale, — s'au produs, în Europa, schimbări de ministere, care nu erau favorabile acţiunei pacifiste a Franţei. — La Budapesta, şeful cabinetului maghiar, *Lukács,* a fost înlocuit cu politicianul maghiar, considerat ca cel mai antislav şi cel mai germanofil, *contele Ştefan Tisza.*[1]) In această privinţă, Poincaré se referă şi la opinia regretatului şi eminentului ziarist, *Auguste Gauvain,* membru al Institutului Franţei[2]), a cărui vastă cultură şi adâncă penetraţiune a stărilor din Europa Centrală am avut fericitul

---

*) Vezi nr. anterior.

1) *Raymond Poincaré: Neuf Années de Souvenirs III. L'Europe sous Armes 1913.* Paris, 1926, pag. 221.

2) *A. Gauvain, Les origines de la guerre européenne.*

prilej de-a le admira, personal, la Paris şi la Haga, în cursul mai multor conversaţiuni interesante şi instructive. Ţin să aduc, aici, un omagiu de pioasă recunoştinţă memoriei lui Gauvain, care a murit acum vre-o doi ani, după ce toată viaţa a fost un prieten sincer şi activ al naţiunilor oprimate de monarhia bicefală.

Tratând, în volumul IV al memoriilor sale, evenimentele care au precedat declarării războiului, *Poincaré* ne dă următoarea imagine a situaţiei din Austro-Ungaria:

După atentatul dela Sarajevo, *contele Berchtold*, ministrul afacerilor străine a dublei monarhii, a declarat şefului de Stat Major, *Conrad von Hötzendorff*, că a sunat ceasul pentru a rezolva chestiunea sârbească. In acelaş timp, ministrul de externe a anunţat contelui Tisza, preşedintele consiliului maghiar, *„intenţiunea sa de-a profita de crima dela Sarajevo pentru a aranja socotelile cu Serbia."*

Contele Tisza părea, atunci, destul de ezitant. *„Nu din dragoste pentru pace"*, după cum i se pare şi lui *Poincaré*, pentrucă însuşi Tisza a scris: *„Cea mai mică grije a mea ar fi să găsim un casus belli convenabil."* Insă, el nu credea oportună o agresiune imediată, contra Serbiei, pentrucă, temându-se de intervenţia Rusiei, el voia, mai înainte, să sporească şansele Austro-Ungariei, printr'un sprijin sigur al Bucureştilor şi al Sofiei. — Aici, Poincaré face o trimitere concludentă la raportul lui Tisza către Impărat, din 1 Iulie 1914.[1])

Se ştie că rezistenţa lui Tisza nu a durat. Berchtold o considera învinsă încă la 11 Iulie...

La 14 Iulie, scrie Poincaré, sunt luate mai multe deciziuni la Viena, fără ca ambasadorul francez să mai poată avea îndoieli. *De câteva zile, rezistenţa contelui Tisza a slăbit.*

Tot la 14 Iulie, *contele Tschirschky*, ambasadorul german la Viena, telegrafiase la Berlin: „Contele Tisza a venit să mă vadă, astăzi, după o conversaţie cu contele Berchtold. Mi-a zis că totdeauna a sfătuit prudenţa, însă *fiecare zi l-a întărit în opinia că Monarhia trebuia să vină la rezoluţii energice."* Wilhelm II a comentat acest raport cu o notă marginală, caracteristică şi laconică: *„De sigur"*.[2])

In timp ce Franţa naviga în iluzii de pace, consiliul austro-ungar a ţinut, la Viena, o reuniune decizivă. In fine, contele Tisza s'a supus argumentelor lui Berchtold şi, la 18 Iulie, *contele Hoyos* i-a spus lui *Stolberg*, consilierul ambasadei germane: *„Condiţiunile* (ultimatului) *sunt de aşa natură, încât este impo-*

---

[1]) *Raymond Poincaré: IV. L'Union Sarcée. 1914.* Paris, 1927. pg. 185.

[2]) Ibid., pag. 210—218 şi *Documents allemands*, t. I, No. 49.

sibil unui Stat, care păstrează încă puţină mândrie sau demnitate, să le accepte."[1])

La 23 Iulie, *Sir George Buchanan,* ambasadorul britanic la Petersburg, a scris lui *Sir Arthur Nicolson,* subsecretar de Stat permanent la *Forreign Office*: „...Sazonoff crede pe *Tisza şi Forgách doi oameni foarte periculoşi.*"[2])

In fine, în volumul V al memoriilor sale, *Poincaré,* după o matură şi obiectivă cumpănire a elementelor de judecată, pronunţă o sentinţă de condamnare contra lui Tisza, care şi-a asumat, cu toate ezitările sale dela început, *o mare parte a răspunderii războiului.* (...le comte Tisza... *a assumé finalement, malgré ses hesitations du début, une grande part de la responsabilité dans la guerre*".[3])

Opinia unui expert german.

Până acuma am invocat numai două opinii franceze, — a lui *Poincaré* şi a lui *Chélard,* — pentru a stabili responsabilitatea Ungariei, la războiul mondial. De-acum înainte, vom asculta depoziţia unor experţi din tabăra Puterilor Centrale, cari au tot interesul să-şi apere dreptatea lor, însă al căror simţ critic de imparţialitate istorică este îndreptat împotriva lui Tisza. Autoritatea şi competinţa lor devin indiscutabile, la simpla pronunţare a numelui lor: Dr. Eugen Fischer, Emil Ludwig, Contele Ottokar Czernin, Prinţul Lichnovsky.

Vom începe cu *Dr. Eugen Fischer,* care a fost un expert în comitetul de anchetă a Parlamentului german pentru chestiunile de responsabilitate a războiului *(Sachverständiger im Untersuchungsausschuss des Deutschen Reichstages für die Kriegsschuldfragen.)*

In cartea sa despre cele 39 de zile critice, dela Sarajevo până la războiul mondial, *Fischer* găseşte următoarele explicaţiuni pentru ezitările contelui Tisza şi, mai ales, pentru opoziţia lui Tisza faţă de orice anexiune teritorială:

Preşedintele de consiliu maghiar, *Contele Ştefan Tisza,* despre care se zice că Viena tremura, când pornea la drum, şi se culca pe burtă, când sosea (*„von dem man sagte dass Wien zitterte, wenn er sich auf die Reise mache, und auf dem Bauch liege, wenn er ankomme"*), — s'a opus insistent unei intreprinderi, aşa cum aceasta părea a fi înţeleasă de contele Berchtold.

---

1) *Poincaré,* op. cit. pag. 231—2 — şi *Documents allemands,* 87, scrisoarea privată a lui Stolberg către Jagow.

1) *British documents on the origins of the* war, t. XI, No. 164, pag. 117 şi *Poincaré,* op. cit., pag. 292.

3) *Raymond Poincaré: V. L'Invasion, 1914,* Paris, 1928, pag. 290.

Tisza vorbea ca un Ungur. El vedea că, prin învingerea şi încorporarea Sârbilor în Monarhie, numărul Slavilor s'ar fi înmulţit şi influenţa sârbească s'ar fi întărit.

Tisza reprezenta, în Ungaria, supremaţia categorică a Maghiarilor asupra Slavilor şi, prin urmare, Dualismul, în întreaga monarhie. Tocmai de aceea respingea orice politică ce ar fi adus o sucrescenţă de Slavi.

Tisza avea, însă, şi alte consideraţiuni mai înalte. El simţea că este o prostie, dacă acum, în agitaţie, se trage sabia şi se loveşte. Asta nu era politică! Nu se putea porni în lupta contra Rusiei, fără o singură alianţă sigură în Balcani.

Românii, aliaţi cu Austria şi Germania, erau—după cum se observa — „seduşi şi cumpăraţi" *(„verführt und gekauft")* de „şiretul" *Sasonov,* ministrul de externe al Rusiei. Adevărat că Regele Carol, din Casa Hohenzollern, domnea acolo, însă el nu putea schimba opinia ţării sale, în care, pe lângă influenţa rusă, era puternică şi influenţa franceză.

Tisza încă nu cunoştea *„Tratatul dela Constanţa"*, în care era stipulat preţul ce urma să fie plătit de Rusia. Insă, el simţea pierderea prietenilor români de afaceri *(„der rumänischen Geschäftsfreunde")*, cari se orientau spre concernul mai puternic ruso-franco-englez.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dar, pe măsură ce interesele sârbeşti, româneşti şi greceşti erau tratate cu preferinţă la Petersburg, — Bulgaria, primul născut al Rusiei, în Balcani, îşi îndrepta faţa spre Viena. Aceasta s'a observat şi s'a încurajat. Ministerul de externe dela Viena a conceput un plan, de-a face din Bulgaria, în locul României, un punct de sprijin, în Balcani. Tisza pretindea să se realizeze întâiu acest plan şi, astfel, să se creeze, prin politică, o situaţiune strategică, cu ajutorul căreia Austro-Ungaria să poată începe lupta contra Rusiei, cu o oarecare încredere.

Caracterizând personalitatea lui Tisza, Fischer zice că era o „natură violentă" *(„eine Gewaltnatur")*, însă una care trăia intern *(„die aus dem Innern lebte")*. Şi dă un exemplu anecdotic. Inainte de războiu, Tisza îşi dăduse o întâlnire cu *Windischgraetz* şi cu alţii. S'au întâlnit în camera unui hotel. După masă, când s'a început discuţia şi când ţiganii cântau un dans naţional, deodată Tisza începe să danseze şi dansează singur, timp de patru ceasuri furtunoase *(durch vier rasende Stunden)*, în camera de hotel, diferite dansuri naţionale, după vioara primaşului de ţigani! Patru ceasuri ca un profet obsedat de Dumnezeul Ungurilor! *(„Vier Stunden wie ein Prophet besessen vom Gott der Ungarn")*. Atunci se simte, intern, liber şi poate negocia.[1])

[1]) *Eugen Fischer, Die kritischen 39 Tage von Sarayewo bis zum Weltbrand.* Berlin, 1928, pag. 52–4.

Reîntorcându-se la atitudinea lui Tisza, în timpul crizei premergătoare declarării războiului, *Fischer* arată că s'au întrunit *Contele Stürgh, Berchtold, Tisza* şi ministrul maghiar pe lângă curtea imperială, care de altcum nu era proeminent. — Imediat după această convorbire, Tisza s'a dus la Tschirschky şi i-a declarat: „M'am decis cu greu să sfătuiesc războiul. Acum, însă, sunt convins de această necesitate. Şi voiu lupta, cu toată energia, pentru grandoarea monarhiei" *(„Ich habe mich schwer entschlossen, zum Kriege zu raten, bin aber jetzt von dessen Notwendigkeit, überzeugt; und ich werde mit aller Kraft für die Grösse der Monarchie einstehen.")*

Tisza şi-a însuşit limbajul lui Berchtold şi al lui Stürgh dela şapte Iulie, limbajul acelora care reprezentau „Planul Conrad". Nu mai există, deci, un *„Plan Tisza"*. Tisza renunţase la toate aceste idei de bărbat de Stat.

Atunci când Tisza şi-a pronunţat consimţământul său formal, într'un nou consiliu de miniştri, la o acţiune contra Serbiei, — a trebuit să se decidă, expres, renunţarea monarhiei la teritorii sârbeşti.

Presiunea care emana dela Berlin şi pe care, probabil, contele Berchtold a întărit-o, trebuie că a influinţat, decisiv, asupra lui Tisza. Această înrâurire, împreună cu încrederea nelimitată în puterea de acţiune militară pruso-germană, — ca şi influenţa Impăratului Wilhelm asupra vecinului de graniţe al Ungariei, Regele Carol al României, — trebuie că a fost determinantă pentru Tisza.

Acum Tisza a consimţit, ca nota către guvernul din Belgrad să aibă ca scop războiul. El însuşi a declarat aceasta lui Tschirschky (ambasadorul german dela Viena). Berchtold a raportat, perfect adevărat, că el şi Tisza erau de acord asupra tonului şi conţinutului notei ce urma să fie expediată la Belgrad şi că Tisza a introdus chiar unele înăspriri *(„dass Tisza sogar Verschärfungen hineingebracht habe".*[1]*)*

Emil Ludwig şi scrisorile lui Tisza.

Emil Ludwig a câştigat o faimă mondială, ca biograf şi istoric. Numele lui este mult prea bine cunoscut, pentru a mai fi nevoie de o justificare a autorităţii opiniei sale.

In cartea sa despre evenimentele din *„Iulie 1914"*, Ludwig zice că Tisza a fost agitat de sentimente complexe, când telegraful i-a vestit asasinarea lui Francisc Ferdinand, duşmanul Ungurilor. Acum nu mai putea fi vorbă de sufragiu universal, graţie căruia principele moştenitor voia să rupă predominarea

[2]) *Fischer*, op. cit., pag. 100 — 2.

Ungurilor asupra Germanilor, Românilor, Croaților, Slovacilor. Nici de „trialism", de o Jugoslavie independentă. Un foc de revolver a fost suficient pentru a face să dispară toate acestea. De aceea, Ludwig se întreabă: *„Oare contele Tisza a trebuit în primul moment, să se simtă, într'adevăr, foarte nenorocit?"*.

De-altă parte, nimic nu i se pare lui Tisza mai periculos decât o victorie asupra Sârbilor. Consecințele ei ar fi o sporire, cu milioanele, a numărului Slavilor din Monarhie, ruperea sfintei legi constituționale, a echilibrului între Ungaria și Austria, spre profitul celei din urmă. Asta ar fi însemnat, de-asemenea, să neliniștească pe Croații și Românii din țara lui, adică să compromită întreaga sa politică, bazată pe supremația generală a Ungurilor.

Vorbind despre prima scrisoare a lui Tisza, adresată Împăratului, Ludwig o caracterizează astfel: o mică capo d'operă, o veritabilă lovitură de floretă a unui scrimeur. Atacul și parada se succed, într'o secundă. El amenință să-și dea demisia, din calitatea sa de dictator al Ungariei, și, în acelaș timp, amenință să opună veto-ul Ungariei. *Se vede că Tisza are situațiunea în mână.* Oare va rămânea el tare?.[1])

De-altcum, cunoscuții publiciști francezi, frații *Jérôme și Jean Tharaud*, în prefața lor apologetică și simpatizantă față de Tisza, (publicată în volumul *„Scrisorilor din Războiu"* al lui Tisza, recent apărute), — recunosc și ei, că atâta vreme cât a trăit Francisc - Iosif, *Tisza a fost bărbatul de Stat cel mai important al dublei monarhii*, omul la care bătrânul împărat făcea apel totdeauna când era vorba să se discute vre-o problemă mare. Când ministrul de externe, Berchtold, nu mai părea potrivit să apere interesele Austro-Ungariei contra exigențelor Germaniei, Francisc - Iosif ar fi voit ca Tisza să-i ia locul. Acesta a refuzat, însă a făcut să se aleagă, pentru a-l înlocui pe Berchtold, un om care nu gândeă, nu vedeă decât prin el, creatura sa, prietenul său, *contele Burian*. Astfel, *Tisza a fost, în acelaș timp, ghidul dublei monarhii, în tot ceeace privea afacerile străine, și șeful națiunei maghiare, ca președinte de consiliu.*[2])

De-asemenea, *frații Tharaud* remarcă cum că *„nimeni n'a fost mai pasionat atașat ca și el ideii de alianță cu Austria și Germania, unde vedea, în cazul unui război european, singura șansă de scăpare a țării sale"*.[3])

---

[1]) *Emil Ludwig, Juillet 1914, Traduction française de A. Lecourt.* Paris, 1929. pag. 40—2.

[2]) *Comte Etienne Tisza, Lettres de guerre 1914—1916. Notice biographique et traduction de Victor Régnier. Préface de Jérôme et Jean Tharand.* Paris. 1931. pag. XVII—XVIII.

[3]) Ibid., pag. XIII. —

Pentru a înţelege mai bine politica lui Tisza, merită să reproducem câteva extrase din prima scrisoare trimisă de Tisza *„Majestăţii Sale Francisc-Iosif I., Impărat şi Rege apostolic.“* Este scrisoarea despre care vorbeşte Ludwig. A fost expediată, din Budapesta, la 1 Iulie 1914.

Iată câteva fragmente caracteristice din această istorică scrisoare, care explică perfect ezitările lui Tisza, însă nu dovedesc, nici decum, pacifismul său:

„Găsesc momentul actual foarte puţin favorabil, — scrie Tisza, — dat fiind că, aşa zicând, tocmai am pierdut România, fără a fi obţinut o contrapartie şi dat fiind că Bulgaria, unica ţară pe care am fi putut conta, este foarte greoaie.

„A găsi, în actuala situaţiune a Balcanilor, un casus belli convenabil, ar fi un lucru prea uşor. Momentul potrivit odată atins, s'ar putea trage un caz de războiu din chestiunile cele mai diferite. Totuşi, trebuie să se creeze, mai înainte, o situaţiune diplomatică, care să facă mai puţin nefavorabilă, pentru noi, raportul de forţe.

„Adeziunea definitivă a Bulgariei, în aşa fel încât această adeziune să nu aibă nici un punct îndreptat contra României şi să nu compromită înţelegerea, nici cu aceasta din urmă ţară, nici cu Grecia, devine, din zi în zi, mai urgentă. *O ultimă tentativă ar trebui, deci, făcută împreună cu Germania, pentru a obţine ca România să se alăture, pe faţă, Triplei Alianţe.* Dacă, însă, Germania nu vrea să se preteze la aceasta, ea va trebui cel puţin să admită ca noi să ne asigurăm adeziunea Bulgariei.“

„Dacă, din consideraţiune faţă de România, noi întârziem încă această adeziune, ne expunem la aceea că Bulgaria, părăsită de noi, să adere, într'o bună zi, pentru o bucată de pământ macedonian, grupului de alianţă format contra noastră. *Şi, în fine, în ceeace priveşte România, cred că alianţa noastră cu Bulgaria oferă singura şansă, pe care o putem avea, pentru a o readuce în tabăra noastră. Pentrucă, oricât de mare ar fi megalomania Românilor, forţa principală care apasă asupra opiniei publice a acestei ţări, rămâne, totuşi, frica de Bulgaria. Văzând că nu au reuşit să împiedece alianţa noastră cu Bulgaria, vor căuta poate să intre în grupul nostru, pentruca să fie, astfel, protejaţi contra unei agresiuni bulgare.* (No. 5.) [1]).

Concluziunile ce se degajează din această scrisoare ar putea fi astfel rezumate: Tisza cu un oarecare *„flair“* de *„Realpolitik“*, a înţeles că sistemul de alianţe al monarhiei este insuficient organizat. El voia să câştige Bulgaria, pentru a întări şansele de victorie a ţării sale.

---

[1]) Tisza, opt. cit., pag. 1—2.

Insă, a dat dovadă de mare naivitate politică, atunci când a crezut că România se lasă şantajată şi târîtă în tabăra Puterilor Centrale de teama Bulgariei! Această combinaţie este, într'adevăr, simplistă.

In orice caz, nota cea mai caracteristică a scrisorii este faptul că Tisza *nu s'a opus războiului, ci voia numai o amânare,* pentru a atrage Bulgaria în Tripla Alianţă.

De-altcum, această ideie se desprinde şi dintr'o altă scrisoare, adresată *„Majestăţii Sale Francisc-Iosif I.“*, la 8 Iulie 1914: „In rezumat, afirm (scrie Tisza) că am începe, acum, războiul, în condiţiuni foarte nefavorabile, în timp ce, *dacă am amâna pentru mai târziu aranjarea socotelilor, raportul de forţe s'ar găsi schimbat în favoarea noastră; bineînţeles, cu condiţia ca să întrebuinţăm timpul ce ne rămâne, pentru a desvolta, în mod util, acţiunea noastră în Balcani“.*[2])

In fine, tot din această scrisoare, înţelegem o altă ipocrizie diplomatică a lui Tisza. E adevărat că el nu a voit să anexeze teritoriu sârbesc, pentru a nu întări influenţa slavă, în Ungaria. In schimb, el urmărea distrugerea şi micşorarea Serbiei, prin împărţirea de teritorii sârbeşti, între alte popoare.

Iată ce spune, textual, în scrisoarea dela 8 Iulie: „.... *După un război norocos pentru noi, după părerea mea, Serbia ar trebui diminuată în favoarea Greciei, Albaniei şi Bulgariei, în ceeace priveşte teritoriile câştigate în ultimul război balcanic.* Incât ne priveşte pe noi, ar trebui să ne mulţumim *a cere rectificarea, unor anumite puncte importante, la frontiera noastră strategică.* Probabil am putea pretinde, de-asemenea, restituirea cheltuielilor noastre de război, *ceeace ne-ar da o asigurare, pentru multă vreme, de-a ţinea Serbia în mâinile noastre.* Acestea sunt soluţiile ce mi se par cele mai convenabile, în cazul că am face războiul.“

Iată cari au fost combinaţiile subtile ale machiavelismului tiszaist Expunerea e clară şi concluziile sunt evidente: nici o urmă de pacifism, în toată construcţia planurilor diplomatice ale dictatorului maghiar, ci numai şiretenie şi prudenţă avocăţească.

Dar mai rămâne încă o chestiune de lămurit: dece şi-a schimbat Tisza atitudinea sa ezitantă, de tergiversare a declaraţiei de război, într'un activism belicos, radical?

Fraţii Tharaud, amintesc în prefaţa lor, intitulată *„Le comte Tisza et la guerre“*, despre care am vorbit mai sus, — că, în Ianuarie 1918, Tisza i-ar fi scris istoricului *Marczali* cum că a fost schimbat prin rezultatul anchetei referitoare la crima dela Sarajevo, care i-a dovedit vinovăţia Sârbilor, şi, de-asemenea,

[2]) Ibid., pag. 4.

din cauza atitudinei „extrem de provocătoare“ a lui Paşici, a diplomaţiei şi a presei sârbeşti[1])

Or, tot în această privinţă, *Emil Ludwig* se întreabă: ce a putut influenţa asupra sufletului, asupra creerului său, atât de puternic? Şi Ludwig găseşte două explicaţiuni foarte realiste:

1) Poate că Tisza spera, graţie războiului, să câştige alegerile, cari, cu toate milioanele de coroane, cheltuite cu scopuri de conrupţie, ameninţau, periculos, oligarhia dela Budapesta.

2) Poate că s'a lăsat mişcat de verii săi, mari proprietari feudali, cari ar fi dorit mult să profite de asasinatul prinţului moştenitor, pentru a combate pe concurenţii lor periculoşi,.... porcii sârbeşti![2])

Iată cum este judecat Tisza de Emil Ludwig.

Prinţul Lichnovsky despre rolul lui Tisza.

Acum să vedem ce zice *Prinţul Lichnovsky,* distinsul ambasador german dela Londra, în momentul declarării războiului, pe care Poincaré îl califică: *„le plus pacifique des Allemands.“*[3])

Asquith, scrie despre *Lichnovsky* că „era un om extrem de simpatic, de maniere foarte agreabile, foarte ospitalier, care s'a adaptat, repede şi cu multă spontaneitate, obiceiurilor bizare ale Englezilor. Insă el era ceva mai bun. *Prinţul Lichnovsky iubea, sincer, pacea şi nutrea dorinţa arzătoare de-a lichida toate chestiunile pendinte, între Germania şi Marea Britanie.* După câte se poate judeca, el înţelegea că pericolul, cel mai real şi imediat, nu venea din „încercuirea“ ţării sale — ci *din orientarea sa politică, care se scufunda în mlaştinele intereselor, ambiţiunilor şi intrigilor balcanice ale Austriei.* In timpul conferenţei ambasadorilor din 1913, la Londra, el a jucat un rol util, fără a cădea sub dependinţa cuiva. *Dacă sincerele eforturi şi excelentele intenţiuni ale lui Lichnovsky nu au dus decât la eşecul tragic, pe care-l cunoaştem, aceasta se datorează, fără îndoială, faptului că a fost totdeauna ţinut la distanţă de persoanele ce conduceau politica germană la Berlin şi că aceştia nu l-au pus, niciodată, la curent, cu veritabilele lor scopuri.*[4])

Emil Ludwig l-a descris pe Lichnovsky cam tot aşa, prinzând şi caracteristicele sale psichologice: Manifestând tot atâta simpatie, pentru ţara unde era în misiune, ca şi pentru patria sa, prinţul Lichnovsky semnala, totdeauna, consecinţele periculoase ale construcţiei flotei germane, faţă de Anglia, şi combătea inclinarea Germaniei pentru Austria. Faptul de-a fi preferat Anglia, Austriei, nu a fost o greşală decât întrucât Lich-

[1]) Ibid., pag. XIV—XV.
[2]) Emil Ludwig, opt. cit., pag. 61—2.
[3]) Poincaré, op. cit., vol. IV, pag. 102.
[4]) Asquit, op. cit. pag. 125—6.

novsky nu a parvenit la primul loc, de unde singur nu mai era posibil să se modifice cursul politicei germane. Mai independent, decât colegii săi, în urma rangului, averii sale şi prieteniei împăratului, care-l tutuia, prinţul a încercat să facă politică, ca şi cum ar fi fost la centru, nu la periferie. Astfel a sporit numărul duşmanilor săi în administraţie şi a împiedecat eforturile prietenilor săi. El era considerat ca un diletant, pentrucă nu era nici un funcţionar prusiac, cu micimile şi virtuţile sale, nici veritabilul şef technic al unei misiuni; *pentrucă el avea idei. El cunoştea factorii istorici ai forţei Angliei şi ai slăbiciunei Austriei şi experienţa sa personală îi confirmau concepţiunile.* Cu toate că era mare proprietar în Austria, familia sa nu era iubită acolo, şi aceasta încă din timpul tatălui său. In vreme ce, la Londra, se aprecia atitudinea sa şi felul său de-a proceda.

„Lichnovsky este primul, care a vorbit ca un European, în desbaterea Viena-Berlin.“[1])

In curajoasele şi sincerile sale Memorii, publicate sub titlul: *„Pe drumul spre abis“*, Prinţul Lichnovski reproduce trei din rapoartele sale diplomatice, care descriu atmosfera din Londra, în timpul crizei ce a urmat după atentatul dela Sarajevo.

In primul său raport, adresat *„An das Auswärtige Amt“* şi expediat din Londra, la 16 Iulie 1914, Lichnovski scrie: *„Times“*-ul de astăzi aduce un articol de fond, despre Austria şi Serbia, şi condamnă cu cea mai mare asprime, atitudinea provocătoare a presei din Belgrad, care a înstrăinat, cauzei sârbeşti, simpatiile Europei civilizate. Gazeta aşteaptă o solicitudine voluntară a guvernului sârbesc, la lămurirea crimei şi garanţii contra unei sprijiniri continuate a mişcării revoluţionare.“[2])

In al doilea raport, trimis *„an den Reichskanzler von Bethmann-Hollweg“*, din Londra, în ziua următoare, adecă la 17 Iulie, Lichnovsky arată că *„Westminster Gazette“*-ul din aceeaşi zi, aduce un articol de fond, care se distinge prin lămurirea, calmă şi obiectivă, a contrastului austro-sârbesc. Cunoscute fiind relaţiile amicale între editorul ei, *Mr. Spender* şi *Sir Edward Grey* (ministrul de externe), se poate presupune că vederile ministrului nu au fost fără influinţă la redactarea lui, şi că „repetatele mele conversaţiuni, cu el, au contribuit la aceea de-a se ţine seamă de dreptul Austriei la o satisfacţie.“

In fine, al treilea raport, plecat din Londra la 20 Iulie, tot *„an das Auswärtige Amt“*, menţionează că „la vizita mea de

---

[1]) Ludwig, op. cit., pag. 118—9.

[2]) *Fürst Lichnovsky, Auf dem Wege zum Abgrund. Londoner Berichte. Erinnerungen und sonstige Schriften.* Dresden, 1927. Zweiter Band, pag. 240,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

astăzi, am înțeles din expresiile lui Sir E. Grey că el judecă, încă, optimistic conflictul austro-sârb și că el crede într'o soluționare pacifică a chestiunei."[1])

Amintind, în însemnările sale, scrise imediat după reîntoarcerea sa din Londra, în August 1914, și întitulate *„England vor dem Kriege"*, — *Lichnovsky* arată că, la început, a găsit, atât la guvern cât și în presa londoneză, deplină înțelegere față de punctul de vedere austriac, care a pătruns, prin știrile dela Viena și Budapesta, în opinia publică și care au fost completate, prin comunicările *contelui Mensdorff* (ambasadorul austro-ungar la Londra).

In sfârșit, Lichnovsky declară, limpede și categoric, că „abia discursul războinic al contelui Tisza a adus neliniște în opinia publică." *(„Erst die kriegerische Rede des Grafen Tisza brachte Unruhe in die öffentliche Meinung.")*[2])

Prin urmare, *elementul decisiv,* asupra stării de spirit la Londra, a fost *tonul belicos al lui Tisza.*

Czernin despre politica externă a Ungariei.

Dacă *Lichnovsky* a fost, poate, singurul mare diplomat al Germaniei, care avea intuiția clară, în judecarea politicei europene, și simțul proporțiilor de forțe reale, — egalul lui, în monarhia austro-ungară, a fost *contele Ottokar Czernin.*

Ca ministru plenipotențiar la București și ca ministru de externe la Viena, unde a luat succesiunea lui Burian, — *Czernin* a pătruns toate secretele complicate ale acțiunei diplomatice austro-ungare și, mai ales, rolul determinant, jucat de Budapesta și de Tisza.

In memoriile, publicate sub titlul *„Im Weltkriege"*, Czernin amintește, înainte de toate, faptul bine cunoscut, atât din numeroase alte scrieri cât și din scrisorile lui Tisza amintite mai sus — anume că Tisza a fost contra războiului (la început), nu din tendințe pacifiste adevărate *(„nicht aus allgemein pazifistischen Tendenzen")*, ci de aceea pentrucă era de opinie că o politică de alianțe, înțelept condusă, ar putea să întărească, într'o mare măsură, forțele monarhiei. In special, el revenea, în cursul discuțiilor, la Bulgaria, care era încă, atunci, neutrală și pe care ar fi voit să o câștige, înainte de a începe războiul.[3])

Pe urmă, *Czernin,* analizează funcțiunea controlului asupra politicei externe, care era executată, în monarhia austro-ungară, de Delegațiuni.

---

1) Lichnovsky, op. cit., vol. II. pag. 248—9.

2) Lichnovsky, op. cit., vol. I, pag. 42.

3) *Ottokar Czernin, Im Weltkriege,* Wien, 1919, pag 15—6.

In afară de aceea, mai exista în *constituția maghiară* prevederea că primul-ministru maghiar este responsabil, în fața țării sale, pentru politica externă și, prin urmare, *„politica externă a monarhiei este a se conduce prin înțelegerea între ministrul de externe și președintele de consiliu maghiar."*

Așa încât depindea de personalitatea Primului-ministru maghiar aplicarea acestei prevederi. *Încă sub Burian, a intervenit situația că toate telegramele și știrile, chiar și cele mai secrete, fură comunicate, imediat, contelui Tisza, care, pe urmă, exercita o influință asupra tuturor deciziunilor și procedeurilor tactice.* Tisza avea o capacitate de muncă cu totul *„eminentă"*. El găsea totdeauna timp, pe lângă multiplele sale afaceri de resort, să se ocupe, foarte intensiv, de politica externă. *De aceea era necesar să-l câștigi pentru fiecare pas.* Prin urmare, controlul politicei externe era îndoit: prin Delegațiuni și prin președintele de consiliu maghiar.

Premisa necondiționată a unei asemenea „duble guvernări" *(„Doppeltregierung")*, ar fi fost ca primul-ministru maghiar să privească toate chestiunile din punctul de vedere al întregei monarhii și nu dintr'unul *„maghiaro-centric."* Asta era o premisă care lipsea la Tisza, ca și la toți Ungurii. Tisza nu o nega. *„Mi-a spus adeseori"*, zice Czernin, *„că el nu cunoaște alt patriotism decât cel maghiar."* Prin aceasta, însă, el vedea toate evenimentele într'o lumină falsă *(dadurch allein aber sah er alle Vorgänge im schiefen Lichte.")* Niciodată nu ar fi cedat un metru patrat din Ungaria.

Însă nu a ridicat nici o obiecțiune contra proectatei cesiuni a Galiției. Ar fi lăsat mai bine să se nimicească lumea întreagă decât să predea Transilvania. *(„Er hätte lieber die Welt zu Grunde gehen lassen, als Siebenbürgen herzugeben.")* Însă, față de Tirol nu arăta absolut nici un interes.

Făcând abstracție dela aceasta, el lăsa să se aplice alte norme față de Austria, decât față de Ungaria. El nu voia să admită ca să intervină, în Ungaria, nici cea mai mică modificare a situației interne, *„da dieselben nicht unter äusseren Drucke stattfinden dürften."*

Când, sub presiunea grijilor de alimentare, Czernin a cedat dorințelor ucrainene și a comunicat, cabinetului austriac, dorința ucraineană referitoare la împărțirea Galiției, — Tisza s'a declarat perfect de acord. Însă, nu a mers mai departe. S'a opus fiecărei lărgiri a monarhiei, pentrucă, prin aceasta, s'ar fi slăbit influența maghiară Deaceea a fost, toată viața lui, un adversar al soluției austro-poloneze și un dușman de moarte al ideii trialiste. El voia să admită Polonia, în cel mai bun caz, numai ca o provincie austriacă. *El nu voia să admită nici*

chiar alipirea României la Ungaria, pentrucă, prin aceasta, s'ar slăbi elementul maghiar. I se părea exclus ca să admită pe Sârbi la mare, pentrucă voia să aibă produsele agrare sârbești, atunci când avea nevoie de ele. Nici nu voia să aibă *„o poartă deschisă pentru porcii sârbești"*, pentrucă nu voia ca aceștia să influențeze prețul porcilor maghiari.

Tisza mergea cu ingerințele lui mai departe : el ținea strict la paritate, în ce privește ocuparea posturilor diplomatice din străinătate. Czernin, însă, nu se putea ține strict, de aceasta. „Când credeam pe Austriacul X mai capabil, zice Czernin, decât pe Ungurul Y, trebuia să-l iau, cu toată disparitatea ce intervenia."

„Această ingerință, legal motivată, însă inexecutabilă și insuportabilă în timp de războiu, a dus la diferite conflicte, între Tisza și mine (Czernin)". (*„Diese legal begründete, aber im Kriege undurchführbare und unerträgliche Ingerenz hat zu verschiedenen Konflikten zwischen Tisza und mir geführt.)*"

„Cât de des nu i-am reproșat că, prin nenorocitul său *„Puszta-Patriotismus"* își sapă, el singur și nouă tuturor, mormântul". Insă, nu-l puteai schimba. Era încăpăținat și de neînduplecat, ca nimeni altul, și cea mai mare greșală a sa a fost aceea, că a rămas toată viața lui, prins în mrejele acestei politici meschine de bisericuță. *(„Er war starr und unbeugsam wie nur einer und sein grösster Fehler war der, dass er zeitlebens in dem Banne dieser kleinlichen Kirchturmpolitik gefangen blieb").* — Politica sa de rezistență rigidă a fost una din cauzele principale ale descompunerii Ungariei.

Ca om și ca bărbat a fost remarcabil. Păcatul strămoșesc maghiar al mentalității sale, toate prejudecățile și greșelile gândirei maghiaro-centrice, l-au stricat. (*„Die maghiarische Erbsünde seiner Denkungsart, alle Vorurteile und Fehler magyarozentrischen Denkens verdarben ihn."*)

Ungaria și constituția ei, dualismul, au fost în războiu, *„unul din nenorocirile noastre"* (*„eines unserer Unglücke"*)

„Politica maghiară a cultivat, în timpul lui Aehrenthal și al lui Berchtold, diferendele sârbești, a făcut orice alianță cu România imposibilă, a executat, în timpul războiului, blocada de foamete contra Austriei, a împiedecat fiecare reformă internă, și, în fine, a distrus frontul, în ultimul moment, prin egoismul meschin și miop al lui Károlyi."

Pe urmă, *Czernin* mai dă următoarea anecdotă, dacă poate fi așa numită, din cauza notei sale tragi-comice : „In timpul războiului, mi-a spus odată un Ungur, la reproșurile mele, că trebuie să admit cel puțin un lucru, anume : de Unguri putem fi siguri, pentrucă ei sunt puternic legați de Austria. — Da —

am răspuns eu (Czernin) — *Ungaria este puternic legată de noi, însă așa ca o piatră, pe care și-a legat-o, de gât, un om ce se înecă.*"

Din toată experiența sa, Czernin conclude că „dacă nu am fi pierdut războiul, ar fi devenit inevitabilă o luptă, pe viață și pe moarte, cu poporul maghiar, pentrucă nu se poate concepe nici o constelațiune europeană, care să poată fi conciliată cu aspirațiunile și planurile de dominațiune maghiară." *(„Wenn wir den Krieg nicht verloren hätten, so wäre nacher der Kampf auf Leben und Tod mit dem magyarischen Volke unvermeidlich gewesen, weil sich gar keine vernünftige europäische Konstellation denken lässt, welche mit den maghiarischen Aspirationen und Herscherplänen unter einen Hut zu bringen gewesen wäre.")* [1]

Iată verdictul nimicitor al unuia dintre cei mai buni cunoscători ai lui Tisza. Intreaga politică a dictatorului maghiar este demascată, în toată goliciunea ei. Este una din criticile cele mai aspre și una din condamnările cele mai severe ce s'a adus contra aceluia, pe care revizioniștii maghiari îl prezintă ca pe îngerul pacifist al Europei.

Poza de inocență martirizată a Ungariei ciuntite devine o ridicolă ironie în lumina adevărată a criticismului lui Czernin.

Czernin, Tisza și România.

Contele Czernin mai prezintă, încă, pentru noi Românii un deosebit interes și prin faptul că a fost reprezentantul diplomatic al dublei monarhii la București. In această calitate, a reușit să cunoască, bine și obiectiv, substratul adevărat și fondul tăinuit al raporturilor româno-maghiare și, în deosebi, atitudinea lui Tisza față de România.

„Imediat după ocuparea postului meu" scrie *Czernin*, — „am avut prima convorbire cu Tisza, care convorbire a fost foarte serioasă. Tisza mi-a desvoltat: *Presupunerea să cedăm teritoriu unguresc (în Transilvania) sau chiar și numai gândul unei reforme interne maghiare, impuse în favoarea naționalităților, ar fi absolut indiscutabile.* Conferința dela Londra din 1915 a luat „deciziuni nebune" *(„wahnsinnige Beschlüsse")*, care nu vor deveni, niciodată, realități. Insă, intențiunea de distrugere a Antantei trebuie frântă prin forță" *(der Vernichtungswille der Entente sei jedoch nur mit gelwalt zu brechen")* [2]

Czernin observă că, numirea sa ca ministru la București, a ridicat o furtună în parlamentul maghiar. Cauza „scandalizării" *(„Empörung")*, în urma numirii lui Czernin, a fost

1) Czernin, op. cit. pag. 183—188.
2) Czernin, op. cit., pag. 35.

o broşură, scrisă cu câţiva ani mai înainte, în care a atacat politica maghiară, adevărat, sub o formă destul de violentă. Czernin apărase punctul de vedere că o politică de oprimare a naţiunilor nu se va putea menţinea, mult timp, şi că Ungaria va putea să aibă un viitor, numai dacă va rupe, definitiv, cu această politică şi dacă va acorda naţiunilor deplina egalitate. *(„Ich hatte den Standpunkt verteitigt, dass eine Politik der Unterdrückung der Nationen sich auf die Dauer nicht halten lassen und Ungarn nur eine Zukunft haben könne, wenn es definitiv mit dieser Politik breche und den Nationen die volle Gleichberechtigung einräume“).* [1])

Obstacolul raporturilor, într'adevăr, strânse, între Viena şi Bucureşti, a fost chestiunea „pan-românească“ *(„die grossrumänische Frage“)*, adecă dorinţa Românilor de-a realiza unirea naţională cu fraţii lor din Transilvania. Bine înţeles, punctul de vedere maghiar era diametral opus, acestei dorinţe. Este interesant şi caracteristic, pentru situaţiunea de atunci, — scrie Czernin, — *„că, în curând după ocuparea postului meu în România, Nicolae Filipescu mi-a făcut o propunere în sensul ca România să fie unită cu Transilvania, şi această întreagă România-Mare, unită, să intre într'un raport cu Austria cam aşa cum e Bavaria faţă de Imperiul german“*

Digitized by Babeş-Bolyai University Library Cluj

„Mărturisesc sincer“ — scrie Czernin, — „că m'am legat de această ideie, cu amândouă mâinile, pentrucă odată ce era lansată dintr'o direcţie, care, totdeauna şi cu drept cuvânt, era considerată ca cea mai duşmănoasă monarhiei, atunci nu exista nici o îndoială că elementele moderate ale României i s'ar fi ataşat, cu o satisfacţie şi mai mare.“

Din nenorocire, această ideie a eşuat, în prima ei fază, din cauza opoziţiei celei mai categorice şi severe a lui Tisza *(„Leider scheiterte dieser Gedanke an dem schroffsten und schärfsten Widerstande Tiszas“)*. Împăratul Francisc-Iosif şi-a însuşit, complet, punctul de vedere al lui Tisza şi a fost absolut exclus să ajungi ceva cu argumente *(es war ganz ausgeschlossen mit Argumenten etwas zu erreichen“).* [2])

„Trebuie să constat expres,“ — afirmă tot Czernin, — „că dacă nu s'au creat condiţiunile politice, necesare pentru o intervenţiune a României, aceasta nu trebuie pusă în sarcina ministrului de externe de-atunci, — ci unui „Vis major,“ *care s'a opus, acţiunei, sub forma unui veto maghiar. Maiorescu ar fi putut să fie câştigat, pentru o asemenea cooperaţiune, numai prin aceea ca România să primească o bucată din* Statul maghiar. Datorită atitudinei absolut recalcitrante *„Ball-*

[1]) Czernin, op. cit., pag. 104.
[2]) Ibid., pag. 107—8.

platz"-ului, teritoriul nu a fost niciodată precis fixat. *Insă ar fi fost vorba cam de Transilvania şi de o bucată din Bucovina.* Nu pot să afirm dacă Burian, în cazul când ar fi fost liber de alte influenţe, ar fi atacat sau nu acest plan. *Este, însă, sigur că chiar dacă ar fi dorit mult să acţioneze, nu ar fi fost în stare a trece acest proiect prin Parlamentul maghiar.* Conform constituţiei, Parlamentul maghiar era suveran în Statul maghiar. Iar, fără întrebuinţarea forţei armate, Ungaria nu ar fi putut fi determinată să cedeze părţi din propriul ei Stat. *Or, este evident că ar fi fost imposibil, în timpul războiului mondial, să se provoace un al doilea conflict armat, între Viena şi Pesta. Colegul meu german, din acel timp, von dem Busche (ministrul german la Bucureşti), împărtăşea, pe deplin, opinia mea că Ungaria trebuie să aducă o jertfă teritorială, pentru a facilita intervenţia României*"

După această importantă declaraţie, Czernin arată că *cesiunea Bucovinei s'ar fi putut realiza, pentrucă Stürgh nu-i era opus. Insă, aceasta singură, nu ajungea Românilor. — Era perfect evident că opoziţia, contra unei cesiuni a Transilvaniei, venea dela Ungaria.*

Pe urmă, *Czernin* face o altă destăinuire: „Am trimis, atunci, un om de încredere, la Tisza, care i-a explicat situaţia şi care l-a conjurat, în numele meu, să facă concesiunea. Tisza s'a purtat, foarte rezervat, faţă de emisarul meu. *In schimb, mi-a scris o scrisoare în care-mi declară, odată pentru totdeauna, că o cesiune voluntară de teritoriu maghiar este exclusă: „wer immer es versuchen sollte, auch nur einen Quadratmeter ungarischen Bodens zu nehmen, auf den wird geschossen.*"

Refuzul maghiar se explică prin două motive:

1) In primul rând, Ungurii erau adversari chiar şi numai ideii unei cesiuni din teritoriul lor propriu;

2) In al doilea rând, ei *nu credeau* — până în ultimul moment, — că România nu va rămânea, în nici un caz, permanent neutrală şi că Austro-Ungaria va avea de luptat *contra* României, dacă nu o câştigă, la timp.

„Tisza a combătut, totdeauna, pesimismul meu, în această privinţă" — mărturiseşte Czernin — *„şi, până în ultimul moment, a crezut că România nu va „îndrăzni", să ne atace.* Numai aşa se explică faptul că Românii au putut, la intrarea lor în Transilvania, să ne surprindă aşa de mult şi să cucerească depozite atât de bogate".[1])

In fine, Czernin ne mai face o serie de confesiuni interesante, referitoare la perioada păcii separate cu România, când

[1]) Czernin, opt. cit., pag. 138—141.

conducea politica externă a monarhiei, în calitatea sa de ministru al afacerilor străine.

La 27 Februarie 1918, Tisza i-a predat lui Czernin o *„Promemoria"* cu rugămintea să i-o arate Împăratului. In acest document, Tisza declară textual: *„Leider kann Rumänien aus diesem Kriege nicht so geschwächthervohrgehen, wie es sowohl die Gerechtigkeit, als das berechtigte Interesse der Monarhie erheischen würde."*[1])

Aici, Czernin aduce un frumos omagiu rezistenței eroice a armatei române la Mărășești, care, cu toate că era ignorată sau neglijată de Tisza, a exercitat o influență determinantă și favorabilă României, la încheierea păcii.

Iată cuvintele elogioase ale lui Czernin, care, venite dela un adversar leal, prezintă o valoare istorică: ***„Es muss hierbei erwähnt werden, dass die in vielen Kreisen (auch Tisza) verbreitete Auffassung, als wenn die Rumänen ganz am Ende ihrer Kraft gewesen wären und daher alle Bedingungen hätten annehmen müssen, eine gänzlich falsche war. Die Rumänen standen in sehr starken Stellungen, die Moral ihrer Armee war eine ausgezeichnete, und bei den letzten grossen Angriffe von Marasesci hatten sich Mackensens Truppen blutige Köpfe geholt".***[2])

In fine, trebuie să reproducem, câteva extrase, din procesul verbal al negocierilor de pace dela București *(„Protokoll über die Friedensverhandlungen im Bukarest")* — pentru a lămuri, complet, atitudinea maghiară și, în special, a lui Tisza și Wekerle, față de România.

Iată traducerea, după textul original, publicat, ca un apendice, la Memoriile lui Czernin: „Din partea maghiară s'a ridicat categoric, în legătură cu negocierile de pace, dorința unor rectificări de frontieră, care să împiedece sau, cel puțin să îngreuneze repetarea incursiunei Românilor din 1916, în Transilvania — dorință ridicată cu toată opoziția minstrului de externe (Czernin).

„Guvernul maghiar era de părerea că Parlamentul va face cele mai mari dificultăți unei păci, care, în acest punct, nu va corespunde dorinței generale și bărbați de stat maghiari, conducători, chiar și din partidele de opoziție, au declarat că *rectijicarea frontierei este o conditio sine qua non a păcii.* Așa vorbeau, înainte de toate, *Tisza și Wekerle.*

„Cu toată atitudinea aceasta, categorică, *ministrul de externe,* în deplină înțelegere cu Împăratul, încă înainte de începerea tratativelor, la mijlocul lui Februarie, s'a pus pe punctul de vedere că pretențiunile de frontieră nu pot constitui un ob-

[1]) Czernin, opt. cit., pag. 325.
2) Czernin, op. cit., pag. 355.

stacol, la încheierea păcii. Chestiunea rectificărilor de frontieră urmau, deci, să fie susținute numai într'atât, *întrucât acesta se poate realiza în baza unei înțelegeri leale, care să nu împiedece, pe viitor, raporturi amicale cu România.*

„Ungaria privea această atitudine conciliantă a ministerului de externe, cu o crescândă neplăcere. — Când s'a constituit cabinetul Marghiloman, cu toată opoziția vie a guvernului maghiar, s'au redus pretenziunile de frontieră ale Austro-Ungariei, cu ceva mai mult decât jumătate.

„Insă, în ziua următoare, aceasta a fost respinsă de guvernul maghiar. Abia după ce s'a intrat din nou în legătură telegrafică cu Impăratul și cu Wekerle, s'a putut obține asentimentul tuturor factorilor competenți, pentru un compromis, care, de-altcum, era considerat, în Ungaria, de către cercuri largi, ca insuficient"...[1])

Din aceste destăinuiri, putem trage concluzia că Viena era dispusă a face unele concesiuni teritoriale, chiar însemnate. In schimb, Budapesta era, categoric și violent, opusă oricărei concesiuni. Astfel, acțiunea împăciuitoare a lui Czernin s'a frânt de stânca masivă a încăpățînării lui Tisza, care s'a manifestat, și mai violentă, la negocierile de pace.

Prin urmare, *Tisza este de trei ori vinovat.*

Intâiu, pentrucă, *înainte de războiu, a aplicat o politică violentă de oprimare și de exploatare a naționalităților din Ungaria.*

Al doilea, pentrucă *a pregătit războiul mondial, a contribuit, activ și hotărîtor, la declararea lui și a devenit animatorul războinic al Ungariei.*

Al treilea, pentrucă, *în decursul războiului, a fost un șovinist extremist și intransigent, care nu admitea, nici cea mai mică concesiune, popoarelor oprimate, din hibridul regat al Sf. Ștefan.*

Iar politica vinovată a lui Tisza nu era decât expresiunea sentimentelor și intențiunilor colective a castei feodale dominante, care conducea destinele Ungariei.

In aceste condițiuni, sancțiunea istoriei nu era inevitabilă. Era ceva putred, în Europa, ce trebuia să dispară.

„Omul bolnav al Europei."

Eminentul savant scandinav, *Dr. Rudolf Kyellén,* fost deputat în Parlamentul suedez și profesor la universitatea din Upsala, — a publicat, în cursul războiului (în 1915), o carte, extrem de interesantă și lucidă, care tratează, sintetic, *„Problemele politice ale războiului mondial."*

Kyellén, prin calitatea sa de neutral, în timpul războiului, și prin autoritatea sa de mare cunoscător al vieții internaționale,

1) Czernin, op. cit., pag. 413—4.

prezintă deosebite garanții de imparțialitate în aprecierea cauzelor războiului mondial.

Vorbind, în cadrul „problemelor etnopolitice" despre *problema rasselor*, Kyellén susține că dacă Asia turcească este principala cauză geo-politică a războiului mondial, — atunci *centrul de gravitate etno-politic zace în monarhia habsburgică.*

„Cheia întregei situațiuni", zice *Seton Watson* (ilustrul publicist și profesor englez, filo-slav și filo-român, cunoscut la noi și sub pseudonimul de *Scotus Viator*), — *„zace în Austro-Ungaria."*

Și *Kyellén* pronunță, în câteva șiruri concentrate, profeția descompunerii monarhiei: „Altceva nici nu se poate aștepta, pentrucă Statul acesta întreg prezintă *o unică insultă a principiului naționalităților*, așa cum am mai declarat-o aceasta, în cartea mea despre *„Marile Puteri ale Prezentului."*[1])

Ca o rămășiță din zilele Statului teritorial medieval, monarhia habsburgică a trecut în epoca Statului național. Puterile moderne, sunt fiecare, în parte, o căsătorie creștină, între un Stat și o națiune principală. *Monarhia habsburgică, apostolică și prea-creștină, apare ca o căsătorie mormonă între un Stat (sau chiar două, dacă socotim și Ungaria) și 9 națiuni, pentru a le aminti numai pe acelea, care sunt absolut independente!* Aceasta se răsbună printr'o pace familiară tulburată.

Intreaga lume a putut să observe aceasta în istoria modernă a monarhiei. Cearta între națiuni nu mai lua sfârșit. *Nu e de mirat că lumea a început să considere Austro-Ungaria ca pe al doilea „Om bolnav" al continentului* (primul era Turcia) *și să speculeze asupra moștenirei.*

„In ziua în care problema balcanică va fi soluționată, Europa va fi așezată, inevitabil, în fața problemei austro-ungare",—scria *Albert Sorel*, în 1902. După 11 ani, situațiunea era creată. Nu mai lipsea decât lichidarea datoriilor mici, între moștenitori, în Peninsula balcanică, și iată că se împlinește, prin războiul mondial, profeția istoricului francez.

Politica, pe care a desfășurat-o Austro-Ungaria, în timpul războiului balcanic, — când a renunțat, fără rezistență, la visurile ei de Salonic, și când a lăsat să i se închidă poarta spre Turcia, — a apărut lumii ca un semn de slăbiciune conștientă și a contribuit să stingă „amintirile manifestației de tărie, — de-altcum discutabile, — cu prilejul „anexiunei."

Astfel, chestiunea austriacă a venit acum, la ordinea zilei, ca al doilea act, în tragedia istoriei mondiale, al cărei prim act a fost războiul balcanic din 1912—13.

---

[1]) Este opera fundamentală a lui *Kyellén*, tradusă în nemțește sub titlul *„Grossmächte der Gegenwart"* și publicate la *Teubner* în 1914.

„Şi aceasta este o afacere pe viaţă şi pe moarte." Faptul, că o întreagă mare Putere a fost miza jocului, poate să fie straniu. Însă, este aşa. Avem dovezi mult prea clare, din contextul lucrurilor şi din declaraţiile tuturor părţilor, pentru a mai avea dreptul să ne îndoim. Astfel, vedem că *Seton Watson*, după ce a fixat, ca primul scop al războiului, separaţiunea celor cinci iridente (în total cu 20 milioane de locuitori), — ridică întrebarea „dacă dubla monarhie poate fi înlocuită" şi răspunde că Puterile Aliate învingătoare *„vor încheia, acest proces, printr'o autopsie temeinică."* Venerabila monarhie trebuie să înceteze a mai exista *(„cease to exist)*, zice *Namier*. Europa nu poate fi reconstituită fără desmembrarea *(„cannot be reconstituted withont the dismemberment")* a acestui Stat, după cum zice *Wickham Steed*[1]) (poate unul din cei mai mari ziarişti englezi, în domeniul politicei externe un distins istoric diplomatic şi un prieten personal al Regelui Edward VII ; după ce a fost corespondent al ziarului *„Times"* la Viena, timp de vreme îndelungată, este considerat ca un adânc cunoscător al situaţiei politice din Europa Centrală).

„Omul bolnav" al Europei, care constituia *„o unică insultă a principiului naţionalităţilor"*, prin faptul că era un strigoiu *„din zilele Statului teritorial medieval"*, — trebuia să sucombe sub loviturile naţionalismului, democratic şi modern, victorios. Aşa a grăit suedezul Kyellén, în 1914 şi în 1915.

Conferinţa de pace dela Paris nu a făcut decât să procedeze la *„autopsia radicală"*, despre care vorbea Seton-Watson. Constatările ei sunt cuprinse în documentul istoric al tratatului dela Trianon.

Se poate susţinea că tratatele internaţionale nu sunt eterne. După cum nu este nimic etern în lumea aceasta. Însă, un singur lucru are caracterul finalităţii externe: moartea.

Şi monarhia bicefală a Austro-Ungariei este moartă. Requiescat in pace ! Pentrucă din cenuşa ei, s'a născut o nouă viaţă, mai bună, mai dreaptă, mai trainică !

* * *

Din materialul istoric risipit, pe care l-am expus, în cele ce preced, — se pot reconstitui elementele constitutive ale unei crime internaţionale, care a provocat o tragedie mondială. Istoria şi-a pronunţat sentinţa ei implacabilă, ale cărei sancţiuni sunt ireparabile.

Revizionismul maghiar — în lumina istoriei politice şi diplomatice, — iese grav compromis. Am citat numai părerile unui Chélard, Poincaré, Fischer, Ludwig, Lichnovsky şi Czernin, ale căror scrieri pot fi admirabil utilizate, într'o viitoare cam-

[1]) *Dr. Rudolf Kyellén: „Die politischen Probleme des Weltkrieges." Übersetzt von Dr. Friedrich Stieve,* VII Auflage, Berlin. 1918, pag. 77—80.

panie antirevizionistă. Evident, materialul documentar, al istoriei politice şi diplomatice, este mult mai bogat, decât cel indicat aici. Cu bibliografia restrânsă şi cu spaţiul limitat ce ne stă la dispozie, nu am putut trasa decât un cadru vag şi incomplet, care trebuie umplut, cu multă îngrijire şi pricepere.

Bineînţeles, apărarea contra revizionismului nu se poate reduce numai la o controversă de istorie. Anti-revizionismul va trebui să se sprijinească pe un complex solid de argumente juridice, etno-politice, geo-politice, social-politice şi pacifiste. Vom încerca să schiţăm numai câteva din ideile generale ale acestor argumente :

1) ***Argumentul juridic :*** *Dreptul internaţional a consacrat, prin analogie, o normă din dreptul intern al Statelor civilizate. Anume, tratatele între două sau mai multe naţiuni, ca şi contractele între doi sau mai mulţi indivizi, au un caracter sacru şi inviolabil. Prin semnarea tratatului s'a creat un „vinculum juris." Unul din principiile cele mai importante ale dreptului gînţilor este principiul intangibilităţii tratatelor.*

Numai aşa se poate crea o ordine de drept, stabilă, în societatea Statelor. Din anarhia internaţională, care a precedat războiul mondial, nu se poate forma o societate mondială, — organizată şi paşnică, — decât prin respectul, scrupulos şi devotat, al convenţiunilor încheiate între diferitele naţiuni. Organizarea juridică a păcii este una din problemele mari ale timpului nostru.

O revizuire a tratatelor nu se poate concepe decât prin consimţământul, liber şi neinfluenţat, al părţilor contractante. Autonomia voinţei trebuie să fie suverană.

Se poate, însă, obiecta că normele dreptului internaţional sunt, încă, în faza unor nobile şi pioase deziderate. Absenţa sancţiunilor coercitive fac iluzorii intenţiunile celor mai buni juriști. Asta este o exagerare. Pentrucă multe infracţiuni, la dreptul internaţional, s'au răzbunat în istorie.

Totuşi, chiar şi în materie de tratate internaţionale, argumentul pur juridic, nu ar fi, poate, absolut convingător, dacă nu ar fi coroborat de alte argumente, pe care le vom aminti, în cele ce urmează.

2) ***Argumentul etno-politic.*** *Născută din misterioasele resorturi sufleteşti ale limbei şi tradiţiei comune, ideia naţională a triumfat, dela revoluţia franceză din 1789 până la tratatele de pace din 1919, aproape în toată lumea. Concepţia patrimonială a suveranităţii medievale a făcut loc teoriei victorioase a suveranităţii naţionale. Naţiunile şi-au cucerit dreptul suveran de-a se guverna liber, după limba şi tradiţia lor. Repercusiunile acestei transformări se manifestă nu numai în domeniul constituţional, ci şi pe planul internaţional.*

Or, monarhia habsburgică a fost o construcție hibridă, care a suprimat cele mai elementare drepturi de libertate și suveranitate a națiunilor. Volume mari s'ar putea scrie despre persecuțiile Ungurilor contra celorlalte popoare. Amintirile lor trăiesc, adânc săpate, în memoria celor ce au suferit jugul tiraniei maghiare.

Tratatul dela Trianon a făcut mai mult decât să repare o nedreptate istorică: el a restabilit un echilibru etno-politic, eliberâna popoarele subjugate, care nu mai puteau tolera un regim perimat, ce constituia o pată de rușine a civilizației moderne.

Ruperea acestui nou echilibru etno-politic, printr'o revizuire a tratatelor, poate avea consecințe incalculabile, care ar amenința pacea și liniștea Europei.

3) ***Argumentul geo-politic.*** Insinuarea persistentă a revizioniștilor că prin ciuntirea Ungariei s'ar fi distrus echilibrul economic al Europei Centrale și s'ar fi promovat adâncirea crizei mondiale, este absurdă și imaginară. Ungaria nu a fost, niciodată, o autarhie, adecă o unitate economică independentă.

Ungaria a fost și este un Stat agrar. Or, prin tratatele de pace, ea a pierdut tot numai provincii agrare. Criza economică ar fi tot atât de mare, într'o Ungarie agrară, fie ea mare sau mică.

Refacerea economică a Europei Centrale nu poate să vină dela o reconstituire a Ungariei de ieri ci numai dela o federalizare, care să combine forțe agrare cu forțe industriale. Numai atunci se va crea un organism geo-politic armonios.

De-altcum, criza economică este planetară. Ea a atacat însăși bazele sistemului actual. O revenire a prosperității colective nu se mai poate aștepta decât dela transformări fundamentale.

4) ***Argumentul social-politic.*** *Secolul nostru este dominat de un puternic și dinamic curent social, după cum secolul trecut a fost străbătut de curentul liberalismului democrat. Totuși, nici parlamentarismul constituțional și nici radicalismul social nu a isbutit să înghită ultima epavă a feudalismului medieval: Ungaria! Nici Kossuth Lajos și nici Kun Béla nu au reușit să distrugă casta aristocratică a latifundiarilor maghiari, care stăpânește viața, economică și socială, a Ungariei.*

Or, este incontestabil că la rădăcina Tratatului dela Trianon se găsesc cauze social-economice, adânci și grave. Naționalitățile Ungariei de ieri au fost exploatate, sub forma unei iobăgii nemiloase. Nu li se tolera nici o posibilitate de ridicare, socială și economică. Chiar fără războiul mondial și tratatul dela Trianon, violenta acțiune de oprimare trebuia să provoace o inevitabilă reacțiune de eliberare.

Iată pentruce, restaurarea Ungariei vechi este o imposibilitate economică și socială. Provinciile eliberate, au gustat din binefacerile unor culturi libere și au creat civilizațiuni viguroase și entusiaste, care pot ținea piept cu Ungaria. Dar mai presus de toate, este

inimaginabil ca, în locul democraţiilor tinere, cu reformele lor electorale, agrare şi sociale, — să se restaureze un sistem anacronic de exploatare aristocratică şi feodală.

O astfel de restauraţie ar produce cea mai violentă şi unanimă rezistenţă colectivă.

5) ***Argumentul pacifist.*** După istovitorul războiu mondial, umanitatea este însetată de pace. Criza economică a pauperizat şi a distrus toate ţările lumii. Astăzi, oamenii încep să-şi dea seamă că se impune o colaborare paşnică între popoare. În loc de certuri şi conflicte, ne trebuie o cooperaţiune internaţională.

Ideia revizionistă, cu toate aparenţele ei pacifiste, cuprinde un germene periculos de conflagraţie europeană. Tratatele de pace au creat un echilibru politic, economic şi social, — a cărui eternitate poate fi discutată, — însă a cărui realitate va fi apărată, până la cuţite.

Revizuirea tratatelor ar redeschide o epocă lichidată de grozave nemulţumiri, de sângeroase revolte şi de apărare disperată. Răul, a cărui reparare se încearcă prin revizuirea tratatelor, ar naşte un alt rău, infinit mai mare, decât dacă s'ar menţinea tratatele.

In loc de revizionism, de şovinism, de revanşă şi de vendetă, — popoarele Europei vor trebui să cultive pacifismul, federalismul, cooperarea şi înţelegerea.

Numai astfel vom avea pace şi prosperitate.

Am amintit numai cinci argumente — cel juridic, etno-politic, geo-politic, social-politic şi pacifist, — care ar putea servi pentru a corobora drepturile istorice câştigate ale Statelor succesorale din fosta monarhie. Argumentarea apărărei s'ar preta la o desvoltare mult mai amplă şi impresionantă.

Printr'o acţiune concertată a diplomaţiilor, a instituţiilor culturale, ştiinţifice, etnologice, istorice şi economice, — între cele trei State ale Micei Înţelegeri, — s'ar putea începe o campanie de combatere a revizionismului, care nu mai trebuie să întârzie.

La orice atac revizionist trebuie să se răspundă printr'o apărare antirevizionistă. Numai aşa se va convinge Europa şi America despre adevărata situaţiune din Europa Centrală.

Propaganda antirevizionistă va trebui să fie, însă, întărită şi prin progresul politic, social, economic, administrativ şi cultural al Statelor succesorale. Prin reforme radicale şi progresiste, printr'o conştiinţă civică luminată, prin ridicarea standardului de viaţă a masselor, se pot obţinea succese mult mai mari, decât printr'o acţiune publicistică şi retorică.

Date precise, statistici clare, fapte controlabile vor fi mijloacele, cele mai sigure şi eficente, de apărare şi de combatere.

Tratatul dela Trianon trebuie menţinut şi apărat ca o cucerire definitivă a democraţiei consituţionale şi a libertăţii sociale, care va asigura cea mai sigură cale a viitorului progres, în Europa Centrală.

Politica Educației

— Curente și aspecte —

O politică școlară a existat în toate timpurile. Ca problemă de știință ea e tot atât de veche ca celelalte ramuri ale științelor de stat. Astăzi se vorbește de politica educației cu același temei cu care se vorbește de politica financiară, de politica economică, socială sau bisericească. Importanța acestei politici nu mai are nevoie să fie accentuată, atunci când este știut, că propășirea unui neam atârnă, în bună parte, de calitatea educației sale. Dacă o anumită politică a educației publice a existat la toate popoarele de cultură, începând cu cele mai vechi, directivele și normele acestei politici au fost totdeauna în strânsă legătură cu *spiritul epocei.* Și chiar cu structura socială și politică a poporului respectiv. *O influență reciprocă, o legătură aproape organică între politică și educație a existat în toate vremurile.* Ideile dominante, preocupările de gândire ale cutărei epoci istorice și-au imprimat caracterul asupra politicei școlare a timpului. N'avem decât să ne reamintim fazele și etapele de căpetenie, prin care a trecut educația publică în cursul veacurilor. Mai cu seamă la popoarele care, în drumul lor spre propășire, au tăiat pârtii de lumină intensă și a căror ideologie a reformat spiritul omenirei.

In cele ce vor urma vom scoate în evidență curentele și aspectele mai reliefate din domeniul politicei școlare europene, așa cum se desprind ele din istoria civilizației, ca mai pe urmă să tragem câteva concluzii de actualitate și să încheiem cu o serie de considerațiuni asupra *politicei noastre școlare,* de care ne vom ocupa în capitolul din urmă. O scurtă incursie în istoria educației va lumina, prin comparație, multe din aspectele politicei școlare de astăzi.

Menținându-ne în cadrele largi ale principiilor generale, să începem cu politica școlară a celor două popoare civilizate din anticitate:

Grecii și Romanii

La vechii Greci participarea la viața publică era un imperativ național. Fiecare cetățean era obligat să ia parte la viața politică a orașului său. Firește, cu menirea de-a o fructifica prin fapte frumoase, iar nu de-a o exploata prin fapte urîte, cum înțeleg s'o facă mulți din „patrioții" zilelor noastre. De aceea educația la ei avea un singur scop principal: *să pregătească tinerimea pentru participarea la viața politică de mai târziu.*

Şcoala antică prepară nu numai pentru lupta de existenţă, cât mai ales pentru viaţa socială. Dascălul grecesc nu se mulţumea să desvolte intelectul şi moralul copilului. Idealul lui era să-l facă să se devoteze complect vieţii publice, în care va trebui să activeze. Din acest motiv, şcoala la vechii Greci nu era decât un mănunchiu de deprinderi şi de moravuri, proprii să formeze caracterul copilului. Să-l facă *„kalokagatos“*, adecă pregătit pentru un rol bun şi frumos în viaţă. Toate cunoştinţele, care se propagau în şcoală, urmăreau ca ţintă principală să trezească în elev sentimentul mândriei naţionale. Literatura clasică elenă ne-a păstrat admirabile exemple pentru acest fel de civism patriotic. *Socrate* a fost osândit la moarte, de conaţionalii săi, nu atât pentru credinţele sale filosofice, ci pentrucă el a înţeles să se izoleze de neamul său. Să se depărteze de concepţia lor naţională şi politică. Concepţia morală la Greci era egală cu concepţia de stat. Religia statului era suprema lege pentru toţi. *Şcoala grecească valorifică pe cetăţean.* Iată de ce ei cântăreau valoarea omului din punctul de vedere al rolului său în viaţa politică. Orientarea aceasta de politică şcolară deriva din structura specială a vieţii lor publice. Se ştie că Grecii şi-au creiat o organizaţie politică originală, întocmai după cum au creiat şi pe terenul artelor. Ei n'au moştenit nimic şi n'au împrumutat nimic dela alte popoare. Şi-au creiat totul din nimic, pe baza dispoziţiilor lor naturale. Astfel şi-au creiat şi şcoala lor şi politica lor şcolară proprie. Esenţa acestei politici era simplă: *Ideologia politică influenţează şi dă orientări educaţiei, aservind-o chiar preocupărilor sale.*

Aceeaşi politică şcolară, cu mici deosebiri, o găsim şi la Romani. In şcoala Romei păgâne se dădea o importanţă deosebită cunoştinţelor ostăşeşti şi educaţiei politice. Suprema dogmă a educaţiei romane era ca fiecare cetăţean să aducă o cărămidă la superba şi grandioasa clădire a imperiului. Popor prin excelenţă politic, cu o structură spirituală sobră şi raţională, lipsită de supleţa şi fantezia de artist a Grecului, Romanii se afirmă prin şcoală ca cei dintâi jurişti şi legişti ai lumei antice. Spirite de organizare, ei schimbă însă şi structura creştinismului din momentul în care cuvântul lui Hristos trece prin sufletul lor.

Religia o preschimbă în biserică. Iar biserica o organizează după chipul si asemănarea mentalităţii lor, îmbrăcând-o în forme concrete, după legi împrumutate din Dreptul Roman. Aşa se naşte biserica romană (catolică), cu ierarhia ei şi cu puterea ei formidabilă, izvorîtă din principiul autorităţii şi al autonomiei. Spiritul acesta, care se degajează din structura internă a bisericii romane, creiază *o nouă conştiinţă morală*, care schimbă radical lumea veche. Conştiinţa aceasta, spiritul acesta se transmite în

fibrele educației, în școale și în toate celelalte instituții culturale de pe continent, în măsura în care biserica Romei se răspândește și puterea clerului ei sporește.

În evul mediu

educația publică trece printr'o nouă fază. Biserica era stăpână absolută peste vii și morți. Sub conștiința apăsătoare a autorității bisericești valoarea morală a omului, în veacul de mijloc, scade. Conștiința politică, demnitatea de cetățean este și ea înglobată în conștiința morală. Clerul stăpânea faptele și gândurile omului. Spiritul social este într'o absolută subordonare, într'o permanentă aservire. Educația, grav stânjenită sub influența acestui spirit îngust și unilateral, deviază dela menirea ei. *Din luptele pentru emanciparea spiritului de sub autoritatea dictatorială a clerului respiră politica școlară în evul mediu.* Ea nu poate creia însă o cultură reală. Cultura se refugiază în mănăstiri, unde ia contact cu literatura clasică. Școalele conduse de preoți se mulțumesc să prepare pe om pentru viața spirituală, în înțelesul credinței teologice. Și mai ales pentru viața de veci. Egalitatea de dincolo de mormânt era înfățișată de cler ca o consolare față de inegalitatea socială, creiată aci pe pământ de spiritul de castă atotstăpânitor. In politica școlară intervine deci un factor nou: *idealul creștinesc.* Ținta educației este să facă din copil un bun creștin, un om care se conduce în viață de pricipiile religioase și morale. Această orientare a educației, în fond plină de rătăciri, are și o latură bună. Ea scoate nițel la lumină *individualitatea.* Atrage luarea aminte asupra omului, ca ființă morală, pe care politica școlară a lumii antice păgâne îl condamnase la complectă anihilare. Intrarea lui Hristos, cea mai înaltă și mai luminoasă personalitate morală, în programa școlară, era firesc să o schimbe radical, făcând ca *individul,* cu microcosmul lui, *să fie punctul central al educației.* Creștinismul aduce astfel o doză de valorificare a personalității morale. De aci răsare legea și conștiința morală, care asigură armonia socială. Era ceva nou, ceva necunoscut până atunci. Dar înălțător și reconfortant pentru suflet. Ca reprezentantă a culturii, biserica pleacă dela ideia fundamentală a evangeliei: *iubirea deaproapelui.* Toți oamenii, indiferent de starea lor socială, zice ea, au dreptul să se împărtășiască de bunurile ideale. Biserica afișează deci idealul de egalitate între oameni. Cu aceasta ar fi adus mare serviciu culturii, dacă lozinca ei ar fi fost sinceră. In realitate însă politica ei școlară apucă pe un făgaș falș. Predica era una și fapta cu totul altceva. Râvnind ca, pe lângă monopolul culturii, să acapareze și puterea politică, clerul cade în greșala epocei. Și în loc să realizeze o politică școlară democratică, el realizează tocmai con-

trarul: *autocrația.* Școalele și așezămintele de cultură ale ordurilor călugărești se înalță în toate colțurile Europei. Dar nu pentru cei din clasele de jos, nu pentru poporul nevoiaș și incult, ci pe seama aristocraților și burgheziei îmbogățite. Cele dintâi școale în evul mediu sunt Universitățile, iar nu școalele primare.

Iată pentruce politica școlară a veacului de mijloc, simplă platformă pentru interesele clerului, a fost profund falșificată și prea puțin folositoare pentru cultura generală a omenirii. Reacțiunea nu putea să întârzie. Ea apare nu peste mult și anume *în două ipostaze.*

Cea dintâi ipostază este Renașterea. Sub influența covârșitoare a artei și a culturii clasice, desgropată de umaniști, Renașterea vine ca o adevărată salvare pentru cultura umană. Ea vine să prindă firul educației, întrerupt de școala obscurantismului clerical, și să reînvieze procesul firesc al evoluției spiritului omenesc. Renașterea inaugurează o ideologie nouă, inspirată de principiile estetice și morale ale antichității elene și romane. Este una din cele mai fecunde și mai luminoase epoci în istoria culturii europene. Ideologia ei se resimte firește și pe terenul educației, care începe să se emancipeze din cătușele bisericii.

Pe urmele Renașterei se pornește o altă mare mișcare spirituală. *Este reformațiunea lui Luther.* Tinzând să clatine din temelie stăpânirea bisericii, reforma lui Luther transformă întreagă mentalitatea timpului său și cu ea obiectivele politicei școlare.

Atacând din plin dogmele și canoanele bisericii catolice, Luther spune așa: Lumina lui Hristos nu trebuie să stea sub obroc, ascunsă în textele limbii latinești, inaccesibile și necunoscute de marea mulțime. Rostul ei este să lumineze tuturor. Luther traduce biblia pe limba germană ca s'o cunoască toți și scrie cărți în limba maternă, pe înțelesul poporului. Cu aceasta el propagă un alt adevăr, spunând că fericirea omului pe pământ și dincolo de mormânt este legată de carte. *Mântuirea sufletului este în funcție nu numai de credință, ci mai ales de luminarea lui prin știință.* Aceasta este esența evangeliei lui Hristos.

Conflictul între biserică și aderenții reformațiunii este inevitabil. Lupta cu cuvântul și cu condeiul se dă cu o egală îndârjire din amândouă părțile. Istoria acestui războiu al credinții este bine cunoscută. Pe noi ne privește numai întrucât a avut o înrâurire directă asupra politicei școlare. Atâta timp cât însuși statul era aservit bisericii, lupta de emancipare a școalei, a cugetării și a culturii, de sub tutela strivitoare a bisericii, a fost anevoioasă. Multă vreme școala a rămas aservită tot bisericii și slujitorilor ei. In lupta aceasta de neatârnare chiar filosofii și pedagogi din cei mai emancipați, la început, sunt timizi și rezervați față de biserică.

Politica şcolară a raţionaliştilor

Adevărata luptă de desrobire a statului de sub puterea monarhilor şi de emancipare a cultur i de sub dominaţia bisericii începe abia în veacul al XVIII-lea. Impulsul îl dau ideile liberale ale gânditorilor veacului.

E veacul în care se naşte ştiinţa.

Apar invenţiile, apar maşinile. Fizica, mecanica şi astronomia încep să deschidă cugetării alte orizonturi. Oamenii încep să raţioneze. Raţionamentul începe să alunge îngerii din cer. Până aci singura ştiinţă era teologia. Ea te învăţa să cunoşti pe Dumnezeu, făcătorul tuturor celor văzute şi celor nevăzute şi să te pierzi în contemplaţii asupra atotputerniciei şi eternităţii Lui. Mai mult decât atât, nu trebuia să ştii. Dimpotrivă, dacă îndrăsneai să filosofezi de capul tău erai declarat eretic şi vrăjitor. Afurisania, rugul sau închiziţia erau sortite să-ţi bage minţile în cap, ori să te trimită direct în muncile iadului. De-acum, apar cărturari, care încep a nu se mai teme de dogme. Se întorc cu spatele spre Roma şi cu faţa către ştiinţă. Biserica nu le mai apare o instituţie divină, ci o simplă creaţiune omenească, cu toate greşelile şi păcatele legate de om. *O mare forţă a sufletului, credinţa, este înlocuită cu o nouă forţă spirituală: ştiinţa.* Evanghelia lui Hristos este înlocuită cu evanghelia drepturilor omului. Autoritatea bisericii scade şi deodată cu ea să prăbuşeşte şi autoritatea monarhiei.

Aşa numiţii „raţionalişti", în frunte cu Montesqieu şi Rousseau, sunt precursorii spiritului modern în şcoală. Scrierile lor nu pun numai bazele psihologice ale educaţiei individuale, ci şi bazele programelor democratice ale organizaţiilor politice de astăzi. Ei deschid lupta de clasă între noua burghezie şi între feudalitatea aristocratică sau clericală. Spirite liberale şi pozitiviste, iluminaţi şi revoluţionari, cari urăsc despotismul şi autocraţia, ei sunt cei dintâi, cari proclamă *sfintele drepturi ale „eului" împotriva autorităţii.* In consecinţă, statul îl consideră simplu instrument de stăpânire şi de exploatare a clasei dominante. Totuşi, atitudinea lor faţă de spiritul tradiţional este încă timidă şi echivocă. Spiritul lor nu reuşise să distrugă complect rădăcinile religioase şi mai păstra încă unele resturi din iobăgia care le fusese infuzată în copilărie.

Din anumite scrupule, rezultate depe urma educaţiei, unii sunt conciliaţi în luptă. In polemicele lor mai păstrează o doză de respect pentru majestatea ierarhică a bisericei. Se ştie că lupta contra tradiţiei este din cele mai grele. Deaceea trecerea dela o epocă la alta se face numai treptat şi anevoios. *Epoca aceasta de tranziţie în politica educaţiei o creiază raţionaliştii şi*

liber cugetătorii veacului al XVIII-lea din apus. Ei constitue puntea de trecere dela ideologia medievală la concepţia modernă a politicei şcolare de stat.

Abia acum se schimbă în adevăr concepţia oamenilor despre stat. Statul nu mai este monarhul sau Papa dela Roma. El devine expresia societăţii, sinteza colectivităţii. Ca atare, *el intră ca factor determinant în educaţia mulţimii.* Am ajuns la un moment epocal în istoria politicii şcolare. De-acum statul încetează de a mai fi servitorul bisericii. El este servitorul indivizilor cari îl compun. Primind acest botez, statul îşi asumă trei obligaţiuni mari: 1. Apărarea naţională. 2. Paza ordinei şi a liniştei interne. 3. Cultura poporului.

Din moment ce statul este eliberat de sub tutela bisericii şi declarat expresia sintetică a societăţii, monarhul trebuie să devină şi el expresia poporului, simbolul viu al ţării. Cu aceasta şi concepţia politicei şcolare sufere o schimbare radicală. Cultura poporului intră de-acum în atribuţiile statului. Mai mult decât atâta. Şcoala este ridicată pe primul plan al preocupărilor. *Prin educaţie se poate schimba faţa lumii"!* vestesc pedagogii timpului. Plecând dela ideea, că cu ajutorul şcoalei se poate schimba întreagă structura politică a unui stat şi întreagă fizionomia socială a unui popor, problema educaţiei primeşte de-acum o supremaţie. Un drept de întâietate asupra celorlalte. Incontestabil că educaţia este o mare forţă. Dar efectele ei asupra spiritului sunt în funcţie de timp. Şi ele depind de un complex întreg de împrejurări. Idei şi principii noi nu se pot traduce şi nu pot fi infuzate mulţimii, decât după o luptă dârză şi îndelungată cu vechile concepţii. Iar rezultatele unor forme nouă de educaţie creiate pe cale legislativă, se pot constata numai cu vremea. Deaceea şi roadele politicei şcolare, inaugurate de raţionalişti, se ivesc abia mai târziu. Şcoala clericală face loc pe încetul *şcoalei laice.*

Rolul revoluţiei franceze

Revoluţia franceză reuşeşte să întroneze în politica şcolară o idee radicală: dreptul tuturor de a se impărtăşi de binefacerile luminii prin şcoală. Cu lozinca aceasta se realizează reforma cea mai epocală a spiritului european. Noua educaţie, preconizată de ideologii revoluţiei, diferă esenţial de cele premergătoare. Şcoala cea nouă, numită *„şcoala laică"*, este şcoala masselor, a întregului popor. *E mama şcoalei primare de astăzi.* Acum se decretează pentru întâia oară *obligativitatea şcolară.* Cartea devine obligatoare pentru toată lumea. Un formidabil avânt generos pentru cultura masselor. Protagoniştii marei reforme se iau la întrecere în realizarea idealului. Fiecare creiază un nou plan de

educaţie, cu care vrea să schimbe faţa lumii. Fiecare este autorul unui vast program de reforme culturale, sociale, pedagogice, monarhice, democratice, radicale, anticlericale. etc. etc. Exagerările şi fanteziile în alcătuirea de programe şcolare se succed în ritm vertiginos, exact ca în zilele noastre. Unii sunt de părerea să se revină la ideea educaţiei spartane.

Copilul dela 5 ani în sus să fie smuls dela sânul mamei. Să fie al statului. Alţii susţin aberaţia, că primul cuvânt al copilului nu trebue să fie *„mama"* ci *„patria"*. Este cea mai febrilă epocă de revoluţie în politica şcolară. Ideile generoase pentru cultură răsar ca ciupercile, pentru ca imediat să fie strivite în faşă. Şcoala, prinsă în acest vârtej şi săltată dintr'o exagerare în alta, ajunge firește într'o situaţie haotică. Frământările acestea, cu toate rătăcirile lor, au adus însă foloase enorme pentru educaţia şi cultura omenirii.

Politica şcolară a lui Napoleon

Deşi fiu al revoluţiei franceze, Napoleon utilizează lozincile ei generoase mai mult pentru scopurile sale absolutistice. Temându-se de libertăţile prea largi, trâmbiţate de revoluţionari, Împăratul îşi imprimă vederile sale personale şi în domeniul educaţiei. Şcoala laică, abia pornită pe drumul cel nou al emancipării, el încearcă s'o abată pe făgaşul imperialismului monarhic. Impune o educaţie şi o programă şcolară menită să servească scopurile politicei sale militariste. In scopul acesta lasă şcoalele primare în sarcina congregaţiilor catolice, iar liceele le trece la stat. Ca în toate domeniile, politica lui Napoleon a schimbat faţa lucrurilor şi pe terenul educaţiei. Pecetea personalităţii sale uriaşe, a spiritului său larg şi totuşi egocentric şi absolutist, a rămas adânc imprimată în şcoala timpului său.

Lupta între biserică şi stat

Imediat după căderea lui Napoleon începe reacţiunea. Incepe mai întâi restauraţia monarhică şi politică. Împăraţii şi regii îşi reocupă tronurile, depe care fuseseră alungaţi. Biserica Romei nu întârzie să pornească şi ea lupta contra şcoalei laice, pentru ca să-şi recucerească terenul pierdut. Vrând să prindă din nou în mână frânele învăţământului, clerul deslănţuie o goană aprigă contra ideilor liberale şi contra celor cari le profesau în educaţie. Concomitent începe lupta între stat şi biserică, pe chestia politicii şcolare.

Biserica face sforţări să abroge şi să scoată din vigoare legiuirile în care triumfase ideologia laică şi punctul de vedere liberal al statului. Statul nu se lasă mai prejos. Cele două

extreme angajează un război în toată regula. Rezultatul final este un *compromis*. Se declară un armistițiu și părțile combatante convin să se mențină două monopoluri școlare: *al statului și ai bisericii*. Transacția asta durează până la sfârșitul veacului al XIX-lea. In multe părți durează până în zilele noastre. Ea există în fond chiar și la noi în țară. Legile noastre școlare recunosc bisericilor din România dreptul de a înființa și a susținea orice fel de școli: primare, secundare, superioare, etc., statul rezervându-și doar dreptul de a da autorizație și a face controlul didactic. Sunt state, în care biserica are dreptul de a susținea școale confesionale fără nici un drept de supraveghiere și ingerință din partea statului. In realitate politica aceasta nu este decât o concurență deghizată a statului în luptă cu biserica. Niciunul din cei doi adversari n'a renunțat la biruință. Fiecare tinde să reducă forțele celuilalt până când va reuși să-i ia școala din mână. Pe la sfârșitul veacului trecut curentul pentru școala statului era în creștere. In special în Franța biserica pierdea terenul văzând cu ochii și spiritul francez cerea cu tot mai multă insistență monopolul exclusiv al statului în ce privește îndrumarea educației publice.

După ce însă Franța este înfrântă la Sedan (1870), biserica câștigă din nou în prestigiu.

Digitized by Babeș-Bolyai University Library Cluj

„Iată Germanii ne-au învins — spun clericalii francezi — pentrucă ei n'au scos religia și morala creștină din școală. Noi avem minte. Dar ei au și minte și inimă. Iată că fără Dumnezeu nu este mântuire și nu este glorie!..."

Concluzia: statul trebuie să se reconcilieze cu biserica și să ajungă din nou la înțelegere pe tema educației. Știința trebuie adusă în concordanță cu credința, pentrucă nu se exclud una pe alta. Statului i se cere doar să respecte învățământul religios în școalele laice, ceeace nu e pretenție prea exagerată.

Aspecte din politica educației contimporane

Acest compromis între stat și biserică formează nota esențială a politicei școlare din timpurile noastre, aproape în toate țările europene. Despre politica educației în Franța și Germania s'a scris suficient la noi, pentru ca să mai fie nevoie de-a o înfățișa aici. Politica școlară a Ungariei o cunoaștem, pentrucă i-am gustat roadele. Ea este aceeași în Ungaria de astăzi ca și în Ungaria de ieri. Statul tolerează ca învățământul să rămână în mânile bisericii, având numai grija ca el să servească scopurile sale politice: *asimilarea și desnaționalizarea prin școală*. Să aruncăm o privire în statele care au trecut, în timpul din urmă, prin sguduiri politice și sociale mai adânci. Aspectele educației aici sunt mai interesante, decât în alte părți.

In Italia, patria revoluției lui Mussolini, deși noul regim al educației se inspiră din principiile fascismului, acordul statului cu biserica catolică există și astăzi. Și încă mai mult în favorea bisericii.

Conflictele între biserică și stat pe chestia educației n'au lipsit nici în Italia. Inainte de războiu, pedagogii italieni combăteau cu vehemență școala confesională. O detestau mai ales pentru educația ei unilaterală și fanatizantă, care se adăpa din cunoscutul spirit de intoleranță al tradiției catolice. Polemicele acute, care s'au purtat, au și provocat o reformă a învățământului. S'a căzut între altele de acord, ca la examene comisiunile să fie mixte. Adecă alcătuite din profesori clericali și laici. Intronată la conducerea statului, ideologia fascistă și-a imprimat totuși pecetea în școală. Ținta supremă a educației în Italia modernă este „națiunea",— după cum ne relatează ziarele. Iar națiunea este fascismul. Cum disciplina oarbă și ideea de autoritate face parte din principiile fundamentale ale fascismului, libertatea învățământului în Italia era până de curând recunoscută numai de formă. In fond, statul dicta și în școlile confesionale sau particulare. *El* impunea programa și cărțile de școală Intreg învățământul era statificat sau naționalizat. Dar biserica catolică nu s'a dat bătută atât de ușor. Cu abilitatea de veacuri verificată a luptat până când a reușit să provoace o reformă școlară în favoarea sa. In baza acestei reforme s'a creiat iarăși un compromis între biserică și stat. Mussolini s'a reconciliat cu Vaticanul și a schimbat nițel direcția. Dacă nu s'a revenit cu totul la vechile tradiții, dacă în școală nu mai dictează biserica, este cert că ea și-a salvat autoritatea și rolul asupra educației masselor.

Din pur instinct de conservare, fascismul a acceptat acest rol, pentrucă, după cum spuneam, își închipuie că biserica mână apa totuși la moara lui. In adevăr, ca orice biserică absolutistă, catolicismul propagă ideea de autoritate, de supunere și ascultare, negațiunea oricărei independențe spirituale și morale a individului. Or, aceste principii pedagogice și sociale convin de minune fascismului, pentrucă ele sunt chintesența doctrinei sale. Pe ele își reazimă doar puterea și dictatura. De aici compromisul actual între biserica și statul italian pe chestia politicii școlare.

Un aspect și mai revoluționar are politica școlară din *Rusia sovietică*. Dacă ținem socoteală de uriașele sguduiri sociale și prefaceri politice, prin care a trecut imperiul țarilor, straniile aspecte și desele schimbări la față, pe care le întâmpinăm în educația rusească, nici nu ne miră prea mult. Era fatal ca organizația învățământului în Rusia să treacă prin o serie de reforme și de contrareforme, după cum la conducerea statului erau spirite ultra-revoluționare sau ceva mai echilibrate. Istoria mo-

dernă a politicei şcolare ruseşti este străbătută mai ales de luptele în jurul programelor şi a examenelor. După vechia perioadă a examenelor foarte riguroase, care a precedat revoluţia rusească dinainte de războiu, au urmat o serie de reforme şcolare, care au uşurat examenele. Mai ales pe uşile şcolilor superioare se putea intra mai uşor. A urmat apoi o perioadă de reacţiune, prin care s'a revenit din nou la sistemul examenelor riguroase. A venit războiul mondial, căruia i-a urmat debandada şi revoluţia comunistă, care a măturat tot şi a întors lucrurile pe altă faţă. Invăţământul a apucat-o şi el rasna, pe panta revoluţionară. A venit buretele comunist şi a curăţat studiile şi examenele. Programa de studii şi cărţile de şcoală au fost modificate dela alfa până la omega şi infuzate de doctrina comunistă. Invăţământul religios a fost pur şi simplu isgonit din şcoală cu preot cu tot. Ordinea şi disciplina şcolară au fost întoarse pe dos. In prima perioadă a revoluţiei în şcoala rusească nu inspectorii şi profesorii erau stăpâni, ci studenţii. Ideea de autoritate era distrusă complect. Aşa numitele „soviete şcolare" tăiau şi spânzurau, hotărînd în ultima instanţă de toate chestiunile didactice, administrative şi economice, care priveau şcoala.

Firește, problemele şcolare nici nu-i preocupă pe elevi prea mult, câtă vreme pe primul plan al preocupărilor lor sunt chestiunile politice. Tot ce privea planul analitic şi progresul învăţământului este nesocotit. Cunoştinţele studenţilor sovietici ajung aproape de zero. Ignoranţa ia proporţii ameninţătoare. Dela un timp situaţia învăţământului ajunge atât de haotică şi catastrofală, încât comisarul culturii s'a văzut silit să schimbe macazul şi să ia măsuri draconice pentru reintronarea muncii, a disciplinei şi a autorităţii în şcoală. Participarea studenţilor la viaţa politică a fost îngrădită cu restricţii şi sancţiuni severe. Cu toate acestea, studenţimea sovietică consacră şi azi mai multă vreme şi energie pentru întrunirile politice, decât pentru carte şi învăţătură. Libertinajul şi fanatismul politic, stâlcirea ideilor pedagogice şi sociale ale lui Tolstoi, au dus în chip fatal la anarhizarea şi destrăbălarea învăţământului. Au ucis formal civilizaţia. Se pare că în timpul din urmă politica şcolară sovietică manifestă tendinţa de a se reveni la regimul. minţii sănătoase. S'au luat o serie de măsuri de caracter burghez: ordine, disciplină, examene serioase, etc. adecă tot ce poate asigura o solidă organizaţie a învăţământului. Exact ca în Italia fascistă, revoluţia îşi mănâncă şi aici propriii săi copii. Politica şcolară a sovietelor începe să copieze regimul burghezo-capitalist şi se poate întâmpla ca mâine-poimâine să vedem şi pe preotul pravoslanic intrând în şcoală cu manualul de catehizaţie.

Problema educației în America

Între statele moderne America ocupă, sub raportul educației, un loc de frunte. Alături de Elveția, ea este țara școalelor bine apreciate și bine organizate. Dar pentru a înțelege spiritul educației americane, se cere o cunoaștere a vieții și a culturii marelui continent în toate particularitățile ei. Ideologia și concepția de viață americană diferă radical de a noastră. Altul este și spiritul școalei, alta este și ținta educației acolo. Dacă în ce privește problemele fundamentale ale educației Americanii au împrumutat la început teoriile marilor pepagogi europeni, nu este mai puțin adevărat că, în scurt timp, răsar teoreticianii locali, pedagogii noului continent, care transformă haina de împrumut și pun temeliile educației americane propriu zise.

La baza acestei educații stă, după cum vom vedea, *adevărata democrație. Datoria și scopul școalei americane este să rezolve întreaga chestiune socială a poporului american.* Americanii au înțeles de mult că școala este în funcție de viața socială. Adevărata superioritate și democrație a spiritului american s'a afirmat mai cu seamă prin rolul eminamente social, care s'a încredințat școalei deodată cu înființarea cunoscutelor *„republici școlare"*. S'a scris mult și la noi și s'a încercat chiar împământenirea acestor organizații școlare. Nu știm dacă încercările au dat rezultatele așteptate. Mai probabil că nu. Pentrucă reușita lor, pe lângă suflet și stăruință, este în funcție de anumite condiții sociale. Aceste condiții, dacă la noi nu există, în America ele sunt creiate de multă vreme. La noi știința socială și democrația sunt încă în față. In America există un spirit curat democratic și un spirit social organizat deja pe baze științifice. La noi abia acum după războiu s'a înființat o catedră de sociologie la Universitate. In America știința socială se predă obligator la toate facultățile și la toate școalele normale. Și se predă nu numai teoritic ci și practic, în anumite laboratoare. Sunt anumite institute speciale pentru formarea aducației cetățenești a tinerelor generații. Și nu este tratată ca o știință seacă sau abstractă. Sociologia este privită ca o *centrală termică* din care se alimentează politica și școala deopotrivă.

Ținta de căpetenie a școalei americane este să formeze cetățeni buni și desăvârșiți. Idealul pedagogic al profesorului american este să creieze o rasă umană cât mai frumoasă și mai nobilă. O concepție, care s'ar părea că este împrumutată dela Grecii din antichitate. Atenienii, care ne-au dat în Pericle pe cetățeanul ideal, depuneau jurământ de credință cu mic cu mare pe cetatea lor și republica lor. Părinții alături de copii jurau supunere, ascultare și respect de lege, jurau împlinerea datoriilor

cetățenești și apărarea cetății cu sacrificiul vieții. Exemplul acesta bimilenar de educație civică se pare că și-a găsit în Americanii de astăzi pe cei mai fervenți imitatori.

La începutul anului școlar micii Americani se închină cu toți steagului țării și rostesc un jurământ. Școala americană este concepută ca un *centru social și cetățenesc.*

Statul face toate sacrificiile pentru ca să-și crească buni cetățeni. Scopul acesta îl servesc: 1) *organizațiile republicane* în școală. 2) *organizarea vieții publice a copiilor în afară de școală.* Aceasta din urmă se servește prin așa numitele centre sociale și cluburi școlare.

Fiecare școală își votează constituția ei, pe care o respectă cu sfințenie. Iată ceea ce se chiamă o „republică școlară". Controlul îl au dascălii cu schimbul. Cât pentru viața extrașcolară aproape fiecare școală are în subsol săli pentru celelalte instituții de educație cetățenească: sală de lectură, club, sală de gimnastică și de sporturi, șah, biliard, table, etc. Aici se întrunesc școlarii seara. Folosul acestor întruniri serale este întreit. 1) Băieții sunt la adăpost de alte tentații și vicii, care scapă controlului părintesc. 2) Ei aduc hotărîri în chestiunile lor interne școlare și republicane. 3) Se deprind cu viața în comun, cu viața de club, care naște conștiința cetățenească și sentimentul solidarității naționale. Aceste organizații extrașcolare sunt puse firește sub supraveghere.

Dar toate aceste lucruri sunt posibile numai acolo unde există, cum spuneam, democrație și știință socială de sus până jos. Și totuși, pe lângă știință și democrație mai trebuie ceva. *Trebuie suflet.* Trebuie spirit misionar pentru propagarea culturii. In America există și acesta. Acolo un institut de orice natură nu ia ființă pentru ca să aștepte să vină publicul să-i deschiză porțile. Se duce *el* la public. Școala intră *ea* în casa omului. *Ea* intră în viața societății și o modelează după scopurile ei. Savanții și conferențiarii americani nu invită lumea să-i asculte în săli confortabile, ca la noi. Se duc *ei* în mulțime și vorbesc. Un profesor de științe naturale se duce, de exemplu, în târgul porcilor și ține o conferință despre cultura porcilor. Iar mai pe urmă împarte tuturora broșuri gratuite despre subiectul tratat. Nici chiar reformele școlare nu pornesc în America dela Minister. Materialul pentru reforma educației și a instrucției îl adună conducătorii centrelor și coloniilor școlare, cari studiază chestiunile ani dearândul prin intuiție directă, pe bază de cercetări și observații îndelungate. Proiectul de reformă, odată prezentat celor în drept, este supus unei largi discuțiuni publice, în presă și în întruniri. Numai după ce massele au participat la discutarea sub toate

aspectele a reformei proiectate, se procedează la alcătuirea proiectului de lege. Astfel se face educația spiritului public, în America. Așa se formează din școlari cetățeni constienți, activi și folositori pentru țară. Nu mai este nevoie să spunem că școala noastră, sub raportul rolului social, stă încă departe de cea americană. De aceea, mai înainte de orice reforme, la noi trebuie reformat *spiritul școalei.*

Dar de politica noastră școlară ne vom ocupa special într'o serie de articole următoare.

G. Tulbure

Inspectorul general al Invățământului primar din Transilvania.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cronica comunei Prejmer

după un manuscript al pastorului Thomas Tartler din Prejmer dela anul 1750, continuat de alţi pastori evangelici.

Insemnări şi note din acest manuscript,

Traduse de preotul **Ioan Ludu,** din Prejmer.

(Continuare.) *)

B. — *Intâmplări nenorocite.*

RĂZBOAIE.

(Spicuiri din Cronică).

Art. 37. — La *anul 997* vine Regele Ştefan I cu o armată mare în Transilvania, împotriva lui Kuppa şi a lui Gyula, ca să-i pedepsească pentru întoarcerea lor la păgânism ; păgânii fac multă stricăciune prin sate, (Fuchs art. 24, Bonfinius).

Anul 1050. Pe când domnia în Ungaria regele Bela I şi în timp ce prin târguri şi sate trăiau închinători la idoli păgâni, regele incearcă să-i nimicească pe aceştia trecându-i prin sabie, dar înainte de a-şi putea îndeplini gândul, păgânii devastară mulţime de aşezări frumoase, între cari şi Prejmerul şi-a avut partea de suferinţă. (Bonfinius).

Anul 1115. Regele Ştefan II poartă războiu greu în Ţara Bârsei cu Tătarii cari năvăliseră aci şi devastaseră Prejmerul şi porniseră de aci în Ungaria, nimicind îngrozitor totul în calea lor.

Anul 1278. Pătrunzând Tătarii în Ungaria, ei trecură prin Ţara Bârsei, prădând mai întâiu Prejmerul, apoi au ars toate localităţile, prin cari trecură, din care pricină se iscă o grozavă foamete pretutindeni.

Anul 1335. Tătarii intră a treia oară în Ţara Bârsei şi rămân aci 7 ani. — O parte din ei trec în Ardeal şi se aşează la locul numit până astăzi „Tatárlakó“ (Tarterloch). Cei rămaşi ard Prejmerul şi asediază timp de câţiva ani Râşnovul, trăgând un şanţ mare între Râşnov şi Vulcan, — lângă Bârsa.

---

*) Vezi Ţara Bârsei an II pg. 444 şi an IV pg. 52.

Anul 1342. Răsboiul sângeros între Ludvic I şi voevodul Moldovei; Moldovenii nimiciră Prejmerul, arseră şi uciseră totul.

Anul 1421, Amurat sultanul Turciei, prădează Prejmerul şi toată Ţara Bârsei. Duce în prinsoare întreg Magistratul Braşov. (Thuróczy, Bonfinius, Anales Templi Coroniensis).

Anul 1431. Sultanul Amurat, după retragerea sa ruşinoasă dela Belgrad unde pierduse 3000 de oameni, vine prin Ardeal în Ţara Bârsei, arde suburbiile Braşovului şi toate târgurile şi satele, şi duce în robie multe mii de oameni în Crimea tătărească. (Duglessius în Hist. Polon. — Bonfinius în Decadibus Lib. 4, — Podesta în Histori Tronis).

Anul 1447. Turcii şi Tătarii trec Dunărea îngheţată, cad în Ardeal şi Ţara Bârsei şi duc în robie în Tartaria vre-o 30,000 oameni, bărbaţi, femei, feciori, fete, copii, dintre care mulţi din Prejmer. — De atunci e vorba la Saşi: „Duce-te-ar Tătarii în Crimea!“

Anul 1493. In Februarie iar năvălesc Tătarii şi Turcii şi prădează 5 zile în Ţara Bârsei şi Prejmer, ducând mulţi în robie. (Bonfinius, Manlius, Anales Templi).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Anul 1509. Prejmerenii tăiară cu toporul capul lui Petru Béldi, pentru că a voit să le ia Buzăul. Inzadar încearcă să se răzbune pe ei voevozii Transilvaniei Petrele Salme şi Peter de Perény, căci nu reuşiră.

Anul 1529. La rugarea regelui Ioan I trimite Voevodul Moldovei Petru pe logofătul său (Hofrichter) în Ţara Bârsei. — Acesta face tabără lângă Prejmer, apoi curând nu departe de Feldioara şi bate aprig pe Mayland (Mailat). — In această luptă au căzut mulţi Saşi de frunte şi nobili; după luptă Moldovenii veniră iar la Prejmer şi îl arseră de tot la 27 Octomvrie.

Anul 1531. Căpitanul Făgăraşului, Ştefan Mailat, cade pe neaşteptate dimineaţa peste Prejmer, ia castelul şi astfel devine iubit de Săcui; castelul îl restitue apoi în schimbul unei mari sume de bani.

Anul 1547, Tătarii, Turcii şi Valahii jefuesc Prejmerul şi Hărmanul. Ei fură bătuţi nu departe de Braşov de către Toma Warkocsi, un căpitan ungur, şi alungaţi peste munţi.

In toamna aceluiaş an răpeşte Paul Béldi porcii Prejmerenilor, pe cari îi aveau în Buzău. Trabanţii braşoveni şi Prej-

merenii îi scot după mare luptă iarăşi din ghiarele aceluia. Din acest moment Prejmerenii avură timp de 40 de ani încontinuu lupte şi certuri cu Béldi, care voia să răsbune moartea tatălui său, însă deoarece Prejmerenii uciseră pe duşmanul lor pe proprietatea şi pământul lor, nu putea nimeni să-i pedepsească. Ba încă regele Poloniei şi principele Transilvaniei Ştefan Báthori, porunci atât Prejmerenilor cât şi lui Béldi ca să se împace cu binele şi să nu se mai vrăjmăşească. Prejmerenii se supun acestei porunci crăeşti, dar familia Béldi îşi arată duşmănia împotriva lor, în toate ocaziunile.

Anul 1551. Năvăleşte în Prejmer Vlad din Moldova şi apoi în Săcuime. Sosesc aci călăreţi boemi trimişi de Castaldes, precum şi mult popor din Ţara Bârsei, pentru a apăra Prejmerul, când se va întoarce Vlad din Săcuime.

La 10 Iunie arde Prejmerul cu castelul, dar biserica rămâne întreagă.

Anul 1552. In 8 Iulie se întoarce din Săcuime Vlad, Domnul Moldovei, după ce pustiise acolo multe sate cu foc şi sabie şi intră iar în Ţara Bârsei. Călăreţii boemi lasă Prejmerul fără apărare. — Voevodul asediază Prejmerul şi bagă groază în locuitori, dar deoarece nu le poate face nimic, pune să dărâme zidurile din jurul Prejmerului cu tunurile; zidurile stau şi acum împrăştiate pe jos. (Fuchs, Hegjes, Bamfi).

In 12 Iulie el atacă din nou cu furie Prejmerul şi pune în ziua aceea să tragă 12 împuşcături cu tunurile asupra castelului, dar înzadar.

Anul 1556. In 24 Mai, Voevodul Moldovei îşi aşează tabăra la Prejmer. — Cinstitul jude din Braşov Iohann Benkner vine la el şi îl înduplecă să plece.

In 24 Iunie Principele Moldovei îşi trimite pe marele Logofăt cu mulţime de oaste la Prejmer. Dar în curând pleacă iarăşi.

Anul 1558. In luna August, ard Tătarii acest târg, asediază castelul, dar înzadar.

Anul 1599. In 17 Octomvrie, trece Mihai Vodă prin Prejmer, face pagube mari, pleacă apoi mai departe, arde cele 3 curţi

nemeşeşti ale lui Béldi, arde apoi şi Sf. Gheorghe, iar la întoarcere nimici Prejmerul cu totul (Bamfi, Diarium).

In acelaş an, în ziua de Sf. Luca, sosesc şi Cazacii, cu mulţi Turci şi Tătari, precum şi Moldoveni, peste munţii Oituzului, prin Treiscaune şi tăbăresc la Prejmer.

In 18 Octomvrie, a doua zi, vine şi blestematul de Mihai Vodă în această tabără şi trimite noaptea un sol cu soldaţi spre Braşov şi porunceşte judelui din Braşov să vie la el cu câţiva pârgari. Deoarece d-l jude Valentin Hirscher era plecat la dietă, Braşovenii trimiseră în 20 Octomvrie pe Preacinstitul domn Cyril Greissing şi pe d-l Luca Hirscher, cu doi bărbaţi de vază din comunitate pe lângă câţiva soldaţi (Kattner) înarmaţi, la Mihai Vodă, care a trimis în întâmpinarea lor 200 de Cazaci, cari i-au adus în siguranţă în tabără. Când se înfăţişară în cortul lui, înaintea lui Mihai Vodă, acesta le ceru, ceeace Braşovenii presupuneau deja şi anume ca Braşovenii să-i dea o obligaţiune în scris, prin care ei se supun cu întreg districtul lor împăratului german şi îi rămân credincioşi; în caz însă că ei ar mai ţinea cu principele Sigismund Báthori şi nu ar vrea să se plece împăratului german, atunci el va nimici întreg oraşul şi ţinutul cu foc şi sabie. — Deputaţii Braşovului îl rugară ca să le dea 3 zile timp de gândire.

După trei zile oraşul trimite pe pârgarul d-l doctor Paul Hercz şi pe fizicul oraşului Domnia-sa Matei Fronius, pe d-l Ioan Hirscher şi câteva sute de bărbaţi la Vodă în tabără, cari în numele oraşului îl asigură, că vor trece pe partea împăratului german şi i se vor supune, cu condiţiunea ca împăratul să-i apere şi voevodul Mihai să-i lase în pace, în linişte şi siguranţă şi să nu lase să se facă pagubă în district. Mihai cel fals şi setos de sânge, ba şi de bani, făgădui ce e drept toate astea, însă îndată ce deputaţia Braşovului pleacă spre Braşov, prinseră corbii lui Mihai împreună cu Cazacii a prăda totul. Jefuiră, aprinseră şi arseră târgul aşa, încât nu mai puteai afla o singură casă întreagă în cuprinsul lui, căci din cele cari nu fuseseră arse, au sfărâmat uşile şi ferestrele şi au nimicit tot ce era întreg. — Carele ferecate cu fier le-au adunat grămadă şi le-au dat foc şi aşa au adunat atâta fierărie, încât nu aveau destule căruţe, ca să o ducă, din care pricină la plecare trebuiră să lase cea mai mare

parte înapoi. In şuri au îmblătit bucatele pentru caii lor, bucatele însă parte le-au ars, parte le-au lăsat neatinse. — Insfârşit când plecară călare de aci, aprinseră şi ceeace fusese scutit până acum de foc. — Vodă, ca să pară că nu ar fi fost de vină şi ca şi când nimeni nu ar fi poruncit asemenea incendieri, porunci oamenilor „săi“ să stingă focul şi se jură că va pedepsi pe blestemaţii şi neînfrânaţii, cari au pus foc. In răstimpul în care aceste furii încarnate, infernale, gospodăreau atât de neomenos în Prejmer, ei n'au mai omorît nici un om, afară de fierarul satului, care era foarte bogat şi i-au răpit banii şi averea.

In celelalte târguri şi sate, ei au gospodărit şi mai crunt şi mai tiranic ; au omorît mulţi oameni, le-au răpit tot ce aveau, le-au prădat şi ars tot. Pastorii au suferit mai multe, deoarece nu au pierdut numai zeciuiala, dar şi averea proprie. Pe pastorul din Şercaia l-au fript de viu, într'o frigare de lemn, măcar că le dăduse tot ce avea. — Pe decanul (protopopul) din Ţara Bârsei, Andreas Klein, preot în Bod, care venise din Cohalm, dela Sinod, l-au prins la pădurea Codlei, i-au luat căruţa, caii şi tot bagajul, l-au desbrăcat până la cămaşe şi ismene şi i-au dat drumul, venind el prin cel mai mare ger şi prin întunecime până la Hălhiu, la pastorul, care i-a dat haine şi căruţa să poată ajunge acasă. (Cronica lui Fuchs şi Bamfi.)

Anul 1600. In April îşi pune Vodă Mihai tabăra din nou la Prejmer. In 3 Mai pleacă des de dimineaţă spre Hărman, pe care unul din cinstiţii săi oameni, din nebăgare de seamă, sau mai bine zis din răutate, l-au aprins şi ars.

In acelaş an, în 10 Septemvrie, Mihai Vodă, tiranul Valah, vine iarăşi prin pasul Buzău cu 600 oameni către Prejmer. Dar împotriva lui pornesc „Kattner“-ii braşoveni cu mulţi Prejmereni, ca la 2000 oameni, şi se adăpostesc în şanţuri, nu departe de lagărul lui, lângă Buzău (râul din Buzăul Ardelean, nota trad.) şi puşcară ziua întreagă contra acestui turbat de Valah, (bleschen Wüterich). — La început le crepă însă (Braşovenilor) un tun şi praful de puşcă arse, astfel încât duşmanul ajunse biruitor, morţii fură aduşi la Prejmer şi îngropaţi aci, la număr vre-o 400 Transilvăneni. (Historie).

După asta, la 12 Septemvrie, plecară Braşovenii împreună cu Prejmerenii la Buzău, numai femeile, copiii şi bătrânii, cari pă-

zeau porţile şi zăvoarele, rămăseseră acasă. Săcuii, cari veniseră s'ajute pe Braşoveni şi Prejmereni s'au dovedit mişei şi trecură la Mihai şi la fiul său Petraşcu, totuşi un Săcui a fost atât de cinstit, că veni şi spuse Braşovenilor şi Prejmerenilor să plece cât mai curând acasă, căci altcum nu va mai scăpa nici unul cu viaţă. — De frică şi groază mulţi plecară acasă. Celorlalţi însă şi îndeosebi d-lui pârgar dela Braşov, Sebastian Bloch, pe care îl laudă foarte mult d-l Mihail Weiss, judele Braşovului, în Historia sa, le-a dat Dumnezeu astfel de curaj, încât se apărară vitejeşte împotriva duşmanului, îl bătură, câştigară 3 steaguri şi 2 tunuri, omorîră 300 de Valahi şi pe ceilalţi îi respinseră. (Analele lui Weiss, Historia lui Seeburger.)

In 18 Septemvrie prinseră Braşovenii un Croat, care venise din Muntenia, să spioneze; după ce a fost îmblătit cum se cade, acela mărturisi, că vor năvăli în curând în Ţara Bârsei 3 oştiri mari de 29.000 oameni. Ceeace a spus el se îndeplini încă în ziua aceea, căci duşmanul năvăli, arse Prejmerul, Hărmanul, Sânpetrul, Feldioara, Rotbavul, Măeruşul şi Satul nou.

In 25 Septemvrie îşi aşează din nou tabăra la Prejmer Mihai Vodă, de unde plecând arde Rotbavul şi Măeruşul şi porunceşte să fie omorîţi aproape toţi oamenii.

In 24 Octomvrie vine acest tiran iarăşi în Ţara Bârsei şi arde Prejmerul ce fusese ridicat din cenuşe cu totul, idem cele mai multe sate, afară de Râşnov, Ghimbav şi Cristian.

Anul 1601. In 2 Iulie aşează o mare tabără la Prejmer, iarăşi Mihai Vodă, din partea căruia întreg Ardealul fu pustiit, şi toată lumea se cutremura când auzea numele lui. Insă măsura păcatelor lui s'a umplut şi înainte de a se putea întoarce la Prejmer, a fost străpuns în cortul lui propriu de un servitor al lui Basta, lângă Turda, cu o frigare (Spiess) şi îi fu tăiat capul şi corpul lui fu asvârlit din cort, rămânând timp îndelungat neîngropat. — După 10 zile, dupăce fusese îngropat, l-au desgropat câinii şi l-au mâncat, căci astfel de înmormântare cânească a meritat acest câne sângeros (Bluthund), care a ars Prejmerul de câteva ori, l-a prădat şi prefăcut într'un morman de cenuşe.

Pentru aceasta a primit această inscripţie sepulcrală:

„Un Nero zace aci, venit din ţara Vlahiei
Care pradă şi ucide totul, luminând cu fum şi foc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Se numia Mihai, a supt lapte de tigru,
De treci acum pe aci, deschideţi pantalonii
De trei ori spurcă-te pe el, pecetlueşte-i groapa
Cu ceară puturoasă, să aibă să miroase.“

Latineşte sună astfel:

Hic jacet ille Saevus, latro et Nero verus
Cocus atrax Dacus, Scelerum lacus ille vallachus
Hic qui trans ibis bis terqve cacabis et ibis.“

(Va urma).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Insemnări vechi.

Comunicate de **Ion I. Ghelase,** profesor.

Din cartea de danii a bisericii „Sf. Nicolae“ din Baciu (Săcele) jud. Braşov.

(*Bolgarseghi*), 15 Fevruarie 1808.

Din îndatorata priveghere, văzându-se acestui Scaun Protopopesc, precum că Biserica rumânească neunită dela Bacifalo nu numai că iaste de lemn şi slabă, şi cu primejdie la întâmplare de foc, ci tocma de tot strimtă, unde nu iaste modru ca norodul acei pravoslavnice obşte în vremea Dumnezeeştilor slujbe a începea, şi în vremile ceale cu pripec, ploae şi ger, a să adăposti ; N'au lipsit din datoria chiemării sale încă din anul trecut pe lângă obligaţia fundatorilor de acolo : care cuprindea în sine ; precum că iscăliţii într'ânsa fără de îngreuerea norodului contribue'n şi Rumâni de acolo, zidirea sau preânoirea bisericii de acolo în sfârşit ; a mijloci către prea cinstitul Magistrat ; de unde dându-se afară rezoluţie de dato 23 Aprilie 1807 No. 764 cu slobozenie după sunetul pomenitii obligaţii, acea Sfântă Biserică a să preânoi. Drept aceia pentru încunjurarea a altor întâmplătoare pricini mai încolo, nu numai că acest Scaun Protopopesc au găsit cu cale ceale mai în jos următoare aicea în jos a le producălui, spre pacea şi liniştea de obşte; dar şi însuşi cu acest cuget creştinesc făgăduinţă şi vecinică legătură purcederea la adunarea materiei, şi zidirea aceştii Sfinte Biserici înaintea noastră s'au făgăduit şi obligăluit ca adecă :

1-no Sfânta Biserică ce s'ar zidi altă titulă să nu aibă în veaci fără de cât că este casă a lui Dumnezeu şi supt hramul Sfântului Nicolae, şi totdeauna cu acest nume : Biserica neunită a obşti întregi rumânească a Bacifalului iară nu cu deosebită titulă a unuia sau altuia.

2-do Ktitorii sau Benefactorii ai aceştii Sfintei Biserici *oprirea* să fie cel dintâi, ca şi cel de apoi; şi cel de apoi, ca şi cel dintâi; şi fără de a nu să prigoni sau a să lăuda unul, asupra altuia, precum că ar fi dat : sau a ajutat mai mult, la zidirea Sf. Biserici, ca prin această păzită harmonie şi mai încolo ajutorinţei, şi sprijinirii Sf. Biserici, să nu să facă înpiedecare. Iară mai vârtos ca şi acum următorii neamurilor a acestor de acum întru ceale Dumnezeeşti râvnitori ktitori să poată fieşte care după putinţa sa ktitoria părintească a o înainte spori, fără de a nu li să pune vreo împiedecare de către kti-

torii, sau neamurile ktitorilor care mai din'nainte benefacția lor la această zidire ar fi avut-o mai mare, sau mai mică ci tot deauna fieşte căruia să fie slobod după puterea şi râvna sufletului său să ajutoreze.

3-tro Incât sună rezoluția slăvitului Maghistrat despre acea, ca obştea să-şi orânduiască un Kurator, şi lângă dânsul un scriitori priceput, carele priimirile şi cheltuelile după orândueală sale însemneaze ; şi după ce să va isprăvi zidirea Bisericii să-şi dea socoteala după orânduială. Arătând acea pravoslavnică obşte, precum că întru urmarea sunetului rezoluției aceştia au ales ca kurator spre purtarea de grije a primirii şi cheltuelii banilor spre zidirea acestei Sfinte Biserici, ca să fie Dumnealui ju. Urs Gâlă ; însă aşa ca încât va fi prin putință totdeauna la însemnările priimirilor banilor, şi chieltuelele ce ar urma, acest numit şi de cătră obşte ales Kurator Urs Gâlă, să fie îndatorat în fața Preotului a Gocimanului care acum să afle, sau care de acum înnainte ar putea urma, iar mai vârtos a fundatorilor Sfintei Biserici, supt a cărora obligație s'au căpătat slobozenia şi prin Dascălul orânduit ca scriitori anume Ioachim Coman să se însemneaze toate veniturile şi cheltuelile Sfintei Biserici în fața celor mai sus hotărâți rânduindu-se ca şi despre partea acestui Scaun Protopopesc ocârmuitori sfințenia sa întâiul Namesnic Scaunului Protopopesc cinstitul părintele Radu Verzea, spre a nu să pricinui în lucrul zidirii acestii Sf. Biserici, ca nici fundatorilor să nu să pricinuească cheltueală zadarnică nici Sf. Biserici vreo scădeare împotriva planului întocmit şi întărit.

4-to Din prefeațele obştii care s'ar întâmpla de n'ar fi în stare după râvna sufletului lor a face din bună voința lor ajutorință la zidirea Sf. Biserici cu bani, şi de cumva din dragostea sufletului lor, cu lucrarea mâinilor, cu carul, sau cu alte materialuri ar voi zidirea Sf. Biserici a o ajutora; îngăduit şi primit să fie, ca cât ar cuprinde lucrul său în bani gata să să socotească şi în rândul ktitorilor să se pue ca şi acei Ktitori care au dat banii gata.

5-to Ktitoriile ceale vechi ale părinților, moşilor şi strămoşilor care din râvna spre ceale sufleteşti s'au fost sârguit mai 'nainte de noi, Sf. Biserică a o zidi, care acum să află; să să priimească bune pe lângă Ktitoriile ceale noao, şi a avea pomenire la Biserica ce să va zidi până când aceasta va rămânea întru pravoslavie piatră pe piatră.

Drept aceia primindu-se aceste mai sus numărate 5 punctumuri şi de cătră obşteştii fundatori şi făgăduindu-se precum numai Dumnea or îi vor îndatora a păzi această mai însus întocmită firească, şi de Dumnezeu bine primită rânduială de cătră acest Scaun Protopopesc să întăreşte, a să păzi după rânduiala

cea mai însus întocmifă deapururea însă cu acest adaos ca ktitoria fieşte căruia lăcuitor din Bacifalo sau fundători cât şi a altor din alte părţi făcători de bine la zidirea acestii Sf. Biserici, după formulariul aicea întru acest protocol următori şi însemnat ; să se scrie şi să să însemneze ktitoria a fieşte căruia dearândul lăsându-se pentru fieşte care ktitor o foae sau doao, întru care să se poată şi mai încolo viitoarea ktitorie a familiei fieşte căruia să să scrie, până la un ban atâta a săracilor cât şi a bogaţilor făr' de nici o deosebire. Din *secţia* întâiului Scaun protopopesc al Braşovului zioa luna şi anul mai în sus însemnat.

II.

Mai încolo mai de multe ori procitindu-se ceale producăluite în aşezatele mai 'nainte cinci punctumuri s'au profitat de către această pravoslavnică obşte ca să se adaoge şi punctumurile următoare adică al

6. Ktitoriile ceale ce se află protocăluite anumit dela cine? şi cât? în pisania Sfintei Biserici cea mai dinainte să rămâie şi după aceasta mai încolo întregi şi nestrămutate ; ba şi la pomenire întocma cu aceşti noao.

7. Fiindcă totdeauna acea sf. Biserică şi mai din'ainte au avut spre purtarea de grije 12 juraţi. Aşa dară şi acum acea rânduială să întăreaşte şi cu atâta mai tare în locul celor răposaţi alţii să aşează cu cât că zidirea Sf. Biserici care vor a o preânoi întru mai mare greutate şi osteneală care un kurator sau doi acea purtare de grije nu o pot după cuviinţă săvârşi. Ba ar şi voi cu aceasta a să înstăina doao sau prin persoane care sau şi numărat obştea aceasta cu o *su...ere* din încuviinţatele picini pentru care în vremea în cât au fost supusă supt un kurator Dumnealui Costandin Moldoveanu acăruia pomenită obşte au pătimit împărecheri şi proţesuri însă spre contenirea văzutelor înpărecheri şi tăerea a toată pricina supt liniştitele aicea însemnate persoane pe lângă pomenitul curator Urs Gâlă şi supt însemnatele condiţioane toată purtarea de grije a zidirii aceştii Sf. Biserici să încredinţeze ca ori la ce trebuinţă câud ar lipsi unii, alţii să rămâie în loc şi fără de înţelegerea unul cu altul nici să să adaoge ceva în lucrul *Sf.* Biserici nici să să scază şi pentru aceia ca totdeauna să fie din destui s'au adăogat lângă cei doisprezece juraţi încă alţi 12 dintri bătrâni şi fundatori ai aceşti obşte ca totdeauna ori la ce trebuinţă şi înţelegere lângă kuratorul să poată fi priveghitori şi ajutori.

6 dintre juraţi şi 6 dintre cei lângă juraţi adăogaţi. Ba şi după moartea a unora juraţi să se aleagă în loc dintre aceşti 12 adăogaţi şi în locul acestora să să împlinească iar şi din mădularele obştii pe care cu toţii l-ar socoti vrednic a le cărora

alese și liniștite persoane cu numele aicea să însemnează adică osebit de curatorul Urs Gâlă.

	Alți 12 aleși lângă jurați dintre bătrâni și fundatorii Sf. Biserici.
1. David Samur	1. Gheorghe Bogu
2. Radu Cenușe	2. Gheorghe Mătea
3. Ioan Pascu Buzatu	3. Pascu Buzatu
4. Ioan Cârstoloveanu	4. Văsâi Tibar
5. Ioan Manoliu	5. Cârstea Gâlă
6. Gheorghe Goagă	6. Ioan Trăistaru
7. Stoica Chițu	7. Stan Turcu
8. Ioan I. Erimia	8. Văsâi Burdilou
9. Dumitru Tibăr	9. Ioan Purici
10. Ioan Costea	10. Voicu Ciopală
11. Ioan Muscalu	11. Gheorghe Gomolea
12. Radu Sasu	12. Ioan Samor

Numiții aceștia în număr 24 după cum sunt obligăluiți și îndatorați cu purtarea de grije și cu osteneala la toată zidirea aceștii Sfinte Biserici cu atâta mai tare vor fi îndatorați în dragoste și în pace a se ținea și de ori ce proțișuri și pricini prin care s'ar putea turbura obștea să să ferească. Ba nici într'un chip să nu îndrăsnească. După obiceiul care oprim Gocimanul Costandin Moldoveanu s'au înrădăcinat supt dânsul la acea obște a culege iscălituri ziua și noaptea în potriva parohului sau unul asupra altuia și cu băuturi să înviteze obștea spre turburarea binelui de obște nici în Sf. Biserică publicații stângace și jelburi scornitoare de împărăcheri să nu publicăluiască cum și prin tragerea clopotului spre a să aduna obștea pentru iscălituri și înțelegerea laolaltă de pâri să nu îndrăsnească ci ori ce ar avea între sine unul asupra altuia, după prea înaltele orânduieli la forumul său să-și caute precum și la darea socotelii vor fi îndatorați asemine cu koratorul a răspunde și a să legitimălui prin protocolum și socoteală dreaptă.

Din cartea de danii a bisericii „Sf. Nicolae“ din Baciu (Săcele) jud. Brașov

Pravoslavnica Bisearică de leagea grecească neunită din satul Bacifalău slăvit districtul Brașovului, care *au pus* osteneala, râvna și cheltuiala Dumnealor în următoarea *pisanie* cu *ajoto(rul)* cinstiților Titori s'au rădicat, iar acum s'au sfințit de smerenia noastră la 21 August 1811 în zioa Apostolului Tadeu, ——— Cramul Sfit. ierarh Nicolae *(au pus)* aceasta sub iscălitura și (pecetea?) noastră adeverim.

Bacifalău 22 August 1811.

(ss) *Vasile Moga.*

Din prefeţele cărţilor dela biserica „Sf. Nicolae“ din Baciu“ (Săcele) jud. Braşov.

'Antologhion

Adecă

Floarea cuvinteloru carele cuprinde întru sine rânduiala Dumnezeeştilor Praznice, ale sfinţilor neuniţi, şi ale sfinţilor de obşte, ce să prăznuesc în 12 Luni ale anului.

Acum tipărit rumâneaşte în zilele prea luminatului Domnu Io Scarlatu Grigorie Ghica Voevod, cu blagoslovenia prea sfinţitului Mitropolit a toată Ungro-Vlahia : Kiriu

Kir Grigorie

în sfânta Mitropolie în Bucureşti la anul dela Hr. 1767.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Alte tablouri de pictorul Mişu Popp identificate[1]

de **Corneliu Comanescu.**

(Continuare din n-rul 2 al revistei din acest an).

186. *Andreiu Mureşianu*, bust[2]) . . mărimea 49 cm pe 38 cm

187. **Avram Iancu,** în uniformă militară, bust. Reprodus alăturat. „ 50 „ „ 41 „

188. *„Ganymed în ghiarele vulturului"* de Rembrandt (originalul în mărime de 1,715 m pe 1,50 m se găseşte în galeria regală de tablouri din Dresda), copie pe carton, (numai partea de sus a orignalului[3]) . . „ 76,5 „ „ 59 „

189. *Acelaş* . . . . . „ 61 „ „ 48 „

190. *Avram Iancu*, în haine civile, bust; reconstituire în culori şi mărime naturală după cunoscuta gravură executată de *V. Katzler* în Viena la 1873 şi editată de ziarul *„Albina"* din Pesta . . . . . „ 52 „ „ 40 „

191. *„Cleopatra"* [4]) . . . . . „ 1,35 m pe 1,85 m

192. *Ciprian Porumbescu*, bust . . „ 70 cm „ 50 cm

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

1) Asupra formei, materialului, etc. pânzelor a se vedea nota primă dela pag. 120 din n-rul 2 amintit mai sus al revistei.

2) Aparţine muzeului „Asociaţiunii pentru literatura română şi cultura poporului român *„Astra"* din Sibiu.

3) Tablourile dela 187 şi 188 sunt proprietatea d-nei *Maria Dr. Valeriu Branisce*, str. General Averescu n-rul 5, Braşov.

Privitor la portretul lui *Avram Iancu* în uniformă militară vezi şi articolul d-lui *Ioan C. Băcilă*: *„Portretele lui Avram Iancu"*, publicat în revista *„Transilvania"* din Sibiu, anul 1921, n-rul 4, pag. 237.

4) Tablourile dela 189 până la 191 aparţin *D-lui Dr. Gh. Baiulescu*, str. Nicolae Iorga n-rul 26, Braşov.

193. *Berta Gorgon*, bust, în medalion[1]) mărimea 62,5 cm pe 48 cm

194. *Maria*, soția lui *Teodor Ioan*, fost senator, Ploești, născută *Iosif Cerghedi*, la vârsta de 18 ani, portret cu statura până la ghenunchi „ 94 „ „ 70 „

195. *„Iunona și Joe“*,[2]) . . . . . „ 64 „ „ 50 „
Cu inscripția pe dosul pânzei: *„Junon și Joe. Mișu Popp 1882“.*

196. *Grigore Alexandrescu*, mare industriaș, București, bust . . . „ 80 „ „ 62 „

197. *Alexandrina*, soția d-lui *Grigore Alexandrescu*, bust[3]). . . . .

198. *Mișu Popp*, autoportret, la vârsta de 49 ani, pe carton, bust. . . „ 36 „ „ 28,5 „
Cu inscripția pe dosul cartonului: *„I. Poppu. In semn de affecție. M. Poppu, pictor, Brașov. 1876, 1/1.“*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

199. *Ioan Popp*, fost comerciant în Slatina (Olt), fiul preotului *Vasile Popp* din Săcele, ucis de dușmani în Ardeal, și tatăl d-lui *Iancu Hagi Popp*, comerciant în Slatina, bust . . . . . „ 68 „ „ 55 „
Cu inscripția pe dosul pânzei pusă de cel pictat: *„M. Popp, priimit 1881“.*

200. *Soția* lui *Ioan Popp* și mama d-lui *Iancu Hagi Popp*, comerciant, Slatina, bust[4]) . . . . . „ 68 „ „ 55 „

---

1) Tablourile dela 192 și 193 aparțin: primul societății *„Armonia“* din Cernăuți, iar cel din urmă *„Muzeului C. Porumbescu“*, din Suceava. Relativ la amândouă portretele a se vedea revista *„Făt Frumos“* din Suceava, n-rii 3—4 (Maiu-Aug.) 1932, pag. 190.

2) Tablourile dela 194 și 195 sunt proprietatea d-nei *Maria Radu Stanian*, str. Donici n-rul 11 bis, București.

3) Tablourile dela 196 și 197 aparțin d-lui *Gr. Alexandrescu*, mare industriaș, Calea Călărașilor n-rul 71, București.

4) Tablourile dela 198 până la 200 aparțin d-lui *Iancu Hagi Popp*, comerciant, Slatina.

201. *Carolina Belgazoglu,* fiica lui *Nicolae Enea,* fost comerciant în Braşov . . . . . mărimea 1,50 m pe 0,84 m

202. *Aneta,* soţia lui *Gh. Ioanid,* fost librar în Bucureşti şi fost proprietar al terenului (grădină) actualului parc cu acelaş nume din Capitală, şi fiica cea mai mare a lui *Nicolae Enea,* fost comerciant în Braşov [1]) . . . . . „ 1,50 „ „ 0,84 „

203. *Nicolae Popea,* fost episcop al Caransebeşului, la vârsta de 44 ani, ca protosinghel[2]). . . . . „ 96 cm pe 60 cm

204. *Mihail Stroiescu,* mare proprietar şi filantrop din Basarabia, donator al „Asociaţiunii meseriaşilor români", actualmente *„Asociaţiunea pentru sprijinirea învăţăceilor, sodalilor şi meseriaşilor români „Avram Iancu"* din Braşov; bust „ 71,5 „ „ 58 „
Cu inscripţia pe dosul pânzei: *„Dedicate societăţii Române de Mihail Popp".*

PCU Cluj / Central University Library Cluj

205 *Eliza,* soţia filantropului *M. Stroiescu,* bust[3]) . . . . . „ 71,5 „ „ 58 „
Semnat: *„M. Popp 1887".*

206. *Cap de bătrân* . . . . . „ 42 „ „ 34 „

207. *Cap de femee* . . . . . „ 38 „ „ 30 „

208. *Radu Pascu,* inginer inspector general, Braşov. . . . . „ 66 „ „ 52 „

---

1) Tablourile dela 201 şi 202 aparţin *„Muzeului Toma Stelian"* din Capitală.

2) Aparţine *Consiliului eparhial al Caransebeşului* şi este expus în sala cea nouă a muzeului diecezan.

3) Tablourile dela 204 şi 205 sunt proprietatea *„Asociaţiunii pentru sprijinirea învăţăceilor, sodalilor şi meseriaşilor români „Avram Iancu"* din Braşov.

209. *Zoe*, soţia d-lui ing. insp. gen. *Radu Pascu* şi fiica lui *Andreiu M. Zănescu*, fost comerc. Braşov mărimea 66 cm pe 52 „

210. *„La baie“* [1]) . . . . . „ 56 „ „ 44 „

211. *Vasile Alexandri*, bust. . . . . „ 53 „ „ 40 cm

212. *Mihail Cogălniceanu*, bust . . .

213. *Ioan C. Brătianu*, bust . . . .

214. *„Jupiter şi Io“* de Correggio (originalul în mărime de 26,5 cm pe 11,5 cm se află în muzeul de artă şi istorie din Viena), copie. . . „ 67 „ „ 54 „

215. *Maria*, sora pictorului, ca văduvă, bust . . . . . „ 46 „ „ 37 „

216. *Constantin M. Zănescu* comerciant Piteşti şi soţia sa *Vilma*, fiica lui *Şerban Şerbănescu*; cu figurile întregi . . . . . „ 1,95 m pe 1,25 m

BCU Cluj / Central University Library Cluj

217. *Constantin M. Zănescu*, la etatea de 25 ani, bust . . . . . „ 52 cm pe 42 cm

218. *Constantin M. Zănescu*, la etatea de 27 ani, bust . . . . . „ 52 „ „ 42 „

219. *Constantin M. Zănescu*, la etatea de 35 ani, bust . . . . . „ 52 „ „ 42 „

220. *Vilma*, soţia d-lui *C. M. Zănescu*, la etatea de 20 ani, bust . . .

221. *Aceeaş*, la etatea de 27 ani bust „ 52 „ „ 42 „

222. „ ca domnişoară . . . „ 1,0 m pe 0,70 m

223. *Nicolae M. Zănescu*, la etatea de 32 ani, bust . . . . . „ 52 cm „ 42 cm

224. *Elena Constantin*, fiica lui *Mateiu Zănescu*, bust . . . . . „ 52 „ „ 42 „

[1]) Tablourile dela 206 până la 210 aparţin d-lui maior *Dan R. Pascu*, str. Puişor n-rul 11, Bucureşti.

225. *Iosif Cerghedi*, socrul d-lui *C. M. Zănescu*, bust . . . . . mărimea 54 cm pe 42 cm

226. *Elena*, soţia lui *Iosif Cerghedi*, una din ficele lui *Şerban Şerbănescu* „ 54 „ „ 42 „

227. *Mişu Popp*, autoportret, bust . „ 40 „ „ 32 „

228. *„Primăvara“*, copie redusă de pe tabloul dela n-rul 175 . . . . „ 1,0 m pe 0,75 m

229. *Haiducul Radu Anghel* . . . . „ 1,1 „ „ 0,70 „

230. *Maica Domnului*[1]) . . . . . „ 27 cm pe 19 cm

231. *„Sfânta Treime, Maica Domnului, sf. Elena şi sf. Ioan“*, pictură pe lemn[2]) . . . . . „ 42 „ „ 35,5 „

232. *„Maica Domnului*, cu Pruncul în braţe, pe lemn[3]) . . . . . „ 42 „ „ 31 „
Cu inscripţia pe dosul plăcii de lemn: *„11 Ianuarie 1876 M. P.“*

233. *„Isus pe muntele măslinilor“*, pe lemn[4]) . . . . . „ 2,10 m pe 1,48 m

234. *Gheorghe Cerghedi*, ca sublocotenent, bust, în medalion, pe carton „ 53 cm pe 40 cm

235. *Alexandrina*, soţia lui *Gh. Cerghedi* şi fiica lui *Gh. Bozianu*, fost comerciant, Braşov, bust, în medalion, pe carton . . . . . „ 53 „ „ 40 „

236. *Mişu Popp*, autoportret la vârsta de 49 ani, bust, în medalion, pe carton . . . . . „ 50 „ „ 40 „
Semnat pe dosul cartonului: *„M. P. 1876“*.

237. *Constantin I. Popp*, fratele pictorului, bust în medalion, pe carton „ 53 „ „ 40 „

1) Tablourile dela 211 până la 230 aparţin d-lui *Constantin M. Zănescu*, comerciant, Piteşti, str. Teiuleanu n-rul 44.

2) Aparţine d-nei *Elena I. Săbădeanu*, str. Regele Carol n-rul 8, Braşov.

3) Aparţine d-lui *Gheorge Curcă*, procurist, banca „Albina“, Str. Cimitirului n-rul 1, Braşov.

4) Pictura se găseşte în cripta familiei *Anton Brossek*, din cimitirul romano-catolic din Braşov-Blumăna.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

238. *Zoe*, soţia lui *C. I. Popp*, născută *Zaharia*, bust, în medalion, pe carton . . . . . mărimea 53 cm pe 40 cm

239. *Eugen*, fiul lui *Gh. Cerghedi*, la vârsta de 6 luni, bust, în medalion, pe carton . . . . . „ 40 „ „ 30 „

240. *Nina*, fiica lui *Gh. Cherghedi*, la vârsta de 19 ani, bust, pe carton „ 43 „ „ 37 „

241. *Elie şi Viţa Bozianu*, primul unchiu după tată al d-nei *Alexandrina Gh. Cerghedi*, busturi în două medalioane pe un singur carton, având fiecare . . . . . „ 33 „ „ 23 „

242. *Cap de copil*, în medalion, pe carton[1]) „ 24 „ „ 20 „

243. *Nicolae Pop*, proprietar, Bobohalma (Târnava-mică) bust . . „ 96 „ „ 70 „
Semnat „*M. Popp 1881*“.

244. *Maria*, soţia lui *N. Pop* din Bobohalma, bust[2]) . . . . . „ 96 „ „ 70 „

245. *Mişu Popp*, autoportret la etatea de 47 ani, bust . . . . . „ 24 „ „ 18 „
Cu inscripţia pe dosul pânzei: „*D-lui Domeţiu Dogariu în semn de amintire Mihail Popp pictor 1874*“.

246. *Domeţiu Dogariu*, bust . . . . „ 50 „ „ 40 „
Cu inscripţia pe dosul pânzei: „*Domeţiu Dogariu, învăţător la şcoala normală română gr. ort. din Satulung, depinsu la anul 1874 de pictorul Mihail Popp*“.

247. *Iuliana*, soţia lui *Domeţiu Dogariu* şi fiica preotului *Ioan Martinovici* din Satulung, bust [3]) . . . . „ 50 „ „ 40 „
Cu inscripţia pe dosul pânzei: „*Iuliana Dogariu, născ. Martinovici, depinsă la anul 1874 de pictorul Mihail Popp.*“

1) Tablourile dela 234 până la 242 aparţin d-lui *Eugen Gh. Cerghedi*, director la societatea „*Petroşani*“ str. Caimatei n-rul 4, Bucureşti.

2) Tablourile dela 243 şi 244 aparţin d-lui *Gheorghe Pop*, prim-preşedinte al Tribunalului din Braşov, str. Iuliu Maniu n-rul 24.

3) Tablourile dela 245 până la 247 sunt proprietatea D-nei *Alexandrina Trita* din *Alba-Iulia*.

In privinţa acestor portrete vezi şi articolul d-lui prof. *Gh. Moroianu* din n-rul 5. (Sept.-Oct.) 1932, pag. 420 al revistei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

248.	*Ioan M. Zănescu*, comerciant, Piteşti, în uniformă de veteran al războiului din 1877, bust . .	mărimea	52	cm	pe	42	cm
249.	*Acelaş*, în haine civile, bust .	„	52	„	„	42	„
250.	*Maria*, soţia lui *I. M. Zănescu* şi fiica lui *Nicolae Teodoru*, ambii din Piteşti, bust[1]	„	52	„	„	42	„
251.	*Nicolae Teodoru*, comerciant, Piteşti, bust	„	52	„	„	42	„
252.	*Ana*, soţia lui *Nicolae Teodoru* din Piteşti, bust[2]	„	52	„	„	42	„
253.	*Păuna*, soţia lui *Mateiu Zănescu*, mare proprietar, Bibeşti (Dolj), bust, în medalion	„	52	„	„	40	„
254.	*Gheorghe Constantin*, bust, în medalion	„	52	„	„	40	„
255.	*Elena*, soţia lui *Gh. Constantin* şi fiica lui *Mateiu Zănescu*, bust, în medalion[3]	„	52	„	„	40	„
256.	*Eliza Urezeanu*, fiica lui *Mateiu Zănescu*, bust, în medalion . .	„	52	„	„	39	„
257.	*Gheorghe Stolojan*, fost avocat şi senator, Târgu-Jiu, bust . . .	„	33	„	„	26	„
258.	*Dumitrana*, mama lui *Gheorghe Stolojan* şi fiica lui *Mateiu Zănescu*, bust[4]	„	33	„	„	26	„
259.	*„Ispitirea lui Iosif de către soţia lui Putifar“*[5]	„	70	„	„	55	„

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

1) Tablourile dela 248 până la 250 aparţin d-nei *Maria I. M. Zănescu*, str. Egalităţii n-rul 82, Piteşti.

2) Tablourile dela 251 şi 252, aparţin d-lui colonel *Zamfir Teodorescu* com. Militari (Ilfov).

3) Tablourile dela 253 până la 255 aparţin d-nei *Sevastia Vasilescu*, directoare a liceului de fete din Târgu-Jiu.

4) Tablourile dela 256 până la 258 sunt proprietatea d-nei *Sofia Sterescu* din T.-Jiu.

5) Aparţine d-lui *Florin Oniţiu*, inginer la Uzinele şi Domeniile Reşiţa.

260. *Ioachim Dăianu şi soţia sa*, grup[1]) mărimea 0.78 m pe 1,00 m
261. *Ioachim Dăianu*, bust . . . . „ 52 cm pe 39 cm
262. *Soţia* d-lui *Ioachim Dăianu*, bust[2]) „ 52 „ „ 39 „
263. *Ioan Petric*, fost director al şcoalei primare din Satulung, bust, pe carton . . . . . „ 53 „ „ 42 „
264. *Eufrosina*, soţia lui *Ioan Petric* fiica fostului preot în Satulung *Ioan Martinovici*, bust, pe carton „ 50,5 „ „ 41,5 „
265. *Mişu Popp*, autoportret la vârsta de 47 ani, pe carton[3]) . . . . „ 50 „ „ 41 „
Cu inscripţia pe dosul cartonului: *„Spre semn de amiciţie datu D-lui Ioanne Petricu Director 13 Ianuarie 1874 M. Popp“.*

Desene în creion[4]).

1. Sf. Arhanghel Mihail . . . . mărimea 16 cm pe 10 cm
2. Maica Domnului cu Pruncul în braţe . . . . . „ 16,3 „ „ 14 „
3. Sfţii Constantin şi Elena . . . „ 21 „ „ 17 „
4. Sf. Treime . . . . . „ 21 „ „ 16,5 „
5. Sf. Iacob (uşor acuarelat) . . . „ 24,7 „ „ 17 „
6. Isus, pe tron . . . . . „ 30,7 „ „ 18,8 „
7. Sf. Nicolae (uşor acuarelat) . . „ 28,6 „ „ 18,4 „
Cu nota pictorului: *„Făcut la Văcăreşti în 1853“.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) Aparţine d-şoarei *Aurelia Henzel* din Alba-Iulia.

2) Tablourile 261 şi 262 sunt proprietatea d-nei *Ana Totoianu* din Cluj.

3) Tablourile dela 263 până la 265 aparţin -dlui *Vasile Meşotă*, comerciant, str. Axente Sever n-rul 9, Braşov.

4) Desenele şi schiţele, cu figuri mult reduse faţă de mărimea naturală a acestor din urmă, sunt făcute pe hârtie de desen albă şi au fost consemnate aci în ordinea în care se găsesc aranjate în albumul aflător la biblioteca *„Asociaţiunii pentru literatura română şi cultura poporuiui român „Astra“* din Braşov. Adăogăm, că tot în acest album sunt dispuse şi desenele şi schiţele lui Ioan Popp, tatăl, cum şi cele ale lui *N. Popp*, fratele pictorului, lucrări specificate de altfel în articolul *„Pictorul Mişu Popp“*, la notele 1 şi 2 dela pag. 103 din n-rul 2, anul 1932, al revistei.

8. Isus stând în picioare . . . . mărimea 28 cm pe 19 cm
9. Maica Domnului cu Pruncul în braţe (uşor acuarelat) . . . . „ 28,5 „ „ 17,3 „
10. Sf. Treime . . . . . „ 29,2 „ „ 21,7 „
11. Sf. Ioan Botezătorul . . . . . „ 28,5 „ „ 20 „
12. Sfţii Gheorghe şi Dumitru . . . „ 29,4 „ „ 21 „
Semnat: *„M. Popp“*.
13. Chiriarchii Saba şi Teodosie . . „ 28 „ „ 21,7 „
14. Sfţii Vasile cel Mare şi Grigore, apoi sfţii Ioan gură de aur şi Ştefan, diptic . . . . . „ 21,8 „ „ 30,2 „
15. Sfţii Gheorghe şi Statie, apoi sfţii Calinic şi Dumitru, diptic . . . „ 19,8 „ „ 30,2 „
16. Tatăl cel Ceresc, în două atitudini „ 26,6 „ „ 19,2 „
17. Maica Domnului cu Pruncul în braţe şi alături Isus, ambii tronând . . . . . „ 21,7 „ „ 29,2 „
Nota pictorului: *„la Câmpulung 1867“*.
18. Aceiaşi, stând în picioare, apoi două schiţe reprezentând fiecare pe sf. Ioan Botezătorul . . . . „ 29 „ „ 21,7 „
19. Maica Domnului cu Pruncul în braţe, tronând . . . . . „ 24,5 „ „ 19,5 „
20. Isus, stând în picioare . . . . „ 29,2 „ „ 21,6 „
21. Două desene reprezentând falduri de îmbrăcăminte, apoi pe dosul lor şase crochiuri reprezentând doi îngeri şi pe Maica Domnului în ghenunchi . . . . . „ 20 „ „ 34,2 „

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Schiţe.

a) *In creion.*

1. Isus pe tron. . . . . mărimea 13,8 cm pe 7,6 cm
2. Isus pe muntele măslinilor . . „ 20,6 „ „ 13 „
3. Acelaş . . . . . „ 21,1 „ „ 16 „

4. Figură biblică (în plâns) . . . mărimea 6,8 cm pe 7 cm
5. Grup de femei în diferite atitudini de tristeţe în jurul lui Isus răstignit . . . . . „ 10 „ „ 14,6 „
6. Sfţii Nicolae şi Gheorghe . . . „ 13,8 „ „ 9,8 „
7. Luarea de pe cruce . . . . . „ 21,3 „ „ 13,5 „
8. Botezul Domnului . . . . . „ 20 „ „ 16,5 „
9. Incoronarea Fecioarei . . . . „ 20,2 „ „ 16,7 „
10. Inălţarea Domnului . . . . . „ 16,2 „ „ 21,1 „
11. Aceeaş . . . . . „ 15,7 „ „ 21,4 „
12. Două figuri de femei simbolice şi una în medalion . . . . „ 18,5 „ „ 9 „
13. Două figuri de femei simbolice dintre cari una reprezentând războiul, iar cealaltă ştiinţa . . . „ 10,8 „ „ 18,2 „
14. Femee îmbrăţişându-şi copilul . „ 21,1 „ „ 14,6 „
15. Detunata, peisaje . . . . . „ 20,8 „ „ 29,1 „

BCU Cluj / Central University Library Cluj

b) *In creion şi peniţă.*

16. Sf. Petru oferind cheile . . . mărimea 13 cm pe 10 cm
17. Sf. Petru predicând . . . . . „ 14 „ „ 9,7 „
18. Isus ca Prunc . . . . . „ 11,2 „ „ 8,2 „
19. Cuvioasa Paraschiva în două atitudini diferite, apoi jos un bălaor „ 22 „ „ 16,7 „
20. Isus, maica Domnului şi Sf. Ioan Botezătorul . . . . . „ 20,3 „ „ 16,5 „
Semnat: „*M. Popp*“.
21. Sf. Treime . . . . . „ 16,5 „ „ 20,5 „
22. Sf. Treime . . . . . „ 17 „ „ 21 „
23. Inălţarea Domnului . . . . . „ 15,6 „ „ 21,1 „
24. Invierea Domnului . . . . . „ 16,8 „ „ 22,5 „

25. Isus, Toma necredinciosul şi cei-lalţi apostoli . . . . . mărimea 21 cm pe 12,7 cm
Semnat: „*M. Popp*".

26. Corul îngeresc . . . . . „ 21,1 „ „ 34,2 „

27. Invierea Domnului . . . . . „ 18,6 „ „ 34,3 „

28. Înălţarea Domnului fragment . . „ 34,4 „ „ 15,4 „
Semnat: „*Satulung M. Popp*".

29. Vestirea Zahariei şi Bunavestire, fragment . . . . . „ 15 „ „ 34,4 „

30. Fiica lui Iair . . . . . „ 20,7 „ „ 34,5 „

31. 15 Figuri de sfinţi şi sfinte . . „ 22,5 „ „ 36,2 „

c) *In peniţă şi tuş.*

32. Diferite figuri biblice şi sf. Ioan Botezătorul . . . . . mărimea 21,7 cm pe 8,7 cm

33. Sfţii Simeon, Bartolomeiu, Mateiu, Andreiu, Iacob, Ioan, Toma şi un alt Iacob . . . . . „ 17 „ „ 13 „

34. Invierea Domnului . . . . . „ 17,2 „ „ 22,4 „

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Biserici pictate[1].

a) *In colaborare cu pictorii Const. Lecca şi Barbu Stănescu.*

1. Biserica *Curtea veche* din *Bucureşti*, pereţii interiori şi bolţile. Cu o inscripţie (deasupra uşii de eşire), în care se menţionează numele „profesorului de desen C. Leca".

2. Biserica *Sf. Gheorghe-nou* din *Bucureşti*, pereţii şi bolţile.

3. Biserica *Sf. Ecaterina* din *Bucureşti*, pereţii şi bolţile.

4. *Capela* cimitirului *Şerban Vodă* (Belu) din *Bucureşti*, icoanele de pe tâmpla altarului. (Această capelă a fost dărâmată pe la anul 1890, construindu-se în locul ei cea actuală).

---

1) Bisericile au fost menţionate aci în ordinea probabilă în care au fost pictate. Privitor la bisericile din Ardeal vezi articolul d-lui *V. Vătăşianu „Opera pictorului Mişu Popp"*, publicat în n-rul 4, anul 1932, al revistei pag. 291 şi următoarele.

b) *De pictor singur.*

5. *Biserica Domnească* sau *Catedrala* din *Târgu-Jiu,* în întregime.

c) *In colaborare cu pictorul Barbu Stănescu.*

6. Biserica din comuna *Gârbovu* (Gorj), în întregime.
Cu inscripția din pronaos, pe zid, deasupra ușii de eșire: *„Pictori Mihail Popu și Barbu Stănescu 1858".*

d) *De pictor singur.*

7. Biserica cu hramul *Cuvioasa Paraschiva* din *Țânțari,* icoanele de pe tâmplă.

e) *In asociație cu pictorul C. Lecca.*

8. Biserica *Radu-Vodă* din *București,* pereții și bolțile.
Cu inscripția pe una din coloanele din mijlocul bisericii: *„C. Lecca și M. Popp".*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

f) *Iarăși independent.*

9. Biserica schitului *Frăsineiu,* (Vâlcea) actualmente mănăstire, în întregime.
Cu semnătura pe portretul ctitorului[1]: *„M. Popp pictor 1863".*

10. Biserica *Sf. Nicolae* din *Câmpulung* (Muscel) în întregime.

11. Biserica *Adormirea Maicii Domnului,* din *Satulung* (Săcele), picturile murale interioare și o parte din icoanele de pe tâmpla altarului[2]).

12. Biserica *Adormirii Maicii Domnului* din *Cernatu* (Săcele), icoanele de pe tâmpla altarului.

13. Biserica din *Toderița,* patru icoane pe iconostas.

14. Biserica *Sf. Nicolae* din *Râșnov,* icoanele de pe tâmpla altarului.

15. Biserica din *Araci* (Arpătac), icoanele de pe tâmpla altarului.

---

1) Prea sfințitul *Călinic Cernianu,* episcop al eparhiei Olteniei.

2) In privința semnăturilor pictorului a se vedea articolul D-lui *V. Vătășianu*: *„Opera pictorului Mișu Popp"* din n-rul 4, anul curent, pag. 298.

Ceasuri de noapte.

I-atât de neagră noaptea ce-mi bate prin ferești,
Că'n van te cați prin beznă, tu nu te mai găsești
Pe tine, ci pe-un altul ce-ți seamănă și care
Nici dragoste de viață, nici dor în suflet n'are.

Tu cel ce-ai fost c'o clipă nainte, tu te-ai dus
Cu valul de lumină al zilei ce-a apus,
Și dragostea și dorul. nădejdea de mai bine,
Comoara ta de vise, plecând le-ai dus cu tine.

Și-acum în fața vieții, tu, cel care-ai rămas,
Pleci capul și genunchii și fiecare ceas
Din noapte-un veac îți pare și plângi și te 'nfiori,
Dar cel ce-i dus se'ntoarce senin în fapt de zori.

Ecat. Pitiș

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sfârșit de August.

Incep să moară florile la geam
— E pe sfârșite luna lui August —
Caisul, iute mi-a întins un ram,
Mă 'ndeamnă blând din rodul copt să gust.

De ce n'aș tinde mâna să culeg
Bogatul rod ce-aproape mi-e acum?
De ce nu pot, cais, să te 'nțeleg,
Când văd și simt că toamna e pe drum,

Când știu că mâine tot acelaș ram
Ce-l încovoaie fructul auriu,
Sărac și trist va atârna la geam
Și-l voiu privi cu sufletul pustiu.

Ecat. Pitiș

Flori de lumină

de ***Al. Lascarov-Moldovanu.***

I.

Cântecul.

Erau şapte în aceeaşi încăpere, în care lucrau lemnul. Şapte oameni — şapte suflete — şapte lumi.

Când îşi începeau treaba, şase din ei blestemau — singur unul, îşi făcea o cruce, — şoptea ceva, neauzit de ceilalţi — şi cu privirea potolită şi surâzătoare, punea mâna pe lemnul, din care avea să scoată rodul ostenelei şi al priceperei lui.

Pe urmă, uitând parcă de toate, acel unu, începea să cânte.

Dar cântecul lui nu era din cele ale lumei, — era unul mai rar, mai scump.

Tovarăşii lui puteau să prindă, la răstimpuri, unele din vorbele cu care se însăila cântecul lucrătorului senin.

Erau vorbe de preamărire pentru o fiinţă de deasupra oamenilor şi-a vieţii, — pentru Acela care pe toate le face, şi pe toate le îndrumează.

Aşa, — auzeau:

Toate-aicea pe pământ
Ţărnă şi nimica sânt,
Dacă tu, şi el, şi eu
Sântem fără Dumnezeu...

Iar altădată:

Doamne, Doamne, Tu mă ţine
Pe pământ, cum se cuvine,
Că de-ar fi pe seama mea
Nu s'ar alege nimica.

Ceilalţi şase râdeau ades de el, — dar omul nostru de ce ei râdeau mai tare, tot pe atâta el îi iubea mai mult, — şi, surâzând blajin, le spunea:

— „Ce ştiţi voi, sărmanilor, de viaţa aceasta?!...“

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ei nu se supărau — şi, peste voia lor, simţeau, zi de zi, o caldă prietenie pentru cântăreţul trudei lor.

Aveau, de el, şi un fel de sfială..., Aşa că, nu-şi mai întovărăşeau munca de blestem.

Intr'o zi, unul din cei şase, începu şi el să ţină ison cântării. La început fără vorbe, — până într'o zi, când se trezi cunoscând şi vorbele. Nu ştia cine îl învăţase, — dar le cunoştea...

Şi nu trecu mult — şi se adăogă cântăreţilor şi un al treilea. Acesta avea glas mai subţire, — ţinea un ison de sus.

Cel de-al patrulea, veni într'o seară la cântăreţ — şi cu puţină înciudeală în glas, îi zise:

— „De unde ai tu puterea aceasta?"

Omul, zâmbind, îi răspunse simplu:

— „De la Domnul Iisus..."

Şi peste câteva zile — şi cel de-al patrulea începu să murmure cânturea...

Trecând puterea de ruşinare care ţinea încă încătuşaţi pe cei trei care mai rămăseseră, se adăogară peste puţin şi ei, valului de cântare care venea tocmai din Inima lui Iisus, — isvorul cel nesecat de daruri dumnezeeşti....

Şi de-atunci, în încăperea în care lucrau cei şapte oameni — şapte suflete îngemănate prin Domnul, — se aud cântece de slavă şi de îmbucurare...

II.

„Fă-te unealta Mea !.."

Când am intrat în încăperea plină de umbră şi de tăcere, tânăra femee mă privi cu ochii miraţi, din care duhul meu a înţeles că în sufletul ei era tulburată.

Aceste ferestre ale adâncului, — prin care fantomatica frământare dela fund îşi străvede senzurile prin inefabil... Ochii... Lumi întregi de tumulturi imateriale, — chemări spre limanuri de suferinţe, — vad prin care Mântuitorul oamenilor îşi trece puterea Lui de ajutorare, cerşind dragoste pentru cei îndureraţi...

In ochii plini de mirată îndurerare întotdeauna slomneşte chemarea lui Iisus.

Şi fu deajuns să-i înţeleg starea din clipa aceea prin uşoara strângere de mână, că tânăra-şi lăsă lacrimile să-i pice pe obraz.

Nu mă interesa motivul supărării — ci numai supărarea, — de aceea n'o întrebai nimic.

Doar de-i spusei încet:

— „Eşti mâhnită..." — la care ea rămase împietrită, cu boabe noi de lacrimi, gata să plesnească la colţul pleoapelor.

Stătui.

Simţii atunci aceeaşi chemare de totdeauna: „Vorbeşte-i în numele Meu!..." — când am în preajmă pe unul care sufere.

De data aceasta, auzii clar în duhul meu: „Am nevoie de ajutorul tău..." Am tresărit... El — să aibă nevoie de păcătoşenia mea?!... M'am îndoit o clipă... Glasul însă se auzi din nou, cald-poruncitor: „Fă-te unealta Mea!..."

Şi stând amândoi, liniştiţi şi prieteni, în odăiţa plină de umbră şi de tăcere, i-am spus tinerei întristate:

— „Noi facem mereu aceeaşi greşală... Noi credem că ne putem bizui pe oameni. Nădăjduim, ne încredem, — aşteptăm, jurăm în numele lor, — şi, deodată, acolo unde credem că trebue să găsim temelia tare a siguranţei, vedem un gol, al trădării. Atunci începem să strigăm, jelindu-ne"..,

Femeia îmi urmărea vorbirea, ştergându-şi încet lacrimele şi aşteptând în aceeaş mirare întristată.

Zisei:

— „Aşa sunt oamenii... Temelii slabe şi nesigure... Sufletul lor: încăpere cu toate ferestrele deschise vânturilor îndoielelor şi ale necredinţei... Iată, tu, acum, desigur suferi din pricina aceasta... (femeea tresări)... Ştiu... ştiu..."

Tăcurăm câteva clipe.

Apoi:

— „Aşa că tot temeiul şi totdeauna, noi trebue să-l punem în Dumnezeu... El singur — da, El singur — este temelie care nu înşeală... Dămnul şi Mântuitorul nostru..."

Din nou, lacrimele se arătară, dar nu mai erau cele vechi.

Respirând adânc, vorbii:

— „Nu simţi cât de mare, bun, tare, etern şi mângăietor este El?!... Uite: acum El e aici, între noi..."

Punându-şi mâinele pe ochi, femeea hohoti greu şi uşurător:
— „Da, da, — numai El, numai El... Aşa-i, aşa-i!...“
Când dusei încet mâna spre creştetul fetei s'o mângâi, — simţii limpede şi dulce-cutremurător că prin ea se strecoară chiar mângâierea lui Iisus.
Plângeam şi eu...

III,

Bunătate . . .

Stăteam culcat în câmpie. Era linişte şi pace peste tot. De sus pogora ploaie nevăzută de îmbucurare senină. Sufletul se lăsa mângâiat de ea, aromind în nădejdi de înfrăţire şi de bunătate.
Mâna mea, la răstimpuri, se ridica moale şi plină de bunătate spre înalt, de parcă ar fi cerut Celui de sus revărsare de milă şi de învrednicire peste ea, să fie mai harnică, mai ajutătoare şi mai încărcată de mângâieri pentru frunţile umbrite de suferinţă ale fraţilor.
Şi nici un gând din cele ale ceasului de trudnică existenţă nu păta limpezimea de cristal a clipei uşurate de tină...
Părea că adorm, — când lângă umărul meu se ivi o păsărică cenuşie, cu ochii negri, ca două mărgeluşe fine şi mişcătoare.
O privii,.. Mi se părea ciudat cum e atât de cu încredinţare că nu-i voi face nimic rău.
Se uită şi ea în adâncul ochilor mei — şi simţii atunci că ea a văzut bunătatea mea. De aceea n'a sburat când dusei mâna spre ea.
Când o atinsei, avui o negrăit de moale şi dulce impresie. Un puf călduţ şi viu... O diafană şi ne mai cercată gingăşie.
Auzii limpede: „Ce bună este mâna ta!“... — şi mă miram, de vreme ce n'o ştiam aşa...
Păsărica începu atunci a ciripi subţire şi înteţit, ca o glăsuire de argint micuţ.
La chemarea ei, din văzduhul imaterial se pogorî spre mine o grindină moale şi caldă de mici pumni cenuşii, având pe lături firave aripioare albicioase, iar drept ochi câte două mici mărgeluşe fine şi mişcătoare...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şi păsărelele încrezătoare mă împovorară uşor pest tot. De jur în jurul meu, — pe umeri, — în culcuşul dintre piept şi braţe, năpădindu-mi mai ales mâinele şi cerându-le mângâiere,..

Şi mâinele mele, atât de păcătoase până atunci, se făcură dintr'odată desăvârşit bune, ştiind a mângâia cum nu ştiuseră a mângâia până atunci: bunătate, bunătate, bunătate...

Bucuroase, păsărelele ciripeau sprenţar — şi din neînţelesul lor limbaj, puteam desprinde atât: „ce mâini bune are omul acesta!..“

O înminunare cerească îmi cuprinse fiinţa — căci şi eu simţeam, în adevăr, că mâinele mele se făcuseră bune, — şi aveau în ele mângâieri curate venite din adâncimi nebănuite: de acolo, unde s'a ascuns bunătatea de la început a lui Dumnezeu, — şi peste care năroada şi nevrednica noastră vieţuire, a aruncat munţii de gunoaie ai răutăţii noastre...

Ce bine era, in ceasul acela, stând aproape adormit, în învestmântarea caldă a păsărelelor mele şi'n ciripitul lor de recunoştinţă pentru bunătatea mâinelor mele...

Dar, dragii mei, acesta a fost numai un vis...

Babeş-Bolyai University Library Cluj

IV.

Vorbind cu-un prieten...

Aveam un prieten, puţin schiop şi cu faţa gălbejită din pricina unei boale ascunse. Il vedeam la adunările vecerniei, în bisericuţa mângâiată de umbre şi de cântări. Privirea lui, aproape stinsă, avea, la răstimpuri, licăriri de aur în ape de smoală, Părea că surâde atunci.

Când predica părintelui se înalţa în evocări biblice, prietenul meu se sprijinea mai tare în bastonul şchiopeniei lui, şi căscând tare ochii, ţintea cu îndărătnicie pe preot. Uita gura uşor întredeschisă şi avea ca o uimire pe chip.

Era sărac, nespus de sărac, prietenul meu. Cunoştea adâncurile cele uscate şi înăbuşitoare ale grotei sărăciei.

Şi, într'o zi, mă aflam cu el sub umbra unui copac, undeva, afară din oraşul orgiei şi-al tristeţelor. Stăteam de vorbă despre oameni şi despre lucruri. Soarele, deasupra noastră, îşi revărsa îmbielşugarea de lumină. Zările se desfăceau largi şi primitoare la sine de nădejdi fără de margeni.

Şi prietenul meu, vorbi, calm şi adânc :

— „Cât de rău îmi pare de anii mei de apostasie !... Şi cât de mulţi sunt la număr !... Vrăfuisem şi eu câteva cărţi, în care nişte creeri imbecili se luau la întrecere cu Dumnezeu. Şi i-am crezut şi eu,.. Ce prostie !,.. Ca un nătâng am petrecut aşa ani de ani..., cei mai buni... Mă uit în urmă şi-mi vine să plâng, să sbier..."

Se opri puţin, ridicându-şi privirea spre frunzarul bogat.

Dădu din cap şi zise :

— „Acuma când cunosc pe Regele vieţii şi-al morţii, când am siguranţa prezenţei Lui, prostia trecutului meu este cea mai crudă pedeapsă din toate câte pot fi... Ridicol... Pedeapsa de a fi ridicol... Eu supra-omul de odinioară, îndopat cu „filosofiile" altor supra-oameni, faţă în faţă cu El, — Lumina luminelor, Inceputul şi Sfârşitul tuturor, — Dumnezeu... Cugetă şi dumneata..."

Prietenul meu surâdea uşor şi amar.

Urmă :

— „Dar acum, potolirea cea mare se lasă ca o supremă mângâiere, a tuturor suferinţelor şi-a tuturor năcazurilor, ieşite, vai, din chiar voia şi păcatul nostru... El vine şi închide ochii, — moaie rănile, — răcoreşte fruntea, — şi, mai ales, alintă sufletul..."

Ochii prietenului priveau, pierdut, ca în biserică, undeva, spre limanul cel nevăzut de ochii firei, dar bănuit şi gustat de cei ai duhului..,

Deasupra noastră, soarele ploua lumină, iar copacul stufos ne mângâia cu umbră.

Prietenul meu tăcea, cu ochii aproape închişi...

BJU Cluj / Central University Library Cluj

Toamnă

Pe întinsul de câmpie
Totul este ras, uscat....
Doar vre-un plop înalt, subțire
De s'arată 'ngândurat.

Ale ciorilor armate
Poposesc pe miriști crude.
De departe, de pe coaste,
Croncănit de corbi s'aude.

Și'n cojocul lui de oaie
Stă ciobanul lângă turmă.
Gândul lui se 'ntoarce sprinten
Cu o lună mai în urmă.

El privește sus spre munții
Cari de nouri se agață
Și mai vede, ici și colo,
Câte-un petic de verdeață.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— — — — — — — — — — — —

Ceața'n val cuprins-a munții
Și ciobanul, într'o doară,
Se întreabă dus pe gânduri:
— Mai veni-vei primăvară?

Gheorghe D. Banu

Din stânga şi din dreapta

41

In Stejeriş, deasupra poligonului de tragere.

In faţă, masivul dantelat al Pietrii Craiului, ţâşnit din şcoarţa pământului ca să aibă pe ce se sprijini bolta cerului. In stânga, Dealul Corbului învălit în tohoarca-i verde şi lungă, de să târăşte prin văi. In fund, tot la stânga, vârful Postovarului: un colţ de măsea uriaşă, ştirbă, necurăţită, înegrită de bătrâneţe. In dosul meu, din valurile uriaşe de verdeaţă se ridică mătăhăloasă balena încremenită a Tâmpei. Tot în dos, în fundul zării, Ciucaşul, scofâlcit de bătrâneţe şi gol piatră, face baie de soare. Şprenghiul, în capătul Braşovului vechiu: o căciulă veche, mâncată de molii, uitată acolo de cine ştie care uriaş. La apus, soarele se căzneşte să röntgenizeze trupul gros şi noduros al unui bălaur enorm care, c'o falcă 'n cer şi cu alta pe Măgura Codlii, se'nălţase din bezna peşterilor subpământene.

De-asupra Tâmpei, zeiţa Luna, înconjurată de suita-i de stele ce izvoresc jucăuşe din hăul abisurilor cereşti, se înalţă gânditoare şi palidă, în vreme ce trena — horbotă de nori — i se mişcă alene dela apus spre răsărit. Mirele-i ştrengar se piteşte după Măgură, de unde, cu faţa îmbujorată, se uită pe furiş pe sub fusta dantelală, tivindu-i juponul cu aur.

Din înălţimi ameţitoare, în rotogoale largi şi maiestoase, un uliu dă binecuvântarea.

A doua zi.

Susurul unor şoapte îndepărtate se strecoară sfios prin coroana încheiată a pădurii. Din când în când, svâcniri de păsări fără glas. La coada Pietrii Craiului, nişte zoale murdare pe faţa curată a bolţii cereşti. Pe drumul Cristianului, un sul de praf se răsuceşte într'o polcă ameţitoare. Câteva cioare, cu fâlfăiri de aripi obosite, o iau spre adăpostul pădurii, într'un croncănit sec şi enervant.

Când am trecut pe la Warte, susurul pădurii se prefăcu în orchestră wagneriană, iar zoalele dela coada Pietrii Craiului, ca valurile unor ape murdare care şi-au rupt stăvilarele, inundară, învălmăşite, jumătate din faţa cerului. Ajuns acasă, picuri mari mă plesniră în obraz, iar pe sus, prin podul norilor, cineva rostogolea buţi uriaşe.

A treia zi.

Pontos săpunise ca dintr'al altuia întrega faţă a lui Uranos. Veni apoi calfa Eolus şi, cu briciul unui vânt ascuţit, cât ai tipări o mămăligă, îi curăţi obrazul de zoale, pe care parte le şterse de vârful Bucecilor parte le plescăi în basinurile lui Poseidon. Helios cobora spre palatu-i de aur, să se culce. Mâne-zi avea să se scoale de dimineaţă.

Se pregătiau păgânii pentru sărbătoarea de-a doua zi a creştinătăţii: Sfinţii Constantin şi Elena.

A patra zi.

O dimineaţă dumnezeiască, de neuitat. Nici odată n'am văzut cerul şi zarea mai curate, nici Piatra Craiului mai apropiată. Codlea, sub poala verde 'ntunecată a Măgurii, smerită ca turma credincioşilor îngenunchiaţi sub patrafirul duhovnicului, pare la o bătaie de puşcă, iar Ghimbavul, strâns ciotcă la răscrucea şesului, la o svârlitură de piatră. Şi de jur-împrejur, ca'n faţa unui altar cu icoane făcătoare de minuni, o tăcere care te sfinţeşte. Intreaga natură pare adâncită într'o cucernică rugăciune de mulţumită şi recunoştinţă. Sufletul prinde aripi şi gândul se avântă spre necuprinsele tării. Sus... tot mai sus...

Dintr'o tufă, de-odată, impietând sfinţenia clipelor de caldă evlavie, două mahalagioaice de gaiţe încep a-şi cârăi vorbe de ocară.

Ca luată de-o furtună, toată sărbătorească atmosferă se destramă.

Din vecini, odrasla unui alt neam de sburătoare le strigă indignată:

— Nu vi-e ruşine? Păgânelor!... păgânelor!...

Una din cele vizate: Tacă-ţi pupăza!

Cealaltă: Ghighimocule... ghighimocule!...

Coasta însorită pe care mă aflu, se înviorează de imensul râs minor al greierilor şi căluşeilor.

Abia într'un târziu, trosnetul unei arme pune capăt ciorovăielii.

Dar mahalagioaica tot mahalagioaică. Cu toată primejdia care-o păştea, n'o rabdă inima să nu-i mai arunce, din depărtare, de adio, filfizonului:

— Maşir!...*)

S. Tamba.

*) *Maşir*, în graiul gaiţelor braşovene, e o ofensă grea.

Dări de seamă

Al. Lascarov-Moldovanu: Biserica năruită. Colecția Rosidor. Ed. „Națională" S. Ciornei, București. Lei 25.

În ograda năruitei biserici dela Rateșul-cu-plopi, ctitorie a Stamatineștilor dela sfârșitul veacului al 18-lea, în ograda invadată de vegetația „umbrelor și-a tăcerilor", în care nu mai stăruie decât o singură cruce — și aceea „strâmbă și ștearsă de vânturi, de ploi și de spinările vitelor" — crucea marelui spătar Săndulache Stamatin, își ducea zilele „o bătrână cu capul îmbrobodit în tulpan negru, cu pleoapele de jos răsfrânte, ca obosite de veghere sau de plâns" „cu buzele fără culoare tresărind la răstimpuri ca atinse de o rămășiță de fior, venită din niște străfunduri părăsite" „cu privirea în pământ, părând a căuta ceva veșnic negăsit", oftând și gemând din când în când, în singurătatea chiliei ei, ca apăsată de povara unor aduceri aminte.

Anii fugari care măcinaseră lemnăria și zidăria bisericii, așezară straturi-straturi de spuză și peste jarul în stingere al unei vechi iubiri nefericite.

„lezerul de nepăsare și de monotonie", în care se cufundase sufletul acestei vieți-ruină, n'a mai fost tulburat în adâncuri decât d[illegible]dată, la un miez de noapte, de fiorul pe care i l-a strecurat până în măduva oaselor tropotul învălmășit al sotniilor de Cazaci care treceau „spre o zare înoptată" „spre locul de cruntă izbire". Căci sgomotele acelea, în loc să se oprească în urechi ca altora „se coboară în hrubele aducerilor aminte, cercetând și cotrobăind pe acolo, se vadă dacă nu se mai află vre-o amintire, ca s'o scoată sus în apa lacrimilor". Înfiorată „caută să închidă la loc canaturile sufletului, deschise brusc de sgomotele stradei... Un aier rece și curățitor pătrundea (în adâncurile ființei ei) prin firidele pline de paianjenii uitării, îi rupea, prăfuindu-i și desgolind diamantele negre ale aducerii aminte..... Iar mâna, inconștient cerca să dea în lături din față, aburul subțire al unei vedenii, care totuși stăruia înainte, ca o arătare fatidică și răutăcioasă". Era vedenia celui care îi umpluse odiniară sufletul de-o nebănuită, dar prea scurtă fericire, zdrobită, fără de veste, în înmugurirea ei încă, de războiul făcut de-ai noștri alături de aceleași uniforme pe care le vedea acum trecând, prin noroiul gros al străzii, în sunetul unei muzici cântată plângător de-o fanfară militară.

„Ca lovită de-o palmă nevăzută" se dădu înapoi dela geamul care-i descoperea realitatea, căzând greoaie în fotoliu-i schiop de lângă sobă. Țipătul prin care „i se scursese" odinioară

tot sufletul, îi răscoli încă odată adâncurile amintirii. De sub cenuşa uitării, icoane vechi şi nespus de dragi înviau spălate de apa sfânta a plânsului alinător. E plânsul pe ruinele celei mai frumoase primăveri din câte a putut să aibă o viaţă omenească: primăvara iubirii stăpânului moşiei Rateşul-cu-plopi şi a fiicei lui Ioniţă şi a Elenei Stamatin, a cărei povestire se ţese, într'o rară bogăţie de imagini, curată, frumoasă, armonioasă — ca şi eroii ei, ca şi sufletul autorului — fără alunecuşuri moderne prin alcovuri cu lumina scăzută şi miros de parfumuri excitante, în cele 188 de pagini ale volumaşului.

După ce închizi însă cartea şi ieşi în lumea de azi, îţi dai seama că povestea iubirii lui Sandu Chebac şi a Mărioarei Stamatin, a ospitalităţii împărăteşti dela casa părintească a celei din urmă, a sufletelor oneste, deschise, curate, a celor din cuprinsul celor două conace boiereşti, e de pe un tărîm care nu mai stăruie decât în amintirea celor cu sufletul călător.

Dacă ţie, cetitorule, nu ţi-e sufletul cu totului refractar la farmecul poeziei, dacă sufletul ţi-e dornic de-o altă lume decât cea pe care-o simţi şi vezi forfotind în jurul tău, după ce-ţi vei ridica ochii de pe ultima pagină a acestei recreatoare cărţi, duioşia nostalgiei vremurilor, plaiurilor şi oamenilor zugrăviţi în ea, te va urmări multă vreme.

Dacă aş avea fată de măritat, între puţinele cărţi de literatură pe care i le-aş pune în mână, e şi *Biserica năruită* a d-lui Al. Lascarov-Moldovanu.

Ax. B.

*

Prof. Dr. Victor Jinga: *Cooperaţia românească în judeţul Braşov.* Braşov, Pg. 58. Lei 25.

Din istoricul cooperaţiei în Ardeal se aminteşte ca prima unitate cooperativă o instituţie financiară: Reuniunea de credit şi economii din Răşinar, întemeiată la 1867 de dascălul Visarion Roman. La 1915, numărul cooperativelor de credit şi al membrilor (108 cu 11.112 membri şi cu 141.120 K. profit net) era cam un sfert faţă de 1930 (427 bănci pop., 141 coop. de consum, 18 coop. forestiere, 48 alte cooperative).[1])

In ceeace priveşte jud. Braşov primele înfiripări cooperatiste de credit şi economii (ca Asociaţia „Meseriaşul Român", — înfiinţată la 1888 în Braşov cu 29.150 fl. capital şi transformată la 1914 în soc. pe acţiuni — „Minerva" (1910) din

---

[1]) In V. Regat prima unitate cooperativă s'a înfăptuit la 1882. Azi numărul lor se ridică la aproape 10.000.

Poiana Mărului) nu îndreptățesc a vorbi de o mișcare cooperatistă înainte de războiu, în acest județ. Iar la înființarea cooperativelor (mai ales de consum) de după războiu, nu s'au avut în vedere nici unul din principiile care stau la baza cooperației, de aceea nu e de mirare dacă aceste cooperative, înființate aproape în fiecare sat al județului, azi nu mai există. Această pseudo-cooperație, „ciupercărie cooperatistă" are meritul de a fi compromis, aci la noi, însăși ideia cooperației, întârziind desvoltarea adevăratei cooperații cu cel puțin 10 ani.

Abia prin anul 1924, mulțumită unei propagande inimoase, începe să renască acțiunea cooperatistă.

Din cele 29 cooperative rom. existente la 31 Dec. 1924 în jud. Brașov, numai 9 au fost înființate înainte de 1924 (7 coop. de consum și 2 bănci pop.). Cooperatorii, pe urma experienței făcute cu coop. de consum, procedează cu mai multă băgare de seamă și, astfel, azi iau ființă cooperativele folositoare celor mulți, nu conducătorilor speculatori ai avantajelor acordatede Stat.

Tristele amintiri lăsate de coop. de consum totuși nu s'au șters (dela 1922—1930 nu s'a mai întemeiat nici o coop. de consum). Atențiunea Românilor se îndreptează azi în alte direcții: spre coop. de credit — băncile populare — coop. forestieră, obștii de arendare și coop. de transporturi, relativ la care autorul, în p. 2 al cap. IV, dă înțelepte îndrumări. Tot în acest capitol se dau și concluziile privitoare la situațiunea actuală a mișcării cooperatiste.

Cele 32 societăți coop. rom. de azi, din jud. Brașov, cu o vechime de 7-10 ani — din care numai 2 cu sediul în capitala județului — mânuiesc aproape 26 milioane lei și au aproape 4000 membri societari, toți Români. Cooperația din acest județ este, deci, prin excelență rurală, iar „coloana ei vertebrală" o formează băncile populare. Cu toate acestea, 30 comune rurale nu au încă nici un fel de cooperativă.

Broșura se încheie cu un cald apel adresat intelectualilor din județ, ca celor mai chemați animatori ai mișcării cooperatiste. Căci în acest câmp de activitate „ei pot împleti idealul moral cu cel social și economic, generozitatea și altruismul cu realitățile de tot felul ale vieții zilnice, pot îmbina binele de până acum cu cel de azi și cu mai-binele de mâne; aci se servește deaproapele, satul, patria umanitatea.

Cooperația poate să nu înfățișeze vraja exterioară a altor idealuri, svăpăații pot să nu găsească în ea potolire, utopiștii mirajuri, amatorii de esențe tari politico-sociale prilej de lovituri. Ea este fluviul lin și adânc care absoarbe graba și sgomotul păraielor de munte până-și descarcă povara în marea vieții și sbuciumului omenesc".

Cooperația românească are în d-l V. Jinga un bine pregătit și iscusit animator. Să nădăjduim că sănătoasele d-sale îndrumări nu vor răsuna în pustiu ci vor mobiliza măcar pe intelectualii porniți dela sat, datori „să-și aducă aminte că acolo au rămas nevoi și suferințe, a căror tămăduire stă și în mâinile lor. Și e datorie de conștiință să dai și altuia din ceeace îți prisosește ție, să te pui în slujba progresului de orice fel pe seama celor mulți".

Sfântul adevăr! Lucrarea d-lui prof. Dr. V. J. are însă un cusur: uită — nu știu dacă intenționat sau ba — să apese degetul pe o bubă urîtă, și mare piedecă în înzdrăvenirea cooperației la noi, *pe buba politicianismului,* al cărui puroiu a infectat și acest „aspect al civilizației românești."

După părerea noastră, câtă vreme nu vor fi în fruntea cooperativelor oameni în afară de organizațiile partidelor politice, oricum s'ar numi ele, — și aceasta ar trebui să fie o *condiție sine qua non* pentru oricare conducător de cooperativă — orice propagandă, oricât de stăruitoare și oricât de bineintenționată în interesul cooperației, nu-și va atinge obiectivul, fiindcă — bogdaproste politicienilor! — azi nimenea nu-ți mai crede că ceeace faci, nu faci în interesul unui anume partid[1]) și, firește, și din motivul că, la noi, *politician* și *necinstit* au ajuns a fi noțiuni sinonime.

Și intrată odată această ideie în capul Românului, cooperația va tânji mereu — sau și dacă ici-colea va putea înregistra succese, ele vor fi efemere, în urma piedecilor pe care i le vor pune purtătorii localnici ai firmei altor partide, geloase de ascendentul pe care l-ar putea câștiga asupra lor, prin succesele realizate, cei dela conducerea cooperativei, reprezentanți ai unui partid advers.

Așa dar, înainte de a-i pune sapei coadă, *heraus aus dem Ballhaus!* Altfel, slabă nădejde de creangă verde.

*

B.

---

1) Vezi articolul d-lui Radu Dragnea din Calendarul nr. 160 dela 16 Sept. a. c. „Pungașii cooperației", în care spune între altele: „Se știe de mult că în România Cooperativele sunt camuflagii pentru oamenii de afaceri"... „autorii înstrăinării cooperativelor pe seama samsarilor și pungașilor sunt partidele, toate partidele"... (vezi cazurile cooperativelor din Maramureș, Muscel, Bogdănești, Valea Popii, Ialomița.) „Luptă pe viață și pe moarte între liberali și țărăniști care să apuce cooperativele în exploatare"... „Cooperația a luat ființă la noi nu din dragoste pentru țărănime, pentru nevoiași... Nu! ea a fost concepută de acest partid (p. l.) pur și simplu pentru a-și înfeuda sieși mai adânc satele"... „Pungașii cooperației (de care a vorbit d-l Mihalache) sunt a fi căutați în partidele politice"...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Voluminosul **Anuar** (455 pg.) *al liceului „Radu Negru" din Făgăraș*, întocmit de directorul liceului, d-l Dr. Ștefan Damian, cuprinde zece ani de activitate școlară (1920/21 - 1930/31).

Din istoricul liceului desprindem următoarele informațiuni:

Liceul a fost înființat de Statul maghiar la 1898, la stăruințele scriitorului Coloman Mikszáth, pe atunci deputat de Făgăraș. Intemeierea lui se face prin sacrificarea Școalei civile și Școalei sup. de comerț. In edificiul actual, nou, funcționează din toamna anului 1909. A fost preluat de Statul român la 2 Febr. 1919 prin d-l Dr. Oct. Vasu, prefectul de atunci al Făgărașului. Tot atunci s'a instituit și catedra de l. română, ocupând-o Pr. Vasile Stoicanea.

Profesorii unguri, refuzând să depună jurământul de credință către Statul român, s'au demis înșiși la sfârșitul anului școlar 1918/19 din posturile lor.

Nici nu se putea altfel, ființarea lor aci, în capitala unui județ cu 97% populație românească, având alt scop: „cultiverea și răspândirea sentimentului maghiar, însușirea limbei maghiare și creșterea tinerilor în astfel de direcție, ca chiar și pe lângă menținerea limbii lor materne să se declare cu mândrie cetățeni maghiari." Scop mărturisit în Anuarul lic. din 1909/10 cap. I. pg. 1.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Inscrierile pentru anul școlar 1919/20 au adus în cl. I. *românească* 184 elevi, plasa ea lor necesitând deschiderea a 3 clase paralele, — suma totală a școlarilor din întregul liceu fiind de 417.

Liceul azi dispune de 21 puteri didactice, în afară de cateheți pentru confesiunile minoritare (5). Biblioteca prof. cuprinde 4071 cărți, biblioteca elevilor 1384, muzeul de științe naturale 4319 piese etc.

In clădiri, terenuri virane, proprietăți agricole, mobilier, colecții biblioteci etc. averea liceului e evaluată la Lei *20,249,266.*

Diagrama mișcării populației școlare ne arată maximul de elevi (541) în anul 1925/26, după care a urmat o scădere continuă, anul 1930/31 înregistrând numai 300 elevi. Cauzele sunt multe și evidente. Nu le vom mai enumera și noi. In tot răul însă și-un bine, atât sub raportul instrucției cât și al selecționării.

Spațiul nu ne permite să ne oprim la singuraticile cronici anuale cu introducerile lor, adeseori prețioase. Vom constata însă, că a fost nevoie de muncă conștientă, temeinică, devotată, ca, biruind toate greutățile începutului (educația și instrucția neglijată a elevilor în timpul războiului, efectivul de elevi aproape

îndoit mai mare ca pe vremea regimului maghiar, numărul profesorilor redus aproape la jumătate, puţina experienţă didactică a acestora, programa analitică diferită de cea veche, lipsa manualelor didactice, *politica* — afurisita de politică — pătrânjelul veninos nelipsit al vieţii noastre obşeşti — „care cu valurile sale tulburi ameninţa armonia şi seninătatea, condiţii absolut indispensabile pentru o muncă culturală rodnică“ etc.). şcoala să poată progresa totuşi, să poată aspira la prestigiul pe care şi l-au câştigat vechile liceie româneşti din Ardeal.

Şi semne sunt că devotamentul corpului didactic nu s'a cheltuit degeaba.

Frumosul număr de elevi minoritari ai liceului sunt dovadă că chiar rezerva şi neîncrederea cu care au privit o vreme minorităţile etnice şcoala, azi s'au spulberat.

Liceul „se impune azi ca un adevărat templu al culturii“ (spune d-l M. Dragomirescu încă în 1924) şi „pe calea apucată, e un important isvor de regenarare naţională“ (constată d-l I. Simionescu).

B.

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Mult pot puţinii buni împreună!“ — îşi întitulează Despărţământul jud. Sibiu al Asociaţiunii „Astra“ darea de seamă asupra activităţii sale din anul 1931.

Despărţământul care, spre a-şi putea traduce în faptă bunele intenţii, a reuşit să-şi asigure colaborarea, atât de activă, a preoţimei, a corpului didactic, a armatei, a „Camerei“ şi „Serviciului agricol“, a „Asociaţiei medicilor“ ; Despărţământul care poate înscrie la activul său dintr'un an realizări ca : pregătirea a 30 de conducători de coruri prin organizarea de cursuri sistematice, examinarea medicală a populaţiei din 7 comune (8207 persoane) cu împărţirea de medicamente gratuite pentru 2458 persoane, cu 551 analize de sânge, cu 1103 extracţii dentare etc. toate făcute de medici specialişti, fără deosebire de naţionalitate şi, ceeace merită în deosebi subliniat pentru zilele noastre, *cu totului gratuit;* Despărţământul care în doi ani a înfiinţat 82 de biblioteci, ca să nu mai vorbim de cele 68 de conferinţe ţinute în comunele aparţinătoare judeţului, — îşi poate pune acum întrebarea, şi cu el ne-o punem şi noi : dacă opera aceasta este realizată de *puţinii buni,* cu ce bilanţ de activitate s'ar putea înfăţişa *mulţii buni* împreună?

Răspunsul ne ferim să-l dăm noi — l-am da înzadar — îl lăsăm în seama *sumedeniei de politiciani.* Noi suntem bucuroşi să putem învedera — pentru toţi cei care au ochi — fapte ca cele ale Despărţământului Astra-Sibiu, fapte care se impun şi prin

utilitatea lor națională și prin frumsețea morală a gestului celor care au contribuit la realizarea lor, în primul rând, fără îndoială, a animatorului, a d-lui S. Țeposu.

B.

*

Olimpiu Boitoș. „Biografiile românești ale lui Ubicini" Cluj, 1932. Tipografia „Fraternitas" S. A.

O lucrare serioasă, redactată cu metodă și îngrijire.

Autorul urmărește un scop îndoit. Să ateste că Ubicini este autorul biografiilor românești din Dicționarul biografic al lui Vapereau, tipărit la Paris în anul 1858 și să releveze meritul acestei opere istoriografice, prea puțin cunoscute.

D-l Boitoș cercetează numele colaboratorilor lui Vapereau și constată că Ubicini este singurul, care ar putea să aibă competința de biograf român. Ubicini vine la București în 1848 și împrejurările îl silesc să ia parte la viața publică românească. Ajunge secretar al guvernului provizoriu și al Locotenenței Domnești. Astfel cunoaște pe toți conducătorii țării.

Intors în Franța, el continuă aceste legături de prietenie cu șefii mișcării revoluționare, cari iau drumul exilului. Iar în 1870, primește însărcinarea să supravegheze studiile bursierilor români din Franța.

Biblioteca Centrală / Central University Library Cluj

Prin scrierile sale, Ubicini aduce un prețios serviciu țărilor dunărene și, în special, Principatelor române.

Dar d-l Boitoș aduce și alte argumente pentru susținerea tezei sale. Astfel, menționează ciorna unei scrisori autobiografice a lui V. Alecsandri către Ubicini — manuscris păstrat în arhiva Academiei — și comparând textul scrisorii cu biografia lui Alecsandri din Dicționarul lui Vapereau, constată marea apropiere a textelor. Pare sigur că Alecsandri a scris această scrisoare solicitat de Ubicini.

Biografiile acestea românești din Dicționarul lui Vapereau sunt, în mare parte, exacte și bine documentate. Cele mai multe greșeli le prezintă biografia lui Avram Iancu. Și faptul acesta se explică ușor. Avram Iancu era ardelean și Ubicini n'a avut raporturi personale cu el, iar informațiile primite indirect erau mai nesigure. Tot un argument în favorul lui Ubicini.

Pentru ca să arete importanța Dicționarului fui Vapereau, d-l Boitoș cercetează marele număr de compilatori și imitatori ai acestor biografii românești.

Astfel, ne dă textele comparate ale biografiilor românești din Vapereau și din Dicționarul Larousse, apărut în 1865.

Compilația este evidentă.

Al doilea dicționar inspirat din Vapereau este marea Enciclopedie franceză.

Păcat că d-l Boitoş nu a putut utiliza ediţia întâia a Enciclopediei, pentru ca să demonstreze cu exactitate împrumutul din Vapereau şi a utilizat o ediţie mai târzie.

Un compilator român este I. G. Valentineanu, care a tipărit la 1859 o culegere de biografii româneşti întitulată „Biografia oamenilor mari scrisă de un om mic.“ Valentineanu îl şi citează odată pe Vapereau.

O compilaţiune târzie din Vapereau găsim în „Dicţionarul contemporanilor“ de Dimitrie R. Rossetti. Dar Rosetti, deşi indică bibliografia operelor utilizate, nu aminteşte pe Vapereau.

D-l Boitoş demonstrează însă prin citate că textul lui Vapereau nu i-a fost străin lui Rosetti.

Ca încheiere, d-l Boitoş ne prezintă textul original al celor 42 de biografii româneşti din Vapereau, completând cu adnotaţiuni erorile biografice.

V. Branisce-Căliman.

*

D. Murăraşu: M. Eminescu. *Scrieri politice,* ediţie comentată. Ed. „Scrisul Românesc“, Craiova 1931, pg. 338, Lei 120, **Idem:** *Naţionalismul lui Eminescu,* Ed. „Bucovina“ I. E. Torouţiu. Bucureşti 1932, pag. 360, Lei 180.

Printre „clasicii români comentaţi“ Eminescu se impune tot mai mult atenţiei generale, devenind, prin complexitatea personalităţii sale, centrul preocupărilor literaţilor noştri. Dacă aproape toţi ştim câte ceva din *poetul* Eminescu, în schimb sunt puţini aceia care au străbătut în miezul ideologic al crezului social şi politic al acestui gânditor, al cărui simţ de înţelegere şi observaţie a realităţilor istorice s'a dovedit tot atât de ascuţit pe cât era de profund şi de excepţional simţul său imaginativ — poetic.

Contribuţia d-lui D. Murăraşu este preţioasă prin spiritul critic de care dă dovadă în selecţionarea materialului. Controlând şi confruntând textele ediţiilor anterioare cu textul publicat de însuşi Eminescu în *Federaţiunea* (1870), *Convorbiri Literare* (1870 şi 1876), *Românul* (1871), *Timpul* (1877—1883), d-l D. M. isbuteşte să restabilească textul autentic eminescian. Revizuirea aceasta minuţioasă, pe temeiul surselor, i-a dat comentatorului posibilitatea să scoată la lumină concepţia politică naţionalistă integrală a lui Eminescu.

Introducerea d-lui D. Murăraşu ni-l prezintă pe Eminescu ca ziarist şi scriitor politic, cercetând împrejurările politice în care îşi desfăşoară E. activitatea sa. Cu privire la gândirea politică a lui Eminescu d-l D. M. subliniază ideea că individul este dator să se pună în slujba naţiunii sale. Cosmopolitismul este o simulaţiune, deci imposibil de realizat. Naţiunea este totul, prin ea îşi îndeplineşte fiecare neam menirea sa în lume. Astfel, cel mai mare

poet al nostru pune mai presus de orice dragostea pentru naţiune. De legile progresului şi ale civilizaţiei adevărate factorii conducători trebuie să ţină seamă, dacă doresc sincer ridicarea neamului. Prin formularea legii muncii E. se aşează în centrul vieţii moderne, devenind mai actual ca oricând: *„Munca este legea lumii moderne, care nu are loc pentru leneşi,“* — Viitorul neamului trebuie clădit pe bazele trecutului, după concepţia lui Eminescu. Aceasta nu însemnează însă o întoarcere înapoi, ci crearea unor condiţii de viaţă potrivite pentru neamul nostru.

* * *

Studiul d-lui D. Murăraşu, întitulat *Naţionalismul lui Eminescu*, se sprijineşte pe un vast material şi e menit să ne înfăţişeze pe luptătorul îndrăgostit de soarta neamului său, pe entuziastul încrezător în isbânda idealului nostru naţional.

Până la apariţia acestui studiu nu se cunoştea, în amănunte, acest aspect militant al activltăţii literare a lui Eminescu. In orice caz n'a fost şi ilustrată de nimeni până la d-l Murăraşu această variată profesiune de credinţă a gânditorului politic şi a ziaristului, care a înţeles să-şi pună, zi de zi, uriaşa sa putere de muncă în serviciul neamului. E firesc că nu numai Eminescu a luptat pentru isbânda cauzei româneşti. Mulţi alţii — (pe care-i aminteşte şi-i citează autorul studiului) — şi-au spus, răspicat, cuvântul în această arzătoare problemă. Geniul lui Eminescu a isbutit însă să deie o expresie unică ideilor şi sentimentelor ce frământau acea epocă, îmbrăţişând problema, cu excepţionala sa putere de pătrundere, în complexitatea ei, fapt ce-l îndreptăţeşte pe autorul studiului să afirme: „Atâţi contimporani ai lui Eminescu au luat atitudini în problemele politice, sociale, culturale, artistice, dar Eminescu însumează toate problemele, toate preocupările, e un spirit îndreptat spre toate chestiunile de viaţă a românismului“.... „Prin forţa cu care-i dominat de ideia naţională, prin multiplicitatea aspectelor sub care-i înfăţişată această ideie, prin substratul ideologic al activităţii lui naţionaliste, *Eminescu e cea mai caracteristică expresie a naţionalismului epocei lui frământate.*“

Partea I a studiului d-lui D. Murăraşu se ocupă cu „formele naţionalismului eminescian“ scoţând în relief naţionalismul *entuziast* şi *afirmativ*. Eminescu ne apare ca apărător înflăcărat al provinciilor româneşti, îndemnând pe Români, stăruitor, să fie solidari.

Alt aspect al naţionalismului lui E. este cel *criticist;* îl vedem biciuind prezentul şi declarându-se duşman neîmpăcat al politicianismului venal. Tot atât, dacă nu şi mai înverşunat duşman este E. când atacă „pătura superpusă“. Critică apoi formele lip-

site de fond serios, ia atitudine în chestia izraelită, critică influenţele străine prea exagerate şi-şi manifestă adânca şi sincera simpatie pentru pătura ţărănească, singura clasă pozitivă.

Trecând la naţionalismul *cultural*, autorul studiului ni-l prezintă pe E. preocupat de problema purităţii limbii noastre, de problema literaturii naţionale, precum şi de menirea civilizatoare a neamului românesc.

In partea II a lucrării, D-l D. M. ne înfăţişează *natura* naţionalismului eminescian. (Cap I: Desvoltarea gândirii lui Eminescu; cap II: Substratul afectiv şi ideologic al naţionalismului eminescian; Cap. III: Privire sintetică asupra naţionalismului eminescian).

In partea III aflăm *expresia literară* a naţionalismului lui Eminescu (Scriitorul şi poetul).

Unii dintre criticii noştri literari nu vor fi de acord cu concluziile ce le trage autorul acestui studiu. Mulţi nu se pot împăca cu ideia că nota naţionalistă subordonează, la Eminescu, toate atitudinile, toate preocupările din scrierile sale, politice şi, în parte, din cele literare. Nu este uşor să te obişnueşti cu ideia că „opera întreagă a lui Eminescu îşi are rădăcinile înfipte în realităţile vieţii personale şi naţionale". D-l D. Murăraşu a deschis o discuţie plină de interes; specialiştii şi cercetătorii vor avea să-şi spună cuvântul şi să dovedească care este nota dominantă în opera literară a lui Eminescu: lirismul sau naţionalismul?

I. Gh.

BIBLIOGRAFIE

Reviste primite la redacție:

Cele trei Crișuri nr. 5—6 (Mai—Iunie și 7—8 (Iulie—Aug.) 1932.

*

Grai Moldovenesc an. I. nr. 2—3 (August) 1932. Pg. 16. Iași, Str. Lascar Catargiu 55. Abon. 100 lei pe an.

*

Răboj, revistă lunară de 4 pag. An. I. nr. 7 (Sept.) 1932. București, Str. A. Panu 17. Exemplarul 3 lei.

*

Flamura Verde an. III. nr. 2 și nr. 3. Anual 60 lei, exemplarul 3 lei, Buc. Str. Clemenceau 9.

*

Documente Răzășești, rev. lunară regională de acte vechi, mărturii tradiționale și relicve istorice, an. I. nr. 3 (Iulie). Bârlad, Cuza Vodă 57. Anual 200 lei.

*

O lume nouă an. I. nr. 1. Rev. lunară. 16 pagini, 10 lei. Abon. anual pt. autorități și instituții 400 lei, pt. funcționari, studenți etc. 200 lei.

In nr. prim semnează articole d-nii: Corneliu Albu (secr. de redacție), Zaharie Pop (red. responsabil), I. Adămoiu, Gabriel Morar, Teofil Vescan. Iar în paginile *literelor și artei*: C. Albu, I. Th. Ilea, I. Mețiu, V. Beneș, G. Retezeanu, Oct. Șireagu, I. Vlasiu, Sara Nyary. — Red. și Adm. Cluj, Str. C. Brâncoveanu nr. 28.

Revista se pune în slujba *combaterii*: crizei morale, a lipsei generale de încredere, a ucigătoarei toropeli a indiferenței, a desnădejdei care a copleșit sufletele, a așteptării salvării noastre din situația grea în care ne găsim, numai prin ajutor extern etc. „Trebuie să îmbrăcăm iară zalele acelei neînfricoșate bărbății, fără seamăn, care ne-a fost unica zestre de-alungul veacurilor de zbucium și umiliri, de care s'au zdrobit toate valurile cutropitoare."

Nu cunoaștem lărgimea și tăria spetelor celor care și-au luat asupră-le această frumoasă sarcină. Ne pare însă că, pentru redresarea încrederii în propriile noastre puteri și, prin aceasta pentru reîntremarea Statului, s'a pornit la drum cu mijloace prea slabe.

O astfel de operă are nevoie, înainte de toate, nu de periodice lunare, ci de puternice ziare zilnice, care, cu sfaturi, îndemnuri, pilde concludente etc. să țină mereu caldă această încredere. Altfel, oricât elan s'ar cheltui, atmosfera deprimantă creiată de faptele, de realitățile triste pe care cotidianele se însărcinează a ni le pune sub ochi, nu va putea fi înviorată, nici încrederea restabilită.

Despre aceasta, cei grupați în jurul rev. „O lume nouă", se vor convinge mai curând de cum cred.

*

In nr. 3 (pe Iulie—Sept.) al vechii reviste **„Siebenbürgische Vierteljahrsschrift"** de sub conducerea d-lui Karl Kurt Klein, d-l lohn Meier aduce interesante contribuții privitoare la *„Cântecele populare germane din Ardeal"*, iar d-l Misch Orend relativ la *„Credințe pop. germane din Ardeal despre originea copiilor"*.

Tot în acest nr. publică și d-l G. Pascu șase pagini sub titlul: *„Raporturi linguistice între Români și Sași în domeniul nomenclaturii plantelor."* Cercetările d-lui Pascu ar trebui extinse și asupra altor domenii, d. p. asupra celui al nomenclaturii medicinale, în care încă se găsesc astfel de reciproce înrâuriri. In „Transilvania" din 1909, pp. 25—26 s'au relevat două-trei.

B.

SPRIJINITORI pe anul 1932:

Coliban Mih. colonel, Tg.-Mureş	Lei	40.—
Dr. Colbazi Emil, medic, fost prefect, Braşov	„	300.—
Gamber Lazar, colonel î. r., Orşova	„	40.—
Dr. Gârbacea I., prof. Acad. Com., Cluj	„	220.—
Ionică Ioan, inginer, dir. Fabr. Celul. Braşov	„	550.—
Lapedatu Ion, dir. Bca. Naţ. Bucureşti	„	240.—
Dr. Olteanu Romulus, avocat, Sf. Gheorghe	„	40.—
Peteu Ioan, comerciant, Braşov	„	100.—

LISTA ABONAŢILOR

care şi-au mai achitat abonamentul:

Până la 1 Maiu 1931.

Bârsan Anastase, dir. de bancă, Bucureşti.
Crăciun N., dir. Chest. poliţiei, Braşov.
Popa Şt., funcţ. Primărie, Cluj.

Până la 1 Ianuarie 1932.

Baboie Nic., prof., Braşov.
Dr. Baciu I., profesor, Braşov.
Munteanu Al., farmacist, Bucureşti.
Munteanu Petrache, avocat, Braşov.
Neguţ Vasile, profesor, Braşov.
Noaghea Ilarie, medic vet., Braşov.
Dr. Oancea C., dir. Casa Cerc. Braşov.
Oancea Nic., profesor, Braşov.
Tiberiu I., comerciant, Braşov.

Până la 1 Maiu 1932.

Bogdan Marioara, Bucureşti.
Crăciun Baiu, inginer, Zârneşti.
Hociotă Ilie, protopop militar, Braşov.
Mureşianu Gh., ofiţerul stării civile, Cluj.
Pană Valeriu, preot, Zârneşti.
Dr. Popa Ioan, medic, Sf. Gheorghe.
Popa Moise, restaurateur, Braşov.
Popa Gh., profesor, Cluj.
Dr. Popea N., ins.-şef. al Muncii, Braşov.
Dr. Popovici Şt., dir. pers. Prim. Braşov.

Până la 1 Sept. 1932.

Dr. Coltău D., adm. fin., Sighişoara.

Până la 1 Ianuarie 1933.

Ardelea Radu, şef-contabil î. r. Braşov
Bălăcescu Atanasie, profesor, Braşov.
Biblioteca lic. „Aron Pumnul" Cernăuţi.
Brumboiu Moise, vicar, Făgăraş.
Dr. Carafoli Ilie, inginer, Braşov.
Dr. Debu Ilarie, avocat, Miercurea-Ciuc.
Dima Nic., preot, Ploeşti.
Direcţ. lic. gr. cat., Blaj.
Giurgiu Oct. profesor, Braşov.
Iuga Gh., dir. î. r. Suc. Bcii Naţ., Braşov.
Mateescu C. N., profesor, R. Vâlcea
D. Munteanu-Râmnic, fost subsecr. de Stat, Ploeşti.
Dr. Puşcariu Iosif, medic-primar, Braşov.
Sânjoanu Fabiu, prof., Braşov.
Socaciu Emil, secr. gen. Prim. Braşov.

Până la 1 Maiu 1933.

Banciu Paraschiva, Sălişte.
Furnică Z. Dtru, Bucureşti.
Dr. Gancevici I., medic primar, Braşov.
Dr. Glăjariu Vasile, avocat, Braşov.
Prişcu Răzvan, căpitan, Tg. Jiu.
Stelea Severian, preot, Bod.
Vătăşan Ovid, inginer, Braşov.
Zernovean V., lt. col. î. r., Braşov.

SUNT IN RESTANȚĂ CU ABONAMENTUL

Odor Nic., profesor, Turcheș	Pe 3 ani	
Olteanu Gustav, avocat, M. Ciuc,	dela 1 Maiu	1930
Orghidan Victoria, București	„ 1 Ian.	1931
Dr. Onițiu Ionel, avocat, Sebeș	„ 1 Ian.	1931
Pavel Petru, croitor, Brașov	„ 1 Maiu	1930
Petruțiu N., funcț. Albina, Sibiu	„ 1 Ian.	1931
Philippide A., prof. univ., Iași	„ 1 Ian.	1931
Popa Iosif, comisar de pol. Brașov	Pe doi ani	
Primăria comunei Cernatu,	„ 1 Maiu	1930
Primăria comunei Teliu	„ „ „	„
Primăria comunei Vama Buzăului	„ „ „	„
Dr. Popescu Ioan, primar, Reghin	„ 1 Ian.	1930
Dr. Popoliță N., docent, Cluj	Pe doi ani	
Dr. Popovici Gh., medic, Cluj	„ „ „	
Dr. Popovici Gh., prof. Acad. Teol. Arad.	„ „ „	
Popovici Vas., preot, Oradea	„ „ „	
Dr. Potra Iulian, Timișoara	„ „ „	
Puiu Gh., constructor, Brașov	„ „ „	
Răchițan I. dir. școlar î. r., Galeș	Pe doi ani	
Runcean I., antreprenor, Sf. Gheorghe	„ „ „	(Va urma).

Rectificare. In nr. penultim (4), din cauza trecerii abonamentului d-sale asupra altei persoane, a fost trecut din greșală între restanțieri numele d-lui prof. Ionel Babole.

ION MUNTEANU (f. suc. Luca P. Niculescu). **Manufactură, pânzărie**
In edificiul Chesturil Poliției.

Mătăsăria D. BERBECAR, Brașov, Str. Voevodul Mihai 7.

IOAN PETEU, Fabrică de liqueur, rom și cognac. Brașov,
Strada Furculiței de jos 2.

INTREPRINDERILE GENERALE TECHNICE
Inginer TIBERIU EREMIE
Societate Anonimă — Capital Social Lei 30.000.000
BUCUREȘTI, Strada Știrbey Vodă No. 188
Adr. Telegr.: „TIBEREME". — Telefon 306/39 și 344/80

Societatea execută lucrări de:

Poduri, Planșeuri, Rezervoare, Castele de apă, Silozuri și orice fel de lucrări în beton armat

Clădiri și Construcțiuni de orice fel

Fundațiuni de aer comprimat, Canalizări, Alimentări cu apă, Indiguiri și irigațiuni. Șosele și Căi Ferate

Studii, Proiecte și Devize pentru Lucrări de Căi Ferate, Șosele, Poduri și orice fel de construcțiuni.

Depozit permanent de:

Plăci de faianță albe și colorate dela Fabrica Ernt Teichert din Meissen; Ciment Portland de Fieni (Dâmbovița) obișnuit și cu întărire repede; Celotex, produs american izolând căldura și frigul, reducând sunetul (sgomotul); Sobe de teracotă de prima calitate; Plăci de gresie dela fabrica Otto Kaufmann din Niedersedlitz; Plăci de eternit dela fabrica Meteor; Piatră măcinată pentru fațade și mozaicuri; Cartou asfaltat indigen și străin; Parchet de stejar al fabricei Peter Gross; Cărămidă presată și de mână; Asfalt; Fer de beton; etc., etc.

In atenţiunea cetitorilor şi abonaţilor noştri

La şirele adresate, în numerele trecute, domnilor ***restanţieri,*** *ne vedem nevoiţi, în urma multelor neplăceri şi pagube care ni se pricinuesc, să mai adăugăm şi să accentuăm, şi aici, următoarele:*

1. Administraţia ***nu răspunde*** *de neprimirea revistei:*

a) în caz că abonatul şi-a schimbat domiciliul fără să ne fi comunicat din vreme noua sa adresă, ***rămânând obligat la plata abonamentului,*** *de vreme ce de aici revista i se expediază la adresa veche;*

b) dacă nu reclamă nr-ul neprimit în curs de 10 zile dela data apariţiei.

2. Pe viitor, abonamentul, achitat ***anticipativ,*** *va costa, deşi s'a dublat taxa poştală,* ***tot 260 Lei*** *(cea mai ieftină revistă), iar achitat* ***decursiv, Lei 300,*** *din cauza plusului de cheltuieli pe care ni le pricinuesc aceste abonamente.*

3. Cel care reţine vre-un număr, se consideră abonat.

4. Abonaţii vechi care n'ar dori să li se mai trimită revista, sunt rugaţi să ne-o comunice fie pe cotorul mandatului prin care-şi trimit restanţa, fie printr'o cartă poştală.

Returnarea unui nr. de revistă ***nu*** *va fi considerată ca refuzarea abonării mai departe. Asta din motivul că am avut cazuri când revista ne-a fost returnată fără ştirea abonatului, de alte persoane.*

5. Domnii abonaţi restanţieri, pentru a evita cheltuieli şi neplăceri, şi pentru ei şi pentru noi, sunt insistent rugaţi (pentru a câtea oară?) să ne trimită de urgenţă sumele ce ne datoresc.

Presupunem că, după munca pe care o depunem aici, nu aşteaptă nimenea să-i plătim noi şi abonamentul. Pe noi nu ne păsueşte nimenea cu plata cheltuielilor. Cine nu înţelege aceasta, n'are dreptul să se supere, dacă i se cauzează neplăceri. Vina nu e a noastră. Noi nu putem fura banii ca să acoperim costul exemplarelor primite şi reţinute de dânşii.

6. Tot ce priveşte redacţia se va trimite pe viitor la adresa: Braşov, str. Mureşenilor 22, I.

ADMINISTRAŢIA.

TABLA DE MATERII

A ANULUI IV (1932)

Studii, articole, documente

	Pagina
Banciu Axente: Răsfoind ziarele şi revistele noastre . .	82
„ „ Scrisori vechi (S. Bărnuţiu către Iacob Mureşianu)	225
Suflete uitate: Dr. Vasilie Glodariu. . .	392
Bardoşi Caius: Incercări de federalizare a Statelor europene . . :	233
„ „ Revizionismul maghiar, în lumina istoriei politice şi diplomatice.	436, 490
Dr. Ceuşiann Alex.: Etatizarea producţiei	180
Comanescu Corneliu: Pictorul Mişu Pop.	99, 538
Creangă Ovidiu: Composesoratele de păduri din Săcuime. Consideraţii istorico-economico-juridice	327
Ghelase Ion: Insemnări vechi (din cărţile bis. Sf. Nicolae din Baciu)	533
Lupaş Ion: Date privitoare la activitatea lui Radu Tempea.	195
„ „ Cum trăiau în Braşov boierii refugiaţi din Ţara Românească în cursul revoluţiunii lui T. Vladimirescu	200
Maxim G. Burdujanu: O piatră pentru adevăratul monument al lui Şt. O. Iosif	26, 161, 203, 428
Moroianu Gh.: O mică întregire la studiile despre pictorul Mişu Popp	420
Mureşianu A. Aurel: Protestul din dieta Ardealului dela 1751 împotriva împilării ţăranilor români din „teritoriul crăiesc“ . .	4
„ „ Moştenirea lăsată de un preot român braşovean la 1579 şi alte pagini din trecutul Ardealului . . .	142
„ „ Câteva dovezi vechi de viaţă şi cultură românească la Braşov. (Două zapise: 1729 şi 1737. O casă rom. din 1778. Scriitorul braşovean Gh. Nicolau.)	216
„ „ Două cărţi de judecată din v. al 18-lea ale „Conzistoriumului episcopesc neunit al Ardealului“. . .	387
Muşlea Candid: Din vremuri trecute	360, 423
Orghidan N.: Prin munţii Buzăului	314

BCU Babeş-Bolyai University Library Cluj

Pagina

P. B.: Un document (de Dr. P. Vasiciu) relativ la ist. şcoalelor române din Braşov 173
Popa Oct.: Ştefan Mailat, Domnul Făgăraşului 13, 152, 347, 483
Popp Const. Din viaţa lui Mişu Popp 132
Tartler Thomas: Cronica comunei Prejmer (tr. de pr. I. Ludu) 52, 526
Tulbure Gh.: Politica educaţiei. Curente şi aspecte . . . 513
Vătăşianu Virgil: Opera pictorului Mişu Popp 291

Literatură

Poezii:

Banu D. Gh.: Din străini 263
„ „ Ghiocelul 264
„ „ Dorinţă. Ochi căprui 463
„ „ Toamnă 557
Mécs L. — Dăianu E.: Marea taină 179
Munteanu Const.: Sibiu 169
„ „ Aceste lacrimi 170
„ „ Destindere 367
Olariu Dumitru: Răboj 60
„ „ Epitalam pentru odinioară 61
„ „ Prohod banal 160
„ „ Salcâmii albi 262
„ „ Icoană bizantină. 366
„ „ Elegie 456
Pitiş Ecaterina: Decemvrie 60
„ „ Sonet. 261
„ „ Ceasuri de noapte 550
„ „ Sfârşit de August 550

Proză:

Bănuţ P. Aurel: Cnm am ajuns în Blaj. Amintiri . . . 62
Codarcea Ersilia: Impresii de călătorie 457
Lascarov-Moldovanu A.: Flori de lumină 551
Pitiş Ecaterina: Vin Paştile 260
Tamba S.: Din stânga şi din dreapta 72, 265, 368, 464, 558

Diverse

Banciu Ax.: Insemnări răsleţe 230
Bobescu C.: Ciprian Porumbescu (La 50 de ani dela prima reprezentare a operetei „Craiu-Nou" . . 171
Redacţia Ţ. B.: Octavian Goga 3
Zare Gabriel: O enciclopedie a căsătoriei 249

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cronică şi dări de seamă

Pagina

Arhiva Someşană nr. 16 (de B.) 475
Astra-Braşov: Biblioteca (de I. C.) 92
Astra-Sibiu: Mult pot puţini buni împreună (de B.) . . 565
Dr. Bardoşi Caius: Banca şi Industria (de B.) 374
„ „ Cauzele economice ale conflictului chino-japonez (de B.) 376
Boitoş Olimpiu: Biografiile româneşti ale lui Ubicini (de V. Branisce-Căliman) 566
Dr. Bologa V. L.: Inceputurile medicinii ştiinţifice româneşti (de B.) 376
Buracu Coriolan: Din trecutul Almăjului şi al Rudăriei (de B.) 473
Ciortea Gr.: Anuarul lic. „Al. Papiu Ilarianu“ din Tg.-Mureş (de B.) 475
Crăciun Ioachim: Cronicarul Szamosközy şi însemnările lui privitoare la Români (de A. A. Mureşianu) 187, 270
Crainic Nichifor: „Ţara de peste veacuri.“ Poezii (de V. Branisce-Căliman) 184
Dacoromania, an VI (1929—30) (de V. Branisce-Căliman) 89
Dr. Damian Ştefan: Anuarul lic. „Radu Negru“ din Făgăraş (de B.) 564
Făt-Frumos: nr. 1—2. 1932 (de B.) 473
Gherghel I.: Goethe în lit. română, vol. I. (de I. Breazu) 278
Dr. Jinga Victor: Cooperaţia rom. în jud. Braşov (de B.) 561
Lascarov-Moldovanu Al.: Casa din pădure (de Ax. B.) . 373
„ „ Biserica năruită. Roman (de Ax. B.) 560
Lui Mehedinţi S.: Un volum omagial (de O.) 269
Morariu Leca: Eminescu. Note pt. o monografie. Fasc. 1, cap. VI—VII (de B.) 474
Murărașu D.: M. Eminescu. Scrieri politice (de I. Gh.) . 567
„ „ Naţionalismul lui Eminescu (de I. Gh.) . 568
Propagandă culturală: (de I. C.) 93
Dr. Sturza Marius: Istoricul scurt al balneologiei şi fizioterapiei şi importanţa studiului lor în România (de B.) 471
Sulică Marius: Al. Papiu Ilarian ca student la lic. din Tg.-Mureş (de B.) 469

*

Bibliografie 94, 283, 379, 477, 570

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII REGELE FERDINAND I CLUJ